

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 22/2025

Ruokasektorin kasvunäkymät nykyisellä toimintamallilla

Perusskenaario sektorin kasvusta vuoteen 2035

Csaba Jansik, Jyrki Niemi, Kaija Saarni ja Jukka Tauriainen

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 22/2025

Ruokasektorin kasvunäkymät nykyisellä toimintamallilla

Perusskenaario sektorin kasvusta vuoteen 2035

Csaba Jansik, Jyrki Niemi, Kaija Saarni ja Jukka Tauriainen

Viittausohje:

Jansik, C., Niemi, J., Saarni, K. & Tauriainen, J. 2025. Ruokasektorin kasvunäkymät nykyisellä toimintamallilla : Perusskenaario sektorin kasvusta vuoteen 2035. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 22/2025. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 79 s.

Csaba Jansik ORCID ID, <https://orcid.org/0000-0002-1244-9230>

ISBN 978-952-419-036-7 (Verkkajulkaisu)

ISSN 2342-7639 (Verkkajulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-419-036-7>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Csaba Jansik, Jyrki Niemi, Kaija Saarni ja Jukka Tauriainen

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2025

Julkaisuvuosi: 2025

Kannen kuva: Csaba Jansik

Ruokasektorin kasvunäkymät nykyisellä toimintamallilla - Perusskenaario sektorin kasvusta vuoteen 2035

Csaba Jansik, Jyrki Niemi, Kaija Saarni ja Jukka Tauriainen

Tämän raportin ydinviestit:

- Ruokasektorin toimintaympäristöön lyhyellä aikavälillä vaikuttavat ulkoiset muutostekijät asettavat haasteita toimijoille. Osa näistä, kuten maatalouspolitiikan budjettipaineet tai Ukrainan tilanne, vaikuttavat yleisellä tasolla. Osa tekijöistä taas haastaa toimijoita ennen kaikkea kotimaan markkinoilla. Näitä ovat esimerkiksi voimistuva tuonti, kuluttajien heikentynyt ostovoima ja kulutuksen muutossuunnat.
- Mikäli ruokasektorin toiminta jatkuu edellisten vuosien malliin, vuoteen 2035 mennessä liikevaihdossa saavutetaan vain 2 miljardin euron ja arvonlisässä 570 miljoonan euron kasvu. Liikevaihdon 2 miljardin euron kasvusta viennin arvo kattaisi reilut 1,1 miljardia euroa ja kotimaan myynti 900 miljoonaa euroa. Luken vuosi sitten julkaisemaan, ruokasektorin aktiivisia toimenpiteitä vaativaan ja arvonlisän kasvuun tähtäävään skenaarioon verrattuna liikevaihto olisi 58 % ja arvonlisä peräti 67 % vähemmän.
- Keskeisistä maataloustuotteista maidon, naudanlihan ja sianlihan tuotannon tasot laskevat vuoden 2024 tuottajainnoin laskettuna 205 miljoonaa euroa, siipikarjanlihan, kauran ja palkokasvien tuotanto puolestaan nousisi 117 miljoonaa euroa. Näiden tuotteiden yhteenlaskettu markkinatuotto laskisi 88 miljoonaa euroa vuoteen 2035.
- Elintarvikeviennin arvon vuosien 2014–2024 jaksolla toteutuneen 2,5 %:n vuosittaisen kasvun jatkuessa Suomi jäisi yhä kauemmaksi verrokkimaiden, kuten Pohjoismaiden, Irlannin ja Baltian maiden elintarvikeviennin tasosta. Hallituksen tavoitteeksi asetettu 2 miljardin euron viennin arvon kaksinkertaistaminen 4 miljardiin euroon toteutuisi vuoden 2031 sijasta vasta vuonna 2050.
- Suomalaisen ruoan viennin edistämiseksi on edetty isoin harppauksin viimeisen vuoden aikana. Elintarvikeyritykset ovat järjestäytyneet vientivetoisen yhteistyön merkeissä ja sitoutuneet viennin kasvattamiseen. Myös hallinnon puolella on nähty vahvaa sitoutuneisuutta ja lisäpanostuksia ruokasektorin kasvuun.
- Mikäli ruokasektorin perusskenaarion synkkiä lukuja aiotaan nostaa merkittävästi, yritysten on pystyttävä lunastamaan lupauksensa viennin kasvattamisesta konkreettisilla toimilla kuten viennin strategisella kehittämisellä ja riittävällä resursoinnilla. Julkisen sektorin on rakennettava ruokaviennin arkkitehtuuri niin, että sen tarjoama palvelukokonaisuus ja kansainvälinen edustusverkosto sekä toimintaa tukevat viranomaiset ja organisaatiot parantavat vientiyritysten kilpailukykyä kansainvälisellä areenalla. Edellytykset tehdä Suomesta elintarvikeviennin mallimaa yritysten ja julkisen sektorin välisen yhteistyön saralla ovat edelleen olemassa.

Tiivistelmä

Csaba Jansik¹, Jyrki Niemi¹, Kaija Saarni² ja Jukka Tauriainen³

¹ Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki

² Luonnonvarakeskus (Luke), Turku

³ Luonnonvarakeskus (Luke), Seinäjoki

Tämä selvitys on jatkoa ruokasektorin kasvupotentiaalista helmikuussa 2024 julkaistulle keskustelunavaukselle, jossa selvitettiin alan liikevaihdon ja arvonlisän kasvumahdollisuuksia. Kasvun arvioitiin tulevan osin uusien arvoketjujen ja osin perinteisten toimialojen myynnin arvon noususta. Keskustelunavaus nimettiin TOIVO-skenaarioksi, koska laskelmien oletuksena oli kasvupotentiaalin täysimääräinen saavuttaminen. Tähän sisältyivät markkinamahdollisuuksien hyödyntäminen, yritysten aloitteellinen toiminta kotimaan ja ennen kaikkea ulkomaiden markkinoilla sekä julkisen sektorin vienninedistämistoimien nostaminen verrokkimaiden tasolle. Näiden oletusten toteutuessa ruoka-alan liikevaihdon arvioitiin nousevan vuoden 2020 tasosta 4,8 miljardilla eurolla ja arvonlisän 1,75 miljardilla eurolla vuoteen 2035 mennessä.

Tässä selvityksessä kuvataan ruokasektorin kasvun PERUS-skenaario, joka perustuu oletukseen alan yritysten liiketoiminnan jatkumisesta entiseen malliin sekä pääosin viimeisen kymmenen vuoden trendeihin markkinoiden kehityksestä niin tuotannossa, viennissä, tuonnissa kuin kotimaan kulutuksessa. Uusien arvoketjujen rakentaminen ja vienti etenevät hitaasti, alan myyntirakenteissa kotimaan markkinoiden fokus säilyy ensisijaisena ja markkinoiden muutoksiin reagoidaan pääosin nykyisillä toimintatavoilla. Lisäksi julkisen sektorin oletetaan osallistuvan vienninedistämiseen korkeintaan viimeisten vuosien aikana osoitetun panostuksen verran. Suomen ruokasektorin kasvu jääkin PERUS-skenaarion laskelmissa TOIVO-skenaarion arvioon verrattuna huomattavasti matalammalle tasolle, liikevaihto kasvaisi vain kahdella miljardilla eurolla ja arvonlisä vain 570 milj. eurolla vuoteen 2035 mennessä.

Viimeisen vuoden aikana suomalaisen ruoan viennin edistämisessä on kuitenkin edetty isoin harppauksin. Yleinen ilmapiiri on parantunut. Viennistä ja kasvusta puhutaan yhä avoimemmin ja myönteisemmin. Elintarvikeyritykset ovat järjestäytyneet vientivetoisen yhteistyön merkeissä ja sitoutuneet viennin edistämiseen näkyvästi. Myös viennin edistämisen arkkitehtuuri on paraikaa rakenteilla. Tehtävää lähivuosina riittääkin paljon, mikäli kasvu aiotaan nostaa PERUS-skenaarion tasosta lähemmäksi kohti TOIVO-skenaarion tasoa.

Asiasanat: ruokasektori, vienti, kasvu, markkinat, skenaariot, kulutus

Abstract

Csaba Jansik¹, Jyrki Niemi¹, Kaija Saarni² ja Jukka Tauriainen³

¹ Natural Resources Research Finland (Luke), Helsinki

² Natural Resources Research Finland (Luke), Turku

³ Natural Resources Research Finland (Luke), Seinäjoki

This report is a follow-up to the discussion paper on the growth potential of the food sector published in February 2024, which examined the growth potential of the sector's turnover and added value. The growth was estimated to come partly from the increase in the sales value of new value chains and partly from traditional industries. The discussion paper was named TOIVO (Hope) scenario because the calculations assumed that the growth potential would be fully achieved. This included exploiting market opportunities, proactive actions by companies in domestic and, above all, foreign markets, and raising public sector's export promotion activities to the level of comparison countries. If these assumptions were realized, the turnover of the food sector was estimated to increase by EUR 4.8 billion from the 2020 level and the added value by EUR 1.75 billion by 2035.

This report features the PERUS (Baseline) scenario for the growth of the food sector, assuming that the business of food companies will continue their business in the same way as before and the same market trends will prevail and be reflected in production, exports, imports and domestic consumption. The construction of new value chains and exports will proceed slowly, the focus will remain on the domestic market within the sector's sales structures and changes in the market will mainly be responded to with current operating methods. In addition, the public sector is assumed to participate in export promotion at most to the extent of the financial contribution made in recent years. In the calculations of the PERUS scenario, the growth of the Finnish food sector will remain at a significantly lower level compared to the estimate in the TOIVO scenario, with turnover increasing by only two billion euros and value added by only 570 million euros by 2035.

However, a great leap has been made in promoting Finnish food exports over the past year. The general atmosphere has improved. Exports and growth are increasingly discussed openly and positively. Food companies have established export-driven cooperation and have made a visible commitment to exports. The architecture for promoting exports is also currently under construction by the public sector. There is a lot of work to be done in the coming years if growth is to be raised from the PERUS scenario level to the TOIVO scenario level.

Key words: food sector, export, growth, markets, scenarios, consumption

Sisällys

1. Johdanto	7
2. Skenaariolaskelmien menetelmien väliset erot.....	8
3. Suomen ruokasektorin kasvuun vaikuttavat ulkoiset tekijät	9
3.1. Maatalouspolitiikan muutokset ja budjettipaineet.....	10
3.1.1. EU-politiikan muutospaineet.....	10
3.1.2. EU maatalouspolitiikan rahoitus	11
3.1.3. Suomen maatalouspolitiikan rahoitus ja tukien merkitys kannattavuuteen	12
3.1.4. EU:n maataloustukijärjestelmän mahdolliset muutossuunnat Suomen kannalta	17
3.2. Ukrainan vaikutus ulkoisiin tekijöihin	18
3.2.1. Ukrainan EU liittymisen vaikutus maatalouspolitiikkaan	18
3.2.2. Kauppasopimukset EU:n ja Ukrainan välillä.....	19
3.2.3. Ukrainan vaikutus markkinoihin ja ulkomaankauppaan.....	20
3.3. Kauppapolitiikka ulkopuolisena vaikuttavana tekijänä	21
3.3.1. Kiina.....	22
3.3.2. USA	22
3.3.3. Mercosur -maat	23
3.3.4. Vaikutukset EU:n ja Suomeen vientiin	24
3.4. Tuonnin rooli ulkoisena tekijänä.....	24
3.5. Kuluttajan maksukyky	26
3.6. Kotimaan kulutuksen trendit.....	28
3.6.1. Maitotuotteet	28
3.6.2. Liha	29
3.6.3. Kala	30
3.6.4. Kananmunat.....	31
3.6.5. Leipomotuotteet	32
3.6.6. Kasvipohjaisten tuotteiden kulutus	33
3.7. Tiivistelmä ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta.....	34
4. Elintarvikeviennin kasvun PERUS-skenaario	36
4.1. Vertailu Baltian maihin.....	36
4.2. Vertailu Tanskaan, Ruotsiin ja Irlantiin	38
5. Toimialakohtaiset ennusteet – uudet arvoketjut	40
5.1. Kasviproteiinituotteiden arvoketju.....	40
5.1.1. Palkokasveista valmistettavat kasviproteiinituotteet	40
5.1.2. Ruokaherneen vienti.....	41

5.1.3. Öljykasvijakeet.....	42
5.1.4. Vaikutukset tuotantoon - palkokasvit.....	43
5.2. Solumaatalouden arvoketju.....	44
6. Toimialakohtaiset ennusteet - viennin kasvu.....	46
6.1. Maito ja maitotuotteet	46
6.1.1. Maitotuotteiden vienti	46
6.1.2. Vaikutukset tuotantoon – maito	48
6.2. Kalasektori	50
6.3. Lihasektori	52
6.3.1. Lihalajikohtaiset kasvuarviot.....	52
6.3.2. Vaikutukset tuotantoon - naudanliha.....	54
6.3.3. Vaikutukset tuotantoon - sianliha	56
6.3.4. Vaikutukset tuotantoon - siipikarjanliha.....	57
6.4. Kauratuotteet	58
6.4.1. Kauratuotteiden kasvupotentiaali	58
6.4.2. Vaikutukset tuotantoon – kaura.....	62
6.5. Vihannekset, marjat ja hedelmät	64
6.6. Leipomoteollisuus	65
6.7. Makeisteollisuus.....	66
6.8. Kananmunat ja munatuotteet.....	67
6.9. Juomateollisuuden tuotteet	67
6.9.1. Väkevät alkoholijuomat	67
6.9.2. Panimoteollisuuden tuotteet.....	68
7. TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden vertailu	69
7.1. Liikevaihdon kasvu	69
7.2. Arvonlisän kasvu	69
8. Johtopäätökset.....	71
8.1. Yhteisenä nimittäjänä on talousvaikeudet.....	71
8.2. Ulkoiset tekijät pakottavat toimintamallien muutoksiin.....	71
8.3. Vientitoimet on ymmärrettävä oikein.....	72
8.4. Vienninedistämisessä huima harppaus.....	73
8.5. Ruokasektorin kasvu vaatii toimia.....	74
Viitteet.....	75

1. Johdanto

Suomi on avoin markkinatalous ja vienti muodostaa bruttokansantuotteesta merkittävän osan. Talouden kasvu onkin aina perustunut vahvasti ulkomaankauppaan ja vientitoimialojen menestykseen. Markkinatilanteen muututtua 2000-luvun lopulla talouskasvua ei ole enää ollut vauhdittamassa selkeästi ja monipuolisesti myötävaikuttavia veturitoimialoja. Viimeisen viiden vuoden aikana Suomen taloutta on hitaan kasvun lisäksi haastanut pandemia, sodan myötä muuttunut geopoliittinen tilanne, hyödykkeiden ja kriittisten raaka-aineiden hintojen vaihtelu sekä tuontipanosten saatavuuden maantieteellinen uudelleenjärjestely, kuten mm. energiariippuvuussuhteiden katkaiseminen Venäjään.

BKT:n kasvu on jäänyt Suomessa viimeisen viidentoista vuoden aikana huomattavasti verrokimaiden kasvuvauhtista. Eurooppalaisessa vertailussa Suomen BKT:n kasvu on ollut viimeisten joukossa. Samanaikaisesti hyvinvointivaltion menot ovat kasvaneet jyrkästi, mikä on nostanut valtion velkasuhteen BKT:hen nähden 44 %:sta yli 61 %:iin vuosien 2019 ja 2024 aikana. Velkaantumiskiirteen pysäyttämiseksi Suomen on tasapainotettava valtion menot ja tulot ja huolehdittava talouden rakenteiden muuttamisesta (IMF 2025).

Nykytilanteessa jokaisen sektorin merkitys on keskeinen Suomen kansantalouden saattamiseksi kestäväälle kasvu-uralle. Biotalous sektorit nähdään talouskasvun varteenotettavina osatekijöinä. Luonnonvarakeskus julkaisi arvion metsäsektorin kasvupotentiaalista keväällä 2023 (Lintunen ym., 2023) sekä vision ruokasektorin arvonalisän nousupotentiaalista helmikuussa 2024 (Jansik ym., 2024a). Näissä keskustelunavauksissa selvitettiin kasvun mahdollisuuksia ja edellytyksiä sekä sen vaatimia toimenpiteitä vuoteen 2035 mennessä.

Luonnonvarakeskuksen keskustelunavaukset metsä- ja ruokasektorien kasvunäkymistä perustuvat erittäin toiveikkaisiin tulevaisuuden kehityspolkuihin, minkä vuoksi niitä kutsutaan TOIVO-skenaarioiksi. Ruokasektorin osalta TOIVO-skenaarion kasvuluvut kuvaavat kasvupotentiaalia, joka olisi mahdollista saavuttaa, jos kaikki suotuisat edellytykset täyttyisivät ja kaikki suositellut toimenpiteet toteutettaisiin sekä hallinnon, elinkeinon että sidosryhmien osalta. Todellisuudessa ruokasektorin kasvua haastavat sekä ulkoisten tekijöiden aiheuttamat riskit että toimenpiteiden vaatimat merkittävät taloudelliset panostukset.

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) tilasi vuonna 2024 Luonnonvarakeskukselta ruokasektorin TOIVO-skenaarion rinnalle niin sanotun PERUS-skenaarion, jossa arvioidaan sektorin kasvunäkymät, mikäli kotimaan myynti ja vienti kehittyvät nykyisten vallitsevien trendien mukaisesti. PERUS-skenaario eli "business-as-usual" kuvaa siten kehityspolkua, jossa ruokasektori kasvaa menneiden vuosien tahdissa aina vuoteen 2035 saakka.

Tässä selvityksessä verrataan TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden ennusteita toimiala kerrallaan sekä tuotoksen että arvonalisän nousun osalta. Eri toimialojen luvuista muodostetaan koko ruokasektorin kasvu vuoteen 2035. Todellinen kehityspolku tulee asettumaan todennäköisesti kahden skenaarion väliin, ellei mikään kuvatuista ulkoisista tekijöistä tai jokin ennalta arvaamaton ulkoinen tekijä muuta kurssia ratkaisevasti huonompaan suuntaan.

2. Skenaariolaskelmien menetelmien väliset erot

TOIVO-skenaarion laskelmien pohjana olivat Tilastokeskuksen toimialakohtaiset tilastot alku-tuotannon ja elintarviketeollisuuden toimialojen tuotoksesta ja arvonnisästä. Kasvupotentiaali määriteltiin yritysjohtajien, asiantuntijoiden ja sidosryhmien edustajien kanssa käytyjen haastattelujen pohjalta. Jokaisen toimialan liikevaihdon ja jalostusarvon potentiaaliset kasvuluvut laskettiin tuoteryhmäkohtaisten arvioiden perusteella haastatteleamalla kultakin toimialalta 2–4 yritysjohtajaa.

Perinteisten toimialojen laskelmissa kasvu oletettiin – kypsien kotimaan markkinoiden vuoksi – olevan peräisin pääosin viennistä. Kala- ja kaura- ja marjatuotteissa kasvu arvioitiin kuitenkin tulevan osittain myös kotimaan markkinoilta joko kulutuksen nousun tai kotimaisten tuotteiden tuontia korvaavan vaikutuksen myötä. Kasvun nähtiin perustuvan joko tuotannon ja viennin volyyymien kasvuun tai korkeamman jalostusasteen tuotteisiin siirtymiseen myynnissä.

PERUS-skenaarion laskentamenetelmät eroavat siinä, että ennusteita tulevasta lasketaan menneiden trendien pohjalta. Viennin osalta PERUS-skenaario tarkoittaa nykyisten vientitrendien jatkumista vuoteen 2035. Laskelmissa oletetaan vientivolyymien kehittyvän viimeisten 8–10 vuoden tahdin mukaisesti. Vuoden 2035 viennin arvo on saatu kertomalla volyyymiennusteet vuoden 2024 hinnoilla. Yksittäisten toimialojen ennusteet koostuvat 5–10 alatuoteryhmän erillisistä laskelmista, koska saman toimialan eri tuoteryhmissä esiintyy merkittäviä eroavaisuuksia. Niissä kolmessa toimialassa, jossa olennainen osa kasvusta on peräisin kotimaan kulutuksen kasvusta ja tuontituotteiden korvaamisesta, tilannetta arvioidaan PERUS-skenaariossa osin myös kotimaan markkinakehityksen näkökulmasta.

Viennin ja tuonnin lisäksi PERUS-skenaariossa on arvioitu muutamien keskeisten maataloustuotteiden – peltokasvien, maidon ja lihalajien – tuotannon tulevaisuuden näkymiä oletuksella, että elintarvikевичenti jatkuu entiseen tahtiin. Tällöin maatalousraaka-aineiden tuotanto tulee myötäilemään pitkälti kotimaan kulutuksen kehitystä. Arviot tuotannon tulevasta kehityksestä perustuvat kotimaan kulutuksen ja raaka-aineiden tuotannon menneisiin trendeihin. Tuotannon osalta on laskettu kolme eri vaihtoehtoista kehityspolkua sen mukaan, seuraako tuotannon kehitys pitkän (30 vuoden), keskipitkän (10 vuoden) tai lyhyen aikavälin (5 vuoden) trendiä vuoteen 2035 asti.

TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden arviot ja laskelmat ilmaistaan keskenään vertailtavina ennusteina vuoden 2035 luvuin käyttämällä toimialakohtaisia tunnuslukuja kuten tuotosta ja arvonnisää sekä yritystalouden vastaavia termejä kuten liikevaihtoa ja jalostusarvoa.

Arvonnisä määreytyy kahdella tavalla. Toisaalta se on yrityksen lopputuotoksen arvo vähennettynä ostetuilla panoksilla, raaka-aineella, tavaralla ja palveluilla. Toisaalta arvonnisä koostuu kansantaloudelle lisäarvoa tuottavista eristä, kuten yrityksen maksamista palkoista sivukuluihin, investoinneista tehdyistä poistoista sekä toimintaylijäämästä, eli yritysvoitosta.

3. Suomen ruokasektorin kasvuun vaikuttavat ulkoiset tekijät

Ruokasektorin kasvupotentiaali TOIVO-skenaariossa esitetystä laajuudessa olisi saavutettavissa vain, jos hallinnolle, elintarvikeyrityksille ja sidosryhmille suositellut toimenpide-ehdotukset otetaan käyttöön. Lisäksi esitetyn potentiaalın realisoitumisen ehtona on ulkoisten tekijöiden suotuisa kehitys.

PERUS-skenaariossa kuvataan tilanne, mitä tapahtuu ruokaketjussa, elintarviketeollisuuden eri toimialoilla ja alkutuotannossa sekä ulkomaankaupassa, mikäli suositellut toimenpiteet jäävät toteutumatta ja ruokasektorin kasvua ohjaavat pääosin viennin sekä kotimaan tuotannon ja kulutuksen menneet trendit. TOIVO-skenaariota voi siten pitää proaktiivisena kehityspoljkuna, kun taas PERUS-skenaario on reaktiivinen, mikä tarkoittaa pääosin sopeutumista kotimaan markkinoilla tapahtuviin muutoksiin.

Seuraavan viiden tärkeän tekijän katsotaan muovaamaan Suomen ruokasektorin suorituskykyä ja kasvumahdollisuuksia skenaarion aikajänteellä vuoteen 2035 asti:

1. Maatalouspolitiikan muutokset ja budjettipaineet
2. Kauppapolitiikan kehitys
3. Maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden tuonnin kehitys
4. Kuluttajien maksukyky

Kulutustrendit

Kuva 1. Elintarvikesektorin PERUS-skenaariön konteksti.

Yksi tekijä, Ukrainan EU:hun liittyminen ja jälleenrakentaminen tulee vaikuttamaan etenkin kolmen ensimmäisen kautta, joten sitä tarkastellaan erillisenä kohtana. Viimeistä tekijää, kulutustrendejä, kuluttajien tottumusten ja käyttäytymisen mahdollisia muutoksia tarkastellaan vain kotimaan osalta, koska PERUS-skenaario ei sisällä varsinaisia uusia markkina-avauksia elintarvikkeiden vientimarkkinoilla.

3.1. Maatalouspolitiikan muutokset ja budjettipaineet

Euroopan maiden talouskehitys ei näytä elpyvän pandemian ja sodan myötä tulleen kustannuskriisin oteista. Samaan aikaan julkiset menot kasvavat mm. yhteisen puolustuspolitiikan kehittämistarpeiden takia. Erilaisten politiikkapainotusten pyönteissä kilpailu julkisista varoista kiristyy niin Suomessa kuin kaikissa muissa EU-maissa ja EU-tasolla. Tämä voi vahvistaa paineita EU:n yhteisen maatalouspolitiikan budjettirahoitusosuuden pienentämiseksi. Viime aikoina erityisesti EU:n kilpailukyvyyn parantamisen on todettu edellyttävän julkisia panostuksia.

3.1.1. EU-politiikan muutospaineet

Euroopan keskuspankin entisen pääjohtajan Mario Draghin valmisteleva EU:n kilpailukyvyyn parantamista koskeva raportti "The future of European competitiveness" julkaistiin syyskuussa 2024. Raportin on määrä olla tärkeä syöte nykyisen komission työohjelman suunnittelussa. Draghi toteaa raportissaan Euroopan jääneen jälkeen talouden kasvuvauhdissa keskeisistä kilpailijoistaan, kuten USA:sta ja Kiinasta, ja luettelee Euroopan edessä olevia haasteita ja tehtäviä kolmeen ryhmään (Draghi, 2024):

1. EU:n kansantaloudet toimivat edelleen liikaa perinteisten teollisuustoimialojen varassa. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (TKI) on keskittynyt myös niihin, kun taas USA:ssa uudet arvoketjut ja teknologiatoimialat ovat suurimpia innovointialoja. TKI on saatava Euroopassa tulevaisuuden toimialoihin, jotka myötävaikuttavat kansantalouksien nopeampaan kasvuun.
2. EU:n pitää löytää keinot, jotka tukevat samaan aikaan hiilineutraalisuus- ja kilpailukykyä tavoitteita. Parhaimmillaan EU voi parantaa kilpailukykyään kehittämällä uusiutuvan energiatuotannon ja sen teknologian sektoreita ja näin saavuttaa myös hiilineutraalisuustavoitteitaan. Keskipitkällä aikavälillä kuitenkin fossiilisten energialähteiden saatavuus ja hintasuhteet määräävät kilpailukyvyyn tahtia, ja näissä kilpakumppaneilla on selviä etuja. Mikäli EU:ssa ei tehdä kokonaisvaltaista strategiaa, eikä harmonisoida eri tavoitteita, on vaarana, että saavutetaan hiilineutraalisuustavoitteet väärin painopistein, parantamalla USA:n ja erityisesti Kiinan kilpailukykyä entisestään, esimerkiksi clean tech ja autoteollisuuden toimialoilla. Euroopan kilpailukyvyyn nostamiseksi tarvitaan clean tech-, energia- ja kuljetussektoreiden kehittämisen yhteensovittamista.
3. Kolmanneksi EU:n on panostettava turvallisuuteensa ja vähennettävä riippuvuuksiaan. Viime vuodet osoittivat, kuinka Venäjän fossiilisten energialähteiden riippuvuudesta irrottautuminen on vaikuttanut monella tasolla Euroopan talouteen. EU on ollut riippuvainen myös eri maista tulevista lukuisista kriittisistä raaka-aineista tai jopa valmisteista, jotka ovat digitaalisen teknologian kehittämiseksi välttämättömiä. Riippuvuudet ovat olleet keskeisiä Kiinan ja laajemmin Aasian suuntaan, ja niitä on syytä vähentää ja hajauttaa. EU käyttää toiseksi eniten rahaa puolustusmenoihin mutta puolustusteollisuuden pirstoutunut rakenne, matalat mittakaavat ja standardisoinnin puute on tehnyt siitä tehottoman. Riippuvuutta voi vähentää ulkopolitiikalla, varmuusvarastoilla ja

ennen kaikkea EU-laajuisella yhteistyöllä. Tämä on avaintekijä myös puolustuksen kehittämisesä.

Suurimpina esteinä raportissa mainitaan EU:n byrokraattinen, jäykkä ja viivyttelevä lainsäädäntö ja päätöksentekomekanismi, yhteisten resurssien tuhlaus, koordinaatio ja yliohtaus epäolennaisissa asioissa sekä harmonisoinnin ja yhteistyön puute tulevan kasvun kannalta merkityksellisillä toimialoilla sekä yleisesti TKI:ssa.

Raportin sektorikohtainen politiikka-analyysi pureutuu syvällisesti eri aloihin kuten energia, kriittiset raaka-aineet, digitalisaatioteknologiat, puhdas teknologia (clean tech), avaruusteknologia, auto-, puolustus- ja lääketieteellisyys sekä energiantensiiviset- ja kuljetussektorit.

Draghin ryhmän usean sadan sivun mittainen raporttikokonaisuus on perusteellinen analyysi, joka sisältää useita suosituksia EU:n kilpailukykyyn nostamiseksi. Ajatuksia herättävää on kuitenkin myös se, mitä sieltä puuttuu. Maatalous- ja elintarvikesektoria ei käsitellä koko raportissa kuin vain yksittäisinä mainintoina muiden sektoreiden tuotteiden hyödyntäjänä. Vaikka onkin selvää, että elintarvikeketjut voivat nostaa tuotantopanosten ja palvelujen, kuten energian, digitalisaation, kuljetusten ym. kautta omaa kilpailukykyään, sitä ei raportissa nähdä kehitettävien alojen joukossa ensisijaisena Euroopassa.

Ruoan saannin turvaaminen EU:ssa ei ole yhtä lailla eksistentiaalinen kysymys kuin muutama vuosikymmen sitten. EU:n nykyinen tuotanto-omavaraisuus on korkea, vaikkakin hyvin riippuvainen useista kriittisistä tuontipanoksista, kuten energiasta, lannoitteiden raaka-aineista ja valkuaisrehuista (Loi ym. 2024). Osa näistä riippuvuuksista on vähennettävissä Draghin raportin luettelemia toimialoja kehittämällä. Tausta-ajatuksena näyttääkin olevan, että tuotantopanostotoimialojen kehityksen siivittämänä elintarvikeketju pystyy itse parantamaan omaa tehokkuuttaan ja kilpailukykyään sekä vähentämään samalla ilmastovaikutuksiaan.

3.1.2. EU maatalouspolitiikan rahoitus

Mikäli EU:ssa otetaan Draghin raportissa linjatut visiot ja siihen tarvittavat toimenpiteet vakavasti, budjettipaineet yhteisen maatalouspolitiikan osalta lisääntyvät. Tiukan taloudellisesti tarkastellen EU:n maatalouteen on tuen avulla sidottu tuotantoresurssija yli tarpeen, mikä ei ole kansantalouden kasvun näkökulmasta perusteltua. Jos uusien prioriteettien myötä EU:ssa tehotonta maatalous- ja maaseututukea leikataan, voidaan sen uudelleen suuntaamisella saada oikeasti uutta talouskasvua unioniin.

Nykyisessä tilanteessa ja keskipitkällä aikavälillä on joka tapauksessa vaikea nähdä, että monikaan EU:n jäsenmaista olisi halukkaita nostamaan EU:n maatalousbudjettia merkittävästi. Ainoaksi uudistuskeinoksi jää nykyisen - tai jopa supistuvan budjetin - allokointi eri tavalla. Tämän myötä maataloustuen realiarvo EU:ssa tuskin pysyy jatkossa ennallaan, saati nousee.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan nykyisen CAP-kauden (2023–2027) alussa käyttöön otettu uusi toimeenpanomalli on siirtänyt enemmän valtaa ja vastuuta jäsenvaltioille ja edellyttänyt niiden laativan omat kansalliset strategiasuunnitelmansa politiikan toteuttamiseksi. Tämän myötä CAP:n sisäisten yhteisten sääntöjen periaate on muuttunut häilyvämpään suuntaan. Jäsenmailla on nykyistä enemmän valtaa ja vastuuta siitä, miten sovitut tavoitteet saavutetaan. Tämä on saanut aikaan eroja ja maatalouspolitiikan vertailu jäsenmaiden kesken on muuttunut entistä vaikeammaksi.

Viime vuosina Euroopan komission keskeinen politiikkaa ohjaava asiakirja on ollut Euroopan unionin Vihreän kasvun ohjelma (Euroopan komissio 2019). Maatalouteen suoraan liittyvät kokonaisuudet ovat vuonna 2020 esitellyt Pellolta pöytään-strategia (Euroopan komissio 2020a) sekä Biodiversiteetti-strategia (2020b). Nämä strategiat tulevat vaikuttamaan EU:n maatalouspolitiikkaan myös vuoden 2035 aikajänteellä, vaikka ne eivät ole sellaisenaan pääty-mässä osaksi EU:n yhteisen maatalouspolitiikan sisältöä (Arovuori & Valtiala 2025).

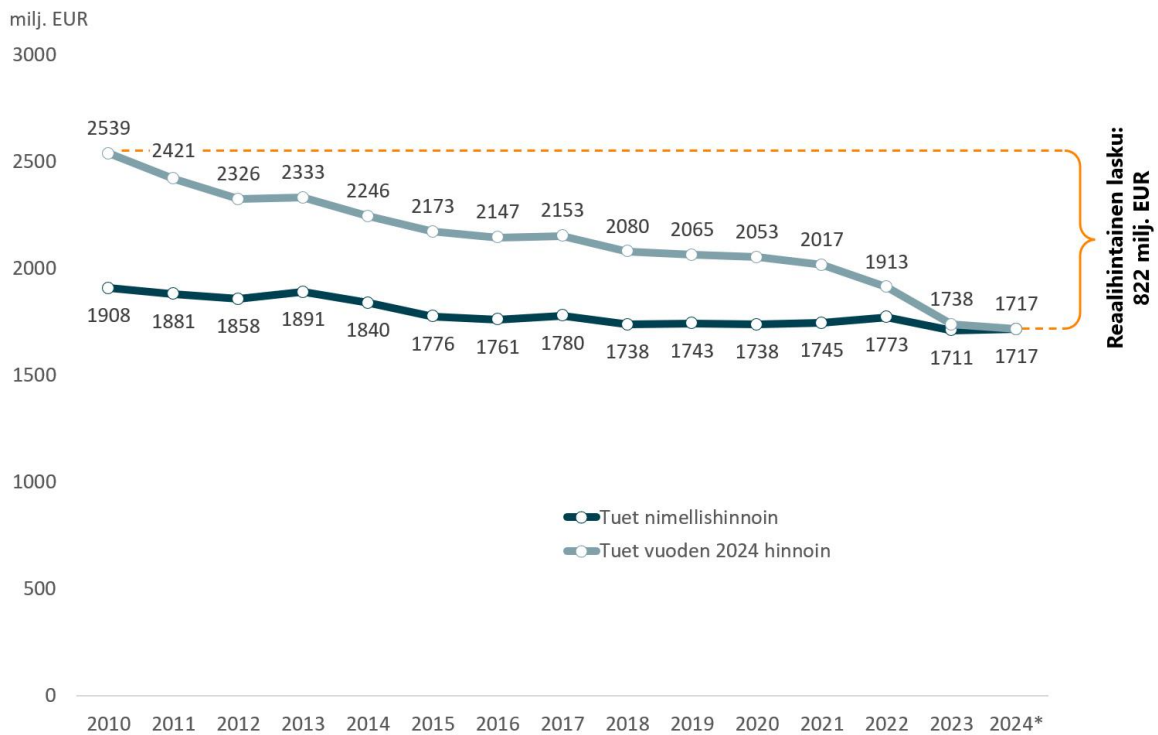
Vuosien 2020 ja 2021 koronapandemia sekä Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 ovat nimittäin jossain määrin heikentäneet maatalouden ympäristö- ja ilmastovaikutusten painoarvoa poliittisessa keskustelussa. Nopeasti noussut ruuan hinta on kääntänyt keskustelun tuotannon pidemmän aikavälin kestävydestä siihen, miten varmistetaan kohtuuhintaisen ruuan tarjonta lyhyellä aikavälillä (Euroopan komissio 2022). Pellolta pöytään -strategian tavoitteet ja toimenpiteet jäävät kuitenkin elämään. Maatalouspolitiikan painopisteiden odotetaan siirtyvän perinteisen tuotannon tukemisesta kestävyteen, ilmastonmuutoksen torjumi- seen ja biodiversiteetin edistämiseen.

Mitään erityisen mullistavaa muutosta EU:n maatalouspolitiikan sisältöön ja perusrakentee- seen ei ole tosin odotettavissa tulevalla rahoituskaudella 2028–2034. EU:n komissio julkaisi helmikuussa 2025 maatalouspolitiikan tulevaisuuden suuntaviivoja linjaavan maatalous- ja ruokavision (European Commission 2025). Siinä korostetaan maatalouden ja ruuantuotannon merkitystä Euroopan kokonaisturvallisuuden ja kilpailukyvyn näkökulmasta sekä painotetaan tässä yhteydessä EU-tukien välttämättömyyttä. Samalla komissio vaatii jäsenvaltioilta kansalli- sia toimia, joilla tuetaan muun muassa elinkeinon jatkuvuutta, sukupolvenvaihdoksia, inves- tointeja sekä lisätään alan vetovoimaa nuorten keskuudessa eri keinoin. Ympäristö- ja ilmas- totavoitteiden osalta komissio haluaa lisäsääntelyn sijaan antaa maataloudelle nykyistä pa- rempia taloudellisia kannustimia vihreän siirtymän vahvistamiseksi. Lisäksi komissio linjaa, että eurooppalaisten maanviljelijöiden etuja on suojeltava vaatimalla kauppakumppaneiden maataloustuotannolta samoja, eurooppalaista tuotantoa ohjaavia standardeja esimerkiksi kasvinsuojeluaineiden ja eläinten hyvinvoinnin osalta.

3.1.3. Suomen maatalouspolitiikan rahoitus ja tukien merkitys kannattavuus- teen

Suomen maatalouspolitiikan rahoitus pohjaa haastaa heikko suhdanne, nihkeä kasvu ja tukala taloustilanne. Huolimatta siitä, jääkö EU:n nykyinen tukimekanismi ennalleen tai ajaako EU politiikan kokonaisvaltaista reformia, Suomen mahdollisuudet ylläpitää maataloustukien tasoa tulee muuttumaan aiempaa vaikeammaksi.

Suomen maatalouden saaman tuen arvo on asteittain laskenut viimeisten 15 vuoden aikana. Vuosittain maksettavien viljelijätukien kokonaissumma oli enimmillään 1 908 milj. euroa vuonna 2010, josta se on laskenut tasaisesti 1 717 milj. euroon vuonna 2024. Tämä nimel- lishinnoin vajaan 200 milj. euron pudotus tarkoittaa reaalisiin, vuoden 2024, hinnoin lasket- tuna 822 milj. euron eli noin kolmanneksen pienentymistä. Markkinatuotot kasvinviljelyn ja kotieläintuotannon osalta kehittyivät samaan suuntaan. Vuonna 2010 markkinatuotot vuoden 2024 hinnoilla ylsivät 3 726 milj. euroon ja vuonna 2024 noin 3 343 milj. euroa, eli vähennystä 383 milj. euroa (Luke 2025).

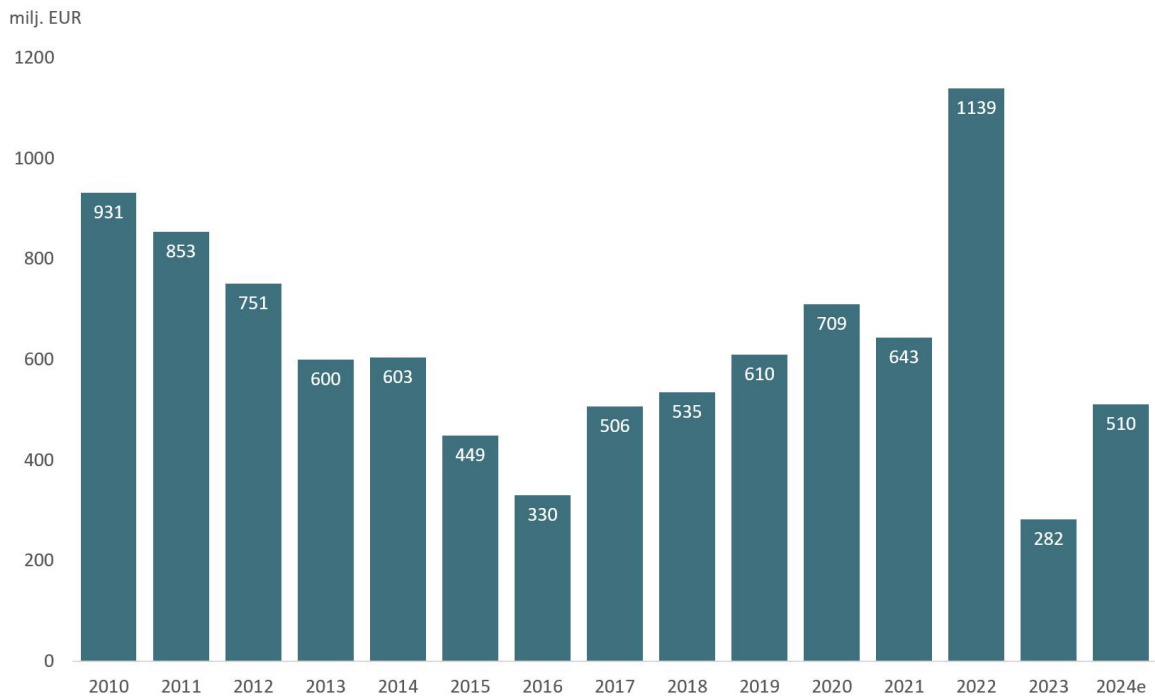
Kuva 2. Maataloustukien kehitys Suomessa vuosina 2010–2024. Lähde: Luke. Huom. Tuet ilman investointitukia. Ympäristökorvaukseen on sisällytetty laskelmassa myös ei-tuotannollisiin investointeihin ja neuvontaan liittyvät tuet. * 2024 luku on arvio.

Maatalouden tuloksen mittaamisessa yksi keskeisimmistä mittareista on yrittäjätulo, mikä jää kokonaistuotoksen ja kustannusten erotuksena palkaksi viljelijäperheen omalle työlle ja koroksi tuotantoon sitoutuneelle omalle pääomalle.

Kuvaavaa viimeisen 15 vuoden kehitykselle on ollut yrittäjätulon voimakas vaihtelu. Vuoden 2010 lähes miljardin euron yrittäjätulo sulii 2010-luvun puoliväliin mennessä reilusti alle puoleen miljardiin euroon (Luke 2025). Vuosina 2016–2022 yrittäjätulon trendi oli puolestaan nouseva, ja vuonna 2022 tuottajahintojen raju nousu sekä ylimääräinen tukipaketti (ns. huoltovarmuuspaketti) nostivat yrittäjätulon yli miljardiin euroon, mikä on paras tulos vuoden 2000 jälkeen.

Vuonna 2023 yrittäjätulo kuitenkin putosi dramaattisesti, vain 282 miljoonaan euroon, joka on 2000-luvun alhaisin tulos. Tätä selittää kolme tekijää: (1) Kustannusten kasvu ja tuotantopainosten ostojen jaksottuminen, (2) viljojen tuottajahintaindeksin 25 % pudotus, sekä (3) 16 %:ia pienempi viljasato. Näiden yhteisvaikutuksena peltokasviviljelyn yrittäjätulo vaipui tappiolliseksi. Ollakseen vuoden 2010 reaalitasolla yrittäjätulon olisi oltava nykyisin 1,2 miljardia euroa.

Maatalouden yrittäjätulon jakaantumisessa tilojen välillä on tosin huomattavia eroja. Vuoden 2022 tuloksia tarkasteltaessa voidaan havaita, että positiivisesta yrittäjätulosta merkittävä osa syntyy noin 20 %:lla tiloista eli noin 9 000 maatilalla. Valtaosalla maatalouden tulot eivät enää riitä ainoaksi elinkeinoksi ja kokonaistulot muodostuvatkin eri lähteistä.

Kuva 3. Suomen maatalouden yrittäjätulo vuosina 2010–2024. Lähde: Luke 2025, Taloustoh-tori.

Päätöimisiä tuotantosuuntia ovat tyypillisesti kotieläintalouden tuotantosuunnat. Maatalou-den merkitys maatalousyrittäjien kokonaistulojen muodostumisessa on laskenut 2000-luvulla keskimäärin noin 35 %:sta 22 %:iin. Pitkällä aikavälillä prosenttiosuutta on alentanut etenkin kotieläintaloudesta luopuminen, joka on mahdollistanut muiden tulonlähteiden hankkimisen maatalouden rinnalle (Niskanen & Latukka 2025).

Luonnonvarakeskuksessa on laskettu tukien ja markkinatulojen muutosten vaikutus yrittäjätu-loon eri tuotantosuunnissa. Laskelmat perustuvat FADN-kannattavuuskirjanpitoaineiston tu-loksiin vuosilta 2020–2022. Tilojen liikevaihto koostuu tilikaudelle kohdennetuista tuotteiden markkinatuotoista ja tuista. Kokonaistuottoa laskettaessa liikevaihtoon lisätään tuotteiden va-rastomuutokset, siirrot maatilatalouden muille toimialoille sekä tilan oman käyttöön tuotettu-jen tuotantopanosten – rehuviljan tai säilörehun – arvo. Tukien merkitystä on tarkasteltu suh-teuttamalla maksetut tuet (ei sis. investointitukia) kokonaistuottoon.

Tukien osuudella kokonaistuotosta mitattu maatalojen tukiriippuvuus on muuttunut eri tuo-tantosuunnissa viimeisten 15 vuoden aikana. Myyntituotot ovat kasvaneet etenkin kotieläinti-loilla. Tilojen tukisumma on kasvanut keskimääräisen tilakoon kasvun myötä, mutta tukimää-rän muutos on ollut hitaampi kuin myyntituottojen. Viimeisten 2–3 vuoden aikana tuottaja-hintojen voimakas kasvu kasvatti myyntituottoja, jolloin tukien osuus kokonaistuotosta pie-neni. Vuodesta 2010 vuoteen 2023 lypsykarjatilojen tukiriippuvuus pieneni 32 prosentista 21 prosenttiin, sikatilojen 23 prosentista 13 prosenttiin, siipikarjatilojen 21 prosentista 6 pro-senttiin. Vuoden 2010 jälkeen vilja- öljy ja valkuaiskasvitilojen tukiriippuvuus sen sijaan on vaihdellut 50 prosentin molemmin puolin. Alin suhdeluku, 38 prosenttia, saavutettiin viljan-hintojen ollessa ennätyskorkealla vuonna 2022.

Taulukko 1. Markkinahintojen ja tukien vaikutus yrittäjätuloon

	Kes- kiarvo	Viljati- lat	Muut kasvin- viljelytilat	Kasvi- huone- yritykset	Avomaa- puutarha- tilat	Lypsy- karjatilat	Muut nauta- karjatilat	Sikatilat	Siipikar- jatilat
Tiloja edustettuna	33 800	12 167	9 550	623	957	4 977	2 780	373	310
Käytössä oleva maa- talousmaa (ha/tila)	69	66	51	1	44	95	98	112	47
Eläinyksiköt (ey/tila)	28					73	77	320	516
Yrittäjätulo (EUR)	26 700	16 217	6 877	133 333	31 733	61 300	38 333	53 900	72 500
Kokonaistuotto (EUR)		86 967	67 633	1 075 667	243 200	418 500	322 367	794 433	961 600
Yrittäjätulo/ kokonaistuotto %		18,6 %	10,2 %	12,4 %	13,0 %	14,6 %	11,9 %	6,8 %	7,5 %
Tukiosuus	29,1 %	44,3 %	47,2 %	5,5 %	16,9 %	25,0 %	39,4 %	16,0 %	5,9 %
Tuet, 1 %	2,3 %	4,2 %	5,1 %	0,4 %	3,8 %	1,8 %	3,7 %	2,5 %	1,3 %
Päätuote, 1 %	5,5 %	3,7 %	4,8 %	7,2 %	15,5 %	3,4 %	3,1 %	11,2 %	19,8 %

Lähde: Luke, Taloustohtori, omat laskelmat.

Tilan saaman tukisumman muutos vaikuttaa eri tuotantosuuntien maatilojen yrittäjätuloon eri voimakkuudella. Kasvinviljelytiloilla keskimääräinen kokonaistuotto on selvästi pienempi kuin kotieläintiloilla ja yrittäjätulon osuus siitä on suurempi. Tällöin tukien muutoksen vaikutus on suuri: tukien pieneneminen yhdellä prosentilla vähentää yrittäjätuloa 4–5 prosenttia. Lypsykarja-, sika- ja siipikarjatililla tukiriippuvuus on huomattavan matalampaa, sillä kokonaistuotto on suurempi kuin peltokasviviljoilla. Myös keskimääräinen yrittäjätulo on vähintään 3–4 kertaa suurempi, joten tukien muutoksen vaikutus jää pienemmäksi. Yhden prosentin suuruisen tukien väheneminen saa aikaan vain 1,3–2,5 prosentin laskun kotieläintilojen yrittäjätuloissa. Yleensä mitä suurempi on tukiriippuvuus ja pienempi on kokonaistuotto sitä suuremman muutoksen tukien leikkaus aiheuttaa tuotantosuunnan toimijoiden yritystuloon.

Tilojen päätuotteen hinnan muutos vaikuttaa juuri päinvastoin, sillä sen osuus kokonaistuotosta on yleensä tukia suurempi. Suurin vaikutus yrittäjätuloon havaitaan kotieläintuotantosuunnissa, kuten sika- ja siipikarjatuotannossa sekä puutarhailoilla. Näissä kokonaistuotto on suhteellisen suuri ja siinä myyntituottojen osuus korkea.

Tukien väheneminen aiheuttaa itseään suuremman prosentuaalisen vaikutuksen yrittäjätuloon lähes joka tuotantosuunnassa, joten jo muutaman prosentin suuruisen tukisumman muutos voi vaikuttaa tuntuvasti maatilojen kannattavuuteen.

Perustoiminnan lisäksi heikko taloudellinen tilanne on rasittanut myös investointeja joka tuotantosuunnassa. Suomessa investointien lainaehtoihin on tullut muutoksia. Nykyään pankit hyväksyvät lainahakemuksia yhä nihkeämmin peltojen vakuusarvoa vastaan, koska on epävarmaa, putoaako osa pois esim. turvemaana ja ennallistamisalaisena maana tuotannosta. Pankit tarkastelevat lainanhoitokykyä erityisesti tulevan tuotannon kannattavuuden ja kassavirran kautta.

Pitkällä aikavälillä heikkenevä kannattavuus ja/tai tilan jatkajan puuttuminen lisäävät näköalattomuutta ja epävarmuutta. Moni yrittäjä päättää joko lopettaa tuotannon tai vaihtaa toiseen tuotantosuuntaan. Useimmiten tuotannosta luopuvat yrittäjät ovat keskivertoa iäkkäämpiä ja heidän tilansa keskimääräistä pienempiä. Lypsykarjatilat ovat perinteisesti vaihtaneet naudanlihantuotantoon, mutta nykyään yhä useampi vaihtaa peltokasvinviljelyyn tai siirtyy kotieläintaloutta vähentäessään sekamuotoista tuotantoa harjoittavien tilojen joukkoon samalla tavalla kuin tuotantosuuntansa jättävät sika- ja siipikarjatilatkin.

Maataloustuotannosta lopullisesti luopuvien tilojen osuus kaikista tiloista on vaihdellut 2–3 prosentin välillä. Vuonna 2023 lopetusprosentti oli 4,3, joka oli korkein osuus maitokiintiön lopetusvuoden ja Venäjän-kauppapakotteiden aiheuttaman maidon tuottajahinnan laskun jälkeen vuonna 2015. Kustannusten kasvu ja uuteen CAP-kauteen siirtyminen on todennäköisesti siis vauhdittanut tilojen lopetusvauhtia. Tukien leikkaus riippuen sen suuruudesta ja kohdentamisesta vaikuttaisi samansuuntaisesti tilojen lopettamispäätöksiin.

Myyntituottojen määrä vaihtelee markkinahintojen ja satojen mukaan. Maataloustukien muutoksia voidaan pitää rakenteellisina, jos ne vaikuttavat tilojen jatkamis- ja investointipäätöksiin tai maatalouden tuotantorakenteeseen suhteellisen pysyvästi.

Kotieläintilan siirtyminen peltokasvinviljelyyn on huomattavan helpompaa kuin siirtyminen päinvastaiseen suuntaan. Vaikka osa kapasiteetista (mm. pellot) siirtyvät joissakin tapauksissa jatkaville tiloille, kerran tuotannosta poistunut kapasiteetti on vaikeaa saada takaisin etenkin epävarmassa markkinatilanteessa ja korkeiden investointikustannusten vallitessa. Tämä oli havaittavissa myös Ruotsin 2010-luvun mittavia panostuksia vaatineissa ponnistuksissa saada alas luisunut maidon- ja lihantuotanto palautettua ("Mer mjölk" ja "Svensk kött").

Kuva 4. Suomen maatilojen lopetusprosentti. Lähde: omat laskelmat Taloustohtorin aineistosta.

3.1.4. EU:n maataloustukijärjestelmän mahdolliset muutossuunnat Suomen kannalta

On todennäköistä, että CAP:in kahden pilarin järjestelmä jää voimaan vielä seuraavan ohjelmakauden ajaksi. EU-komissio on myös väläyttänyt mahdollisuutta antaa valtuudet jäsenmaille rahoittaa maatalouspolitiikkaa kasvavissa määrin kansallisista varoista. Kansallisten tukien osuuden kasvattaminen vähentäisi tarvittavan EU-rahoituksen määrää, ja sitouttaisi samalla jäsenmaat nykyistä paremmin politiikkatavoitteiden toteuttamiseen. Kansallisen rahoituksen käytöstä jäsenmaat päättävät itsenäisesti maataloustuotantoa koskevien prioriteettien ja tavoitteidensa mukaisesti sekä maksukykynsä sallimissa rajoissa. Monet maat eivät välttämättä pysty kansallisen rahoituksen tason nostamiseen taloudellisista syistä.

Myös Suomessa joudutaan jatkossa miettimään kansallisen rahoituksen riittävyttä. Nykytilanteessa, jossa valtion talous on vahvasti alijäämäinen ja velkaantunut, kansallisen rahoituksen kasvattaminen ei vaikuta realistiselta. Suomen maatalouspolitiikka on ollut EU-vertailussa jo tähänkin asti riippuvainen kansallisista varoista. Suomen maataloustuista maksetaan noin 56 % kansallisesta budjetista ja vain 44 % tulee EU:lta.

Suomen maatalouden osuus EU:n maataloudesta on 1 %. Ykköspilarin tukea Suomi on saanut karkeasti 1,4 % EU:n kokonaisrahoista, mutta maaseudun kehittämisrahoja huomattavasti enemmän, yli 2,9 %. Maaseudun kehitysrahoituksessa Suomi on ollut reilusti nettosaaja, mutta aluekehitysrahoista Suomi – muiden vanhojen jäsenmaiden lailla – on saanut vain vähän. Aluekehityksen rahoitus on kohdistettu ennen kaikkea Itä- ja Keski-Euroopan jäsenmaihin. Ukrainasta tulisi liittyessään todennäköisesti tämän rahoitusmuodon suurin hyödynsaaja. Mikäli joskus tulevaisuudessa kaksi rahoitusinstrumenttia yhdistetään, Suomi tuskin tulee saamaan enempää aluekehitysraha.

Varsinaisissa maataloustuissa suurin leikkauspaine kohdistunee nykyisiin ykköspilarin mukaisiin suoriin tukiin. Suomen tahtotila on tällä hetkellä säilyttää I pilarin tukia mahdollisimman entisellään. Erityisesti tuotantosidonnaisista tuista halutaan pitää Suomessa kiinni jatkossakin jo ihan kansallisesta omavaraisuuskulmasta. EU:n nykyisen tukijärjestelmän voi kuitenkin nähdä heikentävän Suomen maatalouden suhteellista asemaa EU:n sisämarkkinoilla. Keski-Euroopan maissa, joissa maataloussektorin kilpailukyky on lähtökohtaisesti parempi, ovat ykköspilarin ha-tukitasot Suomea korkeammat. Jos siis maatalouspolitiikan ja tukien painopistettä siirrettäisiin EU:ssa ykköspilarin tuista kakkospilariin kuuluvien luonnonhaittakorvauksen, ympäristökorvausjärjestelmän sekä rakennetukien suuntaan, EU:n tukijärjestelmä tulisi lähemmäksi Suomessa harjoitetun maatalouspolitiikan painopisteitä.

EU priorisoinee jatkossakin tukien ehtona asetettuja ympäristö- ja ilmastotoimenpiteitä. Uudet vaatimukset ja sitä kautta syntyvät kustannukset kohdistuvat erityisesti peltokasvien viljelyyn, jossa tukiriippuvuuden taso on pitkällä aikajänteellä ollut maatalouden korkeimpia. Peltokasvitilojen tulonmuodostus on toisaalta viljaa, palko- ja öljykasveja toisaalta taas kotieläinsektorin tuotteita jalostavien teollisuustoimialojen yhteinen intressi.

Investointien tarve ja niiden rahoituksen vaikeudet ovat julkisessa keskustelussa yhä useammin esillä yhtenä maataloussektorin keskeisenä ongelmana. Korvaus- ja varsinkin laajennusinvestoinnit ovat tuotannon tason ylläpitämisen - tai vähintäänkin tuotannon laskun hidastamisen - edellytys. Tukimekanismien muuttuminen jokaisen ohjelmakauden alussa ei edistä maatilainvestointien kannattavuuden ja maksukykyyn ennustettavuutta. Lisäksi nykyisen ohjelmakauden aikana kansalliseen CAP-strategiaan on ollut mahdollista tehdä muutoksia

vuositasolla, mikä vähentää toimintaympäristön ennustettavuutta entisestään. Markkinoiden vaihtelulla on tosin ollut tukiakin isompi vaikutus. Viime vuosina investointihalukkuutta on heikentänyt mm. hinta- ja korkoriskien lisääntyminen, mikä on vaikeuttanut merkittävästi markkinaympäristön ennustettavuutta.

3.2. Ukrainan vaikutus ulkoisiin tekijöihin

Ukraina haki EU:n jäsenyyttä 28.2.2022, neljä päivää Venäjän Ukrainaan tekemän hyökkäyksen jälkeen ja maasta tuli virallinen jäsen ehdokas jo saman vuoden kesäkuussa. Jäsenyysneuvottelut aloitettiin virallisesti kesäkuussa 2024. Maatalousneuvotteluja pidetään yhtenä Ukrainan liittymisprosessin vaikeimmista kysymyksistä. Liittymisen aiheuttamat budjettikustannukset EU:n yhteiselle maatalouspolitiikalle ovat yksi suuri huolenaihe niin unionin maanviljelijöille kuin jäsenvaltioille. Lisäksi Ukrainan integroitumista yhteismarkkinoille pelätään sisämarkkina-kilpailun mahdollisen lisääntymisen vuoksi.

Tämän myötä unionin uusi laajentumiskierros¹ on taas poliittisella agendalla. EU oli juuri pääsemässä irti taloudellisista rasitteista, jotka syntyivät edellisen 2004–2007 laajentumisaallon yhteydessä vahvojen maataloustuottajamaiden, kuten Puolan, Romanian, Unkarin, Tšekin ja Bulgarian tullessa jäseniksi. Näiden maiden integrointi on nyt loppusuoralla. Siirtymäkauden aikana CAP-tukien määrä on noussut vaihteittain ja edelleen nämä maat saavat kohtuullisen paljon investointi- ja maaseututukia. Vuosina 2004–2007 liittyneet maat saavat I pilarin tukia 1,1–2,5 kertaisesti ja II pilarin tukia 1,5–4,5 kertaisesti maataloussektorinsa painoarvoon nähden.

Ukrainan tilanne ja tulevaisuuden rooli tulee vaikuttamaan kolmeen ulkoiseen tekijään kuvassa 1 esitetyistä.

3.2.1. Ukrainan EU liittymisen vaikutus maatalouspolitiikkaan

Ukraina on maataloustuotteiden suurtuotantomaa, 2010–2020 lukujen vaihteessa maan BKT:sta noin 10 % oli peräisin maataloudesta. Vuoteen 2021 mennessä maataloudesta oli kasvanut Ukrainan suurin vientisektori 41 %:n osuudella kaikesta viennistä. Ukrainan 32,7 milj. hehtaarin viljelyala vuonna 2020 ylitti Ranskan ja Saksan yhteenlasketun viljelyalan (Eurostat 2025).

Ukrainan liittyminen osaksi EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa asettaisi mittavan taakan CAP budjetille. Mikäli Ukraina liittyisi jäseneksi nykyisillä säännöillä, se voisi saada eri arvioiden (mm. Emerson 2023, Arovuori & Niemi 2024, Darvas ym. 2024, Matthews 2024) mukaan 10–14 miljardia euroa CAP-rahoitusta vuosittain. Tämä johtaisi noin viidenneksen vähennykseen nykyisten jäsenvaltioiden, mukaan lukien Suomen, saamassa CAP-tuessa.

Suuret erot tehdyissä arvioissa osoittavat, että Ukrainan jäsenyyden kustannusten tarkka arviointi EU:n maatalousbudjetille on äärimmäisen vaikeaa ja edellyttää väistämättä monien oletusten tekemistä sekä myös tiettyä spekulatiota EU-johtajien tulevista päätöksistä. Arviot

¹ Laajentumiskierrokseen kuuluvat Ukrainan lisäksi Moldova, Bosnia-Hertsegovina sekä muut maat aiemmin käynnistettyjen jäsenyysneuvottelujen myötä, Montenegro (2012), Serbia (2014) Albania ja Pohjois-Makedonia (2020). Tässä luvussa keskitytään Ukrainan liittymisen vaikutuksiin.

Ukrainan liittymisen kustannuksista perustuvat pääosin oletukseen siitä, että EU-budjetin koko ja nykyiset budjetti- ja maksusäännöt säilyisivät ennallaan ja että Ukrainalle myönnettäisiin EU:n keskimääräiset maataloustuet, mukaan lukien pinta-alaperusteiset tuet ilman tilakohtaisia enimmäismääriä (Niemi & Arovuori 2025). Todellisuudessa vuosittainen Ukrainalle maksettava summa tulee olemaan pienempi useasta syystä:

1. Ukraina – samalla tavalla kuin aiemmin EU:hun liittyneisiin Keski- ja Itä-Euroopan maihin – tullaan todennäköisesti soveltamaan pitkää, jopa 10 vuoden siirtymäkautta, jonka aikana matalasta alkutasosta aloitettu maksuosuus korotetaan vuosittain 5–10 %:lla, kunnes se saavuttaa täyden EU-tuen tason.
2. Tällä hetkellä on epävarmuutta siitä, kuinka isolle viljelyalalle pystytään sodan seurauksena EU-tukia kohdistamaan.
3. Tukien maksua suurille ukrainalaisille tiloille tullaan hyvin todennäköisesti rajoittamaan asettamalla tilakohtaisia tukikatkoja. Erittäin suuret oligarkkien omistamat maatilaryhmittymät Ukrainassa saattavat jäädä kokonaan CAP-tukien ulkopuolelle.

Venäjän hyökkäyksessä Ukrainan maatalouden infrastruktuurin kärsimiä tuhoja arvioidaan yltäneen vuoteen 2024 mennessä n. 12 mrd. euroon. Summa sisältää laitteiston ja koneiden, varastoidun sadon ja tuotantopanosten tuhoa tai häviämistä, 20 % varastokapasiteetin sekä Kahovka padon tuhoutumisen. Pelkästään maatalouden tuhotun infrastruktuurin jälleenrakentamisen ja peltojen miinaraivausten kustannukseksi arvioidaan noin 82 mrd. euroa (Roman 2024).

EU on käynnistänyt uuden tukimekanismin (Ukraine facility) ajanjaksolle 2024–2027 auttaakseen Ukrainan jälleenrakentamisessa. Yhteensä 50 mrd. euron paketin tavoitteina on mobilisoida investointeja, edistää uudistuksia kohti EU jäsenyyttä ja lieventää sodan aiheuttamia sosiaalisia vaikutuksia (European Commission 2024). Tämä vuosittainen 12,5 mrd. euron tukisumma on tasoltaan linjassa jäsenyyden ajaksi odotettujen maataloustukien kanssa.

Aiemmista, vuosien 2004, 2007 ja 2013 laajentumiskierroksista tiedetään, että liittymisneuvottelut kestävät keskimäärin 8–10 vuotta. Mikäli Ukraina liittyy EU:hun vuonna 2030, siitä tulee EU tukien täysimääräinen saaja vasta noin vuonna 2040. PERUS-skenaarion aikajänteellä Ukrainan EU jäsenyys ehtii kuitenkin vaikuttaa EU:n budjettiin jo 2030-luvulla.

3.2.2. Kauppasopimukset EU:n ja Ukrainan välillä

Perinteisesti Venäjä on ollut Ukrainan suurin kauppakumppani. Vuonna 2013 Venäjä rajoitti tuontiaan Ukrainasta estääkseen sen assosiaatiosopimuksen syntyä EU:n kanssa. Seuraavana vuonna Venäjän valloittaessa Krimin niemimaan, Ukraina ja EU allekirjoittivat assosiaatiosopimuksen, joka tuli voimaan 2016. Pian tämän jälkeen EU on syrjäyttänyt Venäjän Ukrainan tärkeimpänä kauppakumppanina (Roman 2024).

Sodan syttymisen jälkeen Ukraina on myynyt EU-alueelle maatalous- ja elintarviketuotteita vuosittain solmitun ja päivitetyn ATM (Autonomous Trade Measures) sopimuksen puitteissa. Ensimmäinen sopimus tehtiin kesäkuussa 2022 ja nykyinen on voimassa kesäkuuhun 2025 saakka. Tuontikiintiöt on määritelty vuositasolla ja jaettu kahteen eri jaksoon.

ATM-sopimukset ovat mahdollistaneet kaupan nopean kasvun. Ukrainasta tulee unionin markkinoille miljoonia tonneja viljaa ja öljykasveja. Sodanaikaisen taloudellisen tuen osana

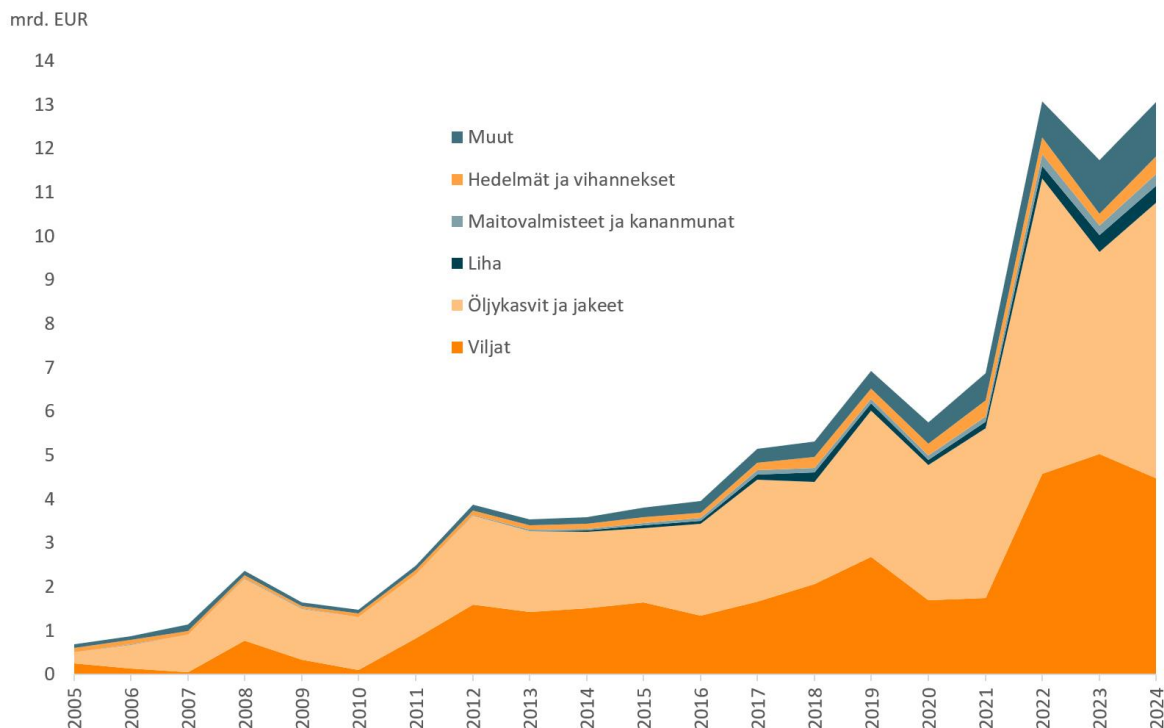
myös broilerinlihan ja kananmunan tuonti on sallittu erityisjärjestelyin ilman tuontitulleja. EU:n broilerinlihan ja kananmunan tuottajat vastustavat nykyistä tuontia Ukrainasta. EU-tuottajien mielestä ukrainalaiset toimijat saavat epäreilun kilpailuedun EU-markkinoilla, koska he eivät joudu noudattamaan unionin tuotantoehtoja (antibioottien käyttötavoitteet, eläinten hyvinvointi- ja ympäristöehdot ym.) ja byrokratian vaatimuksia.

Kaupan sääntöjen odotetaan muuttuvan, kun Ukrainaan palautuu rauha. On poliittista painetta siirtyä pidempiaikaisiin sopimuksiin, jotka valmistaisivat samalla pohjaa varsinaiselle EU:hun liittymiselle. Maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden kauppavirtojen odotetaan vahvistuvan entisestään, kun Ukrainasta tulee EU:n jäsenmaa.

3.2.3. Ukrainan vaikutus markkinoihin ja ulkomaankauppaan

Ukrainasta on perinteisesti tuotu EU:hun viljaa, öljykasveja ja niiden jakeita, siipikarjanlihaa, kananmunaa sekä hedelmiä ja vihanneksia. Valtaosa kaupasta on ollut viljaa ja öljykasveja. EU:n viljantuonti kolmansista maista on noussut 2010-luvun 20–30 milj. tonnin tasosta 33 milj. tonniin vuosina 2022–2024. Suurin osa tästä on ollut rehuviljaa. Ukrainan osuus EU:n viljantuonnista kasvoi kymmenen vuoden takaisesta alle 50 %:sta jo 64 %:in vuonna 2024. Maan osuus EU-tuonnista on noussut vehnässä 60 %:iin ja maississa 69 %:iin.

EU on merkittävä markkina myös Ukrainan näkökulmasta. Vuosina 2022 ja 2023 jo lähes puolet Ukrainan viljanviennistä suuntautui EU-maihin. Ukrainan öljykasvien – soijan, rapsin ja auringonkukan – 7,3 miljoonan tonnin viennistä puolet virtasi EU:hun vuonna 2023. Ukrainan öljynpuristamoista tuli EU:hun lisäksi 2,5 milj. tonnia rouhetta, niin ikään puolet maan koko viennistä. Rouheen ohella EU:hun on tuotu myös öljykasveista puristettua öljyä.

Kuva 5. EU:n maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden tuonnin arvon kehitys Ukrainasta vuosina 2005–2024. Lähde: Eurostat, Comext tietokanta.

Sodan syttymisen jälkeen 80–85 % Ukrainan maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden viennin arvosta EU-maihin on koostunut viljoista, öljyasveista ja niiden jakeista. Pääkohteena on ollut Euroopan kotieläinsektori, suurimpana vientiorientoitunut Espanjan lihasektori.

Kotieläintuotteet vastaavat vielä pienestä, mutta nopeasti lisääntyvästä siivusta Ukrainan viennissä EU:hun. Vuonna 2023 EU toi broilerinlihaa ja kananmunia Ukrainasta 600 milj. euron arvosta. Erä ei ollut kovin suuri koko EU:n sisämarkkinoilla, mutta tarpeeksi iso aiheuttaakseen markkinahäiriötä.

EU:n kaikkien maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden tuonnin arvo Ukrainasta on tasaisesti kasvanut 2000- ja 2010-luvuilla. Arvo on kaksinkertaistunut noin vajaasta 7 mrd. eurosta yli 13 mrd. euroon vuosien 2021 ja 2022 aikana osaksi ATM-sopimuksen ansiosta ja osaksi taas sodan vuoksi uudelleen ohjattujen vientireittien takia.

Puola on väestöltään ja maataloustuotannoltaan sopivan kokoinen verrokkimaa, jonka esimerkin avulla voi arvioida Ukrainan maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden viennin arvon kasvupotentiaalia. Puolan vienti oli ennen vuonna 2004 tapahtunutta EU:hun liittymistä noin 3–4 mrd. euron arvoinen. Kahden vuosikymmenen aikana Puolan elintarvikkevienti on kasvanut 52 mrd. euroon. Puolan kasvu on perustunut erityisesti jalostettujen elintarvikkeiden vietikapasiteettiin, jota on vahvistettu merkittävästi niin kansallisin kuin kansainvälisin investoinnein.

Samantyyppinen kehitys on odotettavissa myös Ukrainassa. Nykyisen 13 mrd. euron vienti EU:hun koostuu valtaosin raaka-aineista, mutta investointien turvin Ukrainasta voi tulla tulevaisuudessa myös elintarviketeollisuuden suurvalta. Ukrainan elintarvikesektorin suurin kohdemarkkina tulee olemaan oletettavasti läheinen ja maksakykyinen EU, niin kuin Puolan esimerkki enteilee.

3.3. Kauppapolitiikka ulkopuolisena vaikuttavana tekijänä

Protektionistinen kauppapolitiikka nosti maailmalla päätään jo 2010-luvulla ja viime vuosina se on ollut vahvistumassa entisestään. Sen avulla pyritään suojaamaan kotimaisten tuotteiden kilpailukykyä kotimarkkinoilla torjumalla ulkopuolista kilpailua esimerkiksi tullein, kiintiöin tai valtion suoran tai epäsuoran tuen avulla. Toinen osapuoli voi vastauksena määrätä tulleja puolestaan niille tuotteille, jotka ovat merkityksellisiä alun perin tullia asettaneen maan vientiteollisuudelle.

Kauppapolitiikasta on vaikea esittää seuraavaa vuosikymmentä koskevia ennusteita ja arvioita. WTO-kierroksen ja laajan maailmanlaajuisen kauppasopimusten aikakausi on vaihtunut 2000-luvulla perinteisiin kahdenvälisiin, pienempiin alueellisiin sopimuksiin. EU on solminut kahdenvälisiä kauppasopimuksia lukuisten kolmansien maiden kanssa, minkä lisäksi jäsenmaat ovat neuvotelleet omia sopimuksiaan tuote- tai tuoteryhmäkohtaisesti.

Uudentyyppisistä kauppasopimuksista huomionarvoinen on CPTPP (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) alueellinen vapaakauppasopimus, joka on alun perin Tyynen valtameren reunusmaiden aloite. Sen jäsenistä EU:lla on monen kanssa erikseen neuvoteltuja kahdenvälisiä sopimuksia. Iso-Britannia liittyi CPTPP sopimukseen hiltain. EU:n olisi tarpeellista pohtia, olisiko järkevä olla tulevaisuudessa mukana CPTPP:n kaltaisessa ryhmässä sen sijaan, että usean maan kanssa neuvotellaan ja ylläpidetään kahdenvälisiä kauppasopimuksia.

Kansainvälisissä kauppasopimuksissa neuvotellaan myönnytyksistä, tariffialennuksista ja kiintiöistä kummankin alueen taloudelle tärkeiden tuoteryhmien osalta. Maataloustuotteet ja elintarvikkeet ovat kauppasopimuksissa tai kauppasodissa usein käytetty tuoteryhmä, mikä alleviivaa näiden strategista tärkeyttä ulkomaankaupassa sekä sopijaosapuolten taloudessa. Esimerkiksi MERCOSUR-maiden ja EU:n välisessä sopimuksessa Saksan, Ranskan ja muiden jäsenmaiden autoteollisuudelle tai kemianteollisuudelle neuvoteltujen etujen vastineeksi Mercosur-maille oli luontevaa vaatia myönnytyksiä maataloustuotteissa tai elintarvikkeissa, kuten lihassa ja lihatuotteissa sekä sokerissa.

Tuotteita valikoidaan harkitusti myös tulleja tai muita tuonnin esteitä asetettaessa. Teollisuustuotteille asetetut tullit voivat johtaa toisessa päässä vastatulleihin maataloustuotteissa ja elintarvikkeissa. Kiinan sähköautotuonnille asetetut EU:n tullit saivat Kiinan valmistelemaan eurooppalaisille elintarvikkeille, liha- ja maitotuotteille tuonnin rajoituksia, koska nämä ovat EU:lle tärkeitä vientiartikkeleita.

Tuontitullien kohteeksi valikoituvat elintarvikkeet ovat kuitenkin usein sellaisia, jotka ovat helposti korvattavissa joko kotimaan tuotannolla tai tuonnilla muista maista. Tuontitullien asettamisen tarkoituksena voi olla myös kotimaan tuotannon vahvistaminen. Tämä oli yksi syy Venäjän vuonna 2014 eri elintarvikkeille asettamien tuontitullien taustalla.

EU:lle on tulevana vuosina merkityksellisintä Kiinan, USA:n, Mercosur-maiden sekä Ukrainan kanssa käytävän ulkomaankaupan sopimukset ja säännöt. Ukrainan tilannetta on arvioitu osiossa 3.2, joten seuraavaksi luodaan katsaus muihin suurimpiin kauppakumppaneihin.

3.3.1. Kiina

Kiinan ja EU:n välisessä kauppapoliittisessa nokittelussa elintarvikkeilla saattaa olla merkittävä rooli, mutta konkreettinen toteutus voi olla kirjavaa sekä tuotteittain että EU-jäsenmaittain. Mielenkiintoinen tilanne koettiin vuonna 2024, kun Suomi sai avattua siipikarjanlihan vientiä Kiinaan päin, samaan aikaan kuin Kiina ryhtyi tutkimaan eurooppalaisen sianlihan ja maitotuotteiden mahdollista rajoittamista.

Kiina saattaa jatkossa valikoida elintarvikkeille asetettavia tulleja omien hyvin monitahoisten intressiensä kautta. Tiettyjen elintarvikkeiden saatavuuden varmistaminen voi olla Kiinan johtajille sisäpoliittisen vakauden asia. Kiinan elintarvikeskandaalien ja kotimaan teollisuuden kehittymättömyyden vuoksi Kiinan keskiluokan kuluttajille on ensiarvoisen tärkeää, että markkinoilla on saatavilla myös laadukkaita eurooppalaisia tuotteita. Sellaiset kriittiset tuontielintarvikkeet kuten lastenruoat jäänevätkin todennäköisesti Kiinassa tuontirajoitusten ulkopuolelle.

EU:n ja Kiinan väliseen ulkomaankauppaan voi epäsuorasti vaikuttaa myös muiden suurvaltojen väliset kauppasuhteet ja mahdolliset jännitteet. Jos Kiinan ulkomaankauppaa rajataan USA:n suunnalta voimakkaasti tulleilla ja tariffeilla, kiinalaisten tuotteiden vientipaine purkautuu silloin muualle. Eurooppa on silloin herkästi potentiaalisin ostajakandidaatti niille tuotteille, joita olisi alun perin ollut tarkoitus myydä USA:han.

3.3.2. USA

EU:n ja Yhdysvaltojen maatalous- ja elintarvikepolitiikat eroavat toisistaan merkittävästi ja niiden välillä on ollut viime vuosikymmenen aikana monia kauppapoliittisia kiistoja. Vuosien 2013–2017 aikana EU ja Yhdysvallat yrittivät hieroa laajaa vapaakauppasopimusta, joka

tunnettiin virallisesti nimellä transatlanttinen kauppaja- ja investointikumppanuus. Maataloutta koskevien neuvotteluiden hankalimmaksi osaksi osoittautui sääntelyyn liittyvien kiistakysymysten sovittelu. EU ja Yhdysvallat suhtautuvat jyrkästi eri tavoin esimerkiksi kasvuhormonien käyttöön lihantuotannossa, lihan patogeenien vähentämistoimenpiteisiin, elintarviketurvallisuusmääräyksiin ja muuntogeenisiin elintarvikkeisiin (Huan-Niemi & Niemi 2015).

Suurvaltajännitteiden kuten USA:n ja Kiinan kaupanokittelun välilliset vaikutukset ovat realisoituneet EU:n kauppavirroissa aikaisemminkin. Muutama vuosi sitten Eurooppaan tuotiin USA:sta soijaa, koska Kiina rajoitti sen tuontia USA:sta. Kiina vaihtoi silloin USA:n soijan etelä-amerikkalaiseen ja samalla USA:n soija muuttui Euroopalle suhteessa halvemmaksi. Jos Kiina ostaa tulevaisuudessa vastaavista syistä Brasiliasta ja Argentiinasta, USA:n täytyy jälleen suunnata soijavientiään muualle, todennäköisesti Eurooppaan.

USA:ssa suunnitteilla olevat protektionistiset toimet ovat suuri epävarmuustekijä vuoden 2025 alussa. On arvoituksellista, mihin kohdemiin ja tuoteryhmiin USA:n kauppapolitiikan tulevat tariffit kohdistuvat, ja mikä tulee olemaan niiden vaikutus EU:hun. Tariffeilla on joka tapauksessa iso inflatorinen vaikutus USA:n kuluttajahintoihin.

3.3.3. Mercosur -maat

Euroopan komissio ja Mercosur-maat Brasilia, Argentiina, Paraguay ja Uruguay pääsivät jo vuonna 2019 sopuun uudesta kauppasopimuksesta, mutta sitä ei ratifioitu EU-maissa, jonka jälkeen EU lisäsi sopimukseen luontokatoon liittyviä vaatimuksia, kuten metsäkatoasetuksen. Puhuttelevaa on, että vuonna 2023 – ennen kuin vuoden lisäaikaa annettiin asetuksen voimaan astumiselle – ei Mercosur-maista löytynyt halukkuutta edes tarjota metsäkatovapaata soijaa. Näillä lisävaatimuksilla EU saa aikaan tuotantopanosten hinnan nousua omilla kotimarkkinoillaan. Samaan aikaan annetaan myönnytyksiä soijan lopputuotteille, naudan- tai siipikarjan lihalle, joissa soijantuotantomaille on halvan tuotantopanosten takia selvä kilpailuetu. Kilpailukyvyyn menettämisen lisäksi suurin kysymys on se, saako EU näiden toimien ansiosta pysäytettyä tai edes hillittyä itse metsäkatoa.

EU:n ja Mercosurin välisen kauppasopimuksen neuvottelut saatiin päätökseen joulukuun 2024 alussa. Sopimuksen voimaantulo helpottaisi mm. siipikarjan- ja naudanlihan tuontia EU:hun. Siipikarjan- ja naudanlihalle myönnetty tuontikiintiöt vastaavat noin 1,5 prosenttia EU:n kokonaiskulutuksesta. Siipikarjanliha ei ole metsäkatoasetuksen alainen (Kniivilä et al. 2024), mutta se on asetuksen piiriin kuuluvan soijan jalostustuote. EU antaa siis lyhyessä ajassa ristiriitaista viestintää Etelä-Amerikan maille. Yhtäältä sidotaan soijan tuontia tuotantoedellytysten noudattamiseen, mutta heti perään sallitaan siinä jalostetun korkeamman lisäarvon tuotteen tuontia rajoituksetta ja ilman metsäkatoasetuksen vaatimuksia.

Mercosur-sopimus luo toisaalta myös edellytyksiä ruokaviennin kasvattamiselle EU:sta Mercosur-maihin. Eurooppalaisten elintarvikeyritysten kannalta tullien alennus sekä sopimus samojen vaatimusten ja standardien soveltamisesta vientiin kaikkiin neljään Mercosur-maahan merkitsee huomattavaa niin ajan, byrokratian kuin rahankin säästöä. Yksi arvokas elementti EU-viejille, mukaan lukien suomalaiset viejät, lienee esimerkiksi 30 000 tonnin suuruisen tariffikiintiön luominen juustoille 10 vuoden aikana. Tämä antaa EU:lle edun myydä korkealaatuisia eurooppalaisia juustoja alueen vauraille keskiluokkaisille kuluttajille (Niemi & Huan-Niemi 2025).

3.3.4. Vaikutukset EU:n ja Suomeen vientiin

Maailman kauppapolitiikassa vallitsee vuoden 2025 alussa suuri epävarmuus liittyen kaikkiin edellä kuvattuihin suuriin kauppakumppaneihin. Epävarmuus saattaa EU:ssa jarruttaa tai lykätä investointeja tietyissä tuotantosuosunnissa tai tuoteryhmissä vientisuuntautuvan kapasiteetin kasvattamiseen. Tulevien vuosien kauppapolitiikan, kauppasotien ja -sopimusten sekä niiden sisällön arvaamattomuus saattaa saada myös suomalaiset elintarvikeyritykset empiämään omia investointejaan. Uusiin markkina-avauksiin liittyy lähtökohtaisesti merkittäviä panostuksia sekä riskinottoa. Tavallisten markkina-, hinta- ja muiden riskien joukkoon on nousut 2020-luvun alussa geopoliittiset riskit ja erityisesti vuonna 2025 kauppapoliittiset riskit, mikä pakottaa yritykset puntaroimaan uusille markkinoille lähtöään entistä harkitsevammin.

Tässä maailmantilanteessa EU:n olisi tarkoituksenmukaista pohtia, onko olemassa keinoja, esim. investointitakaus, joilla poliittista riskiä olisi mahdollista kompensoida yrityksille. Kasvaneen riskin hallitsemiselle on ilmiselvä tarve, mutta toimenpiteitä tai konkreettisia työkaluja ei ole ehditty EU:ssa miettiä.

EU:n ja samalla myös Suomen elintarvikeyritysten vientiä ja kilpailukykyä koettelevat kauppakumppaneiden mahdollisten tullien ja protektionismin lisäksi myös EU:n omat politiikkatoimet. Metsäkatoasetus on saanut jatkoa kesällä 2023 hyväksytystä yritysvastuudirektiivistä. Yritykset määrätään edellyttämään tavarantoimittajiltaan mm. Pariisin ilmastopöytäkirjan, työntekijöiden oikeuksien ja luontokadon torjunnan noudattamista. Jäsenmaiden on huolehdittava direktiivin toimeenpanosta kahden vuoden sisällä. Direktiivi latoo eurooppalaisten yritysten harteille valtavan selvitystaakan ja byrokratian, mikä nostaa kustannuksia ja heikentää kansainvälistä kilpailukykyä. Noudattamatta jättämisen seuraamuksena voi sakkoo, jonka suuruus voi olla jopa 4–5 % yrityksen maailmanlaajuisesta liikevaihdosta. Direktiivin vaikutus tavarantoimittajien puolella jää samalla suureksi kysymysmerkiksi.

Kansainvälisen kauppapolitiikan kentällä on muutenkin paljon epätietoisuutta. Vuonna 2025 USA:ssa voimaan astunut hallinto lisää ennalta arvaamattomuutta. Kauppapolitiikasta on tulossa kansallisten talousintressien ja peräti päivän politiikan pelinappula. Rajoitteiden, pakotteiden, tullien ja niihin annettujen vastatoimien välittömänä ja ristivaikutuksena markkinatilanne voi muuttua maailmassa hyvin nopeasti. Tulevien vuosien kauppapolitiikassa ainoa varma asia onkin epävarmuuden lisääntyminen.

3.4. Tuonnin rooli ulkoisena tekijänä

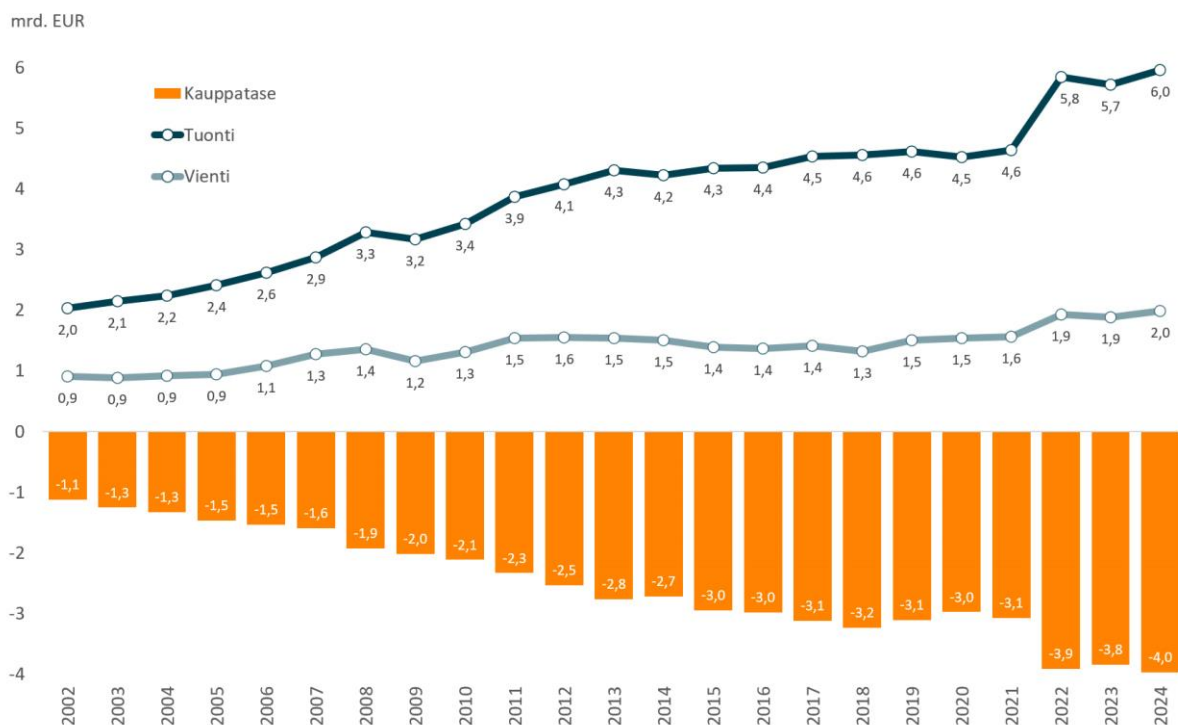
Elintarvikkeiden ja niiden raaka-aineiden tuonti Suomeen on perinteisesti sisältänyt tuotteita, joita ei Suomen leveysasteilla ole voitu tuottaa. Näitä ovat mm. kahvi, tee, kaakao, mausteet ja hedelmät. Tuonti on lisääntynyt koko EU-jäsenyyden ajan ja laajentunut jäsenyyden alkuvuosista lähtien myös Suomessa tuotettuihin elintarvikkeisiin. Maito- ja lihatuotteiden, leivän ja makeisten tuontia on siivittänyt valikoiman laajentuminen ja etenkin 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa kansantalouden ja tulotason nousu. Elintarvikkeiden ja juomien tuonti on ollut muutamille isoille sekä sadoille keskisuurille ja pienille maahantuojille voittosaa liiketoimintaa.

Tuonti on tasoittunut 2010-luvulle tultaessa. BKT:n ja reaalityulojen hidastunut kasvu ei ole mahdollistanut elintarvikkeiden tuonnin kasvattamista enää valikoiman laajentumisen kautta. Suomen vähittäiskaupassa tapahtuneet rakenteelliset muutokset, kuten nopea keskittyminen

ja toimijoiden karsiutuminen kolmeen vähittäiskauppaketjuun, ovat puolestaan kiristäneet kilpailua kuluttajien vähenevistä euroista. 2010-luvun puolivälissä alkanut halpuuttaminen ja hintakilpailu on siirtänyt tuonnin rakennetta enenevässä määrin edullisiin jalostettuihin tuotteisiin, mikä on syönyt suomalaisten elintarvikevalmistajien katteita.

Ruokapalvelusektori on ollut tuontielintarvikkeiden keskeinen käyttäjä. Aterioiden aineiden alkuperämaa on hämärtyneet sekä yksityisessä että julkisessa kuten kuntapuolen ruokailussa. Sen on hiljaisesti hyväksynyt myös suomalainen kuluttaja, joka kuitenkin vähittäiskaupassa suosii edelleen kotimaisia elintarvikkeita. Koronavuodet rajoittivat ruokapalvelujen toimintaa rajusti, ja vuosina 2020–2021 elintarvikkeiden tuonnin arvo jämähti 2010-luvun loppupuolen tasolle. Vähittäiskaupan kautta tehdyt ruokaostokset kasvattivat samalla osuuttaan.

Vuonna 2022 elintarviketuonnin arvo hypähti kertaheitolla 1,2 mrd. eurolla 5,8 mrd. euroon. Tämä 26 %:n nousu oli suurin yksittäinen vuosikasvuvauhti Suomen elintarviketuonnin kehityksessä. Suuri osa arvonnoususta selittyy ruoan hinnan poikkeuksellisilla korotuksilla maailmanlaajuisesti, mutta kasvun taustalla oli muitakin tekijää. Pandemian laannuttua ruokapalvelujen kysyntä palautui koronaa edeltävien vuosien tasolle. Samaan aikaan elinkustannusten nousupaineiden alla oleva kuluttaja joutui tekemään kovia valintoja. Korot, energia, polttoaineet ja ruoka kallistuivat juuri silloin, kun mahdollisuudet avautuivat taas kuluttamaan matkustus- ja kulttuuripalveluja. Elintarvikkeista on tullut selkeä säästön kohde, ja kuluttaja on kääntynyt entistä edullisempien elintarvikkeiden puoleen. Ratkaisu löytyy monesti tuonnista, pitkälle jalostetuista mutta tehotuotannon ja suurten mittakaavaetujen maiden edullisista tuotteista.

Kuva 6. Suomen elintarviketuonnin, viennin ja kauppataseen kehitys vuosina 2002–2024. Lähde: Tullin ULJAS tietokanta, omat laskelmat. Huom. Vuoden 2024 luvut ovat arvio. Luvut on esitetty käyvin hinnoin. Tuonti ja vienti sisältää CN 01-04, 07-12, 15–24 luokkia. Luvut on korjattu Norjan lohien kauttakulkerilla sekä elintarvikkeeksi kelpaamattomilla erillä kuten öljyt ja lemmikkieläinten ruoat.

Vuonna 2024 elinkustannusten nousu on hellittänyt, vaikka taso on edelleen korkea. Myös ruoan inflaatio on hidastunut. Näistä huolimatta ruoka on edelleen se hyödyke, jossa vähittäiskaupassa on helpointa löytää päivittäin hintaa säästäviä vaihtoehtoja. Vuonna 2024 tuonnin arvo nousi lähes 2 % verrattuna vuoden 2022 tasoon. Tämä tarkoitti tuonnin volyymikasvua, koska vuoden 2024 tuontihinnat olivat 2022 hintoja huomattavasti alempia.

Samat ilmiöt ja tapahtumat selittävät Suomen kauppataaseen kehitystä. 2010-luvun puoliväliin asti tasaisesti kasvanut elintarvikekaupan alijäämä vakiintui 2010-luvun toisella puoliskolla. Koronavuosina tase parani hieman. Pandemian sekä sodan ja kustannuskriisin vuosien välillä on tapahtunut alijäämässä selvä tason muutos. Tase heikkeni noin miljardilla eurolla siitä huolimatta, että vuosien 2021 ja 2022 välillä myös viennin arvo kasvoi poikkeuksellisen paljon (23 %) ja vuoden 2022 taso on pysynyt 2 mrd. euron tuntumassa vuoteen 2024 asti.

Lähivuosille ennustetaan positiivista, mutta melko vaatimatonta talouskasvua Suomeen. Maltillisesti kasvavat tulot enteilevät kolme viime vuoden aikana nähdyn kuluttajien ostokäyttämisen jatkumista. Mitä pidemmäksi heikko taloussuhdanne venyy, sitä suurempaan ahdistukseen kotimainen elintarvikevalmistus ajautuu kamppaillessaan edullisia jalostettuja tuonti-elintarvikkeita vastaan.

Kotimaan markkinat ovat perinteisesti olleet suomalaiselle elintarviketeollisuudelle oma linjakkeensa. Etulyöntiasema kotikentällä, kuluttajien lojaalisuus kotimaisia elintarvikkeita kohtaan on kantanut pitkälle, mutta nämä pilarit ovat nyt ja tulevana vuosina horjumassa. Kilpailu pakottaa alentamaan katteita kotimaan markkinoilla. Vähittäiskaupasektori ja ruokapalvelut etsivät edullisia, kuluttajia houkuttelevia vaihtoehtoja. Alkuvuodesta 2025 tullut uutinen uuden vähittäiskaupaketjun avaamisesta Suomeen tulee lisäämään hintakilpailua (Toivonen 2025). Vientimarkkinoilla olisi mahdollista saada katteita, mutta se vaatisi mittavia panostuksia ja sitoutumista.

3.5. Kuluttajan maksukyky

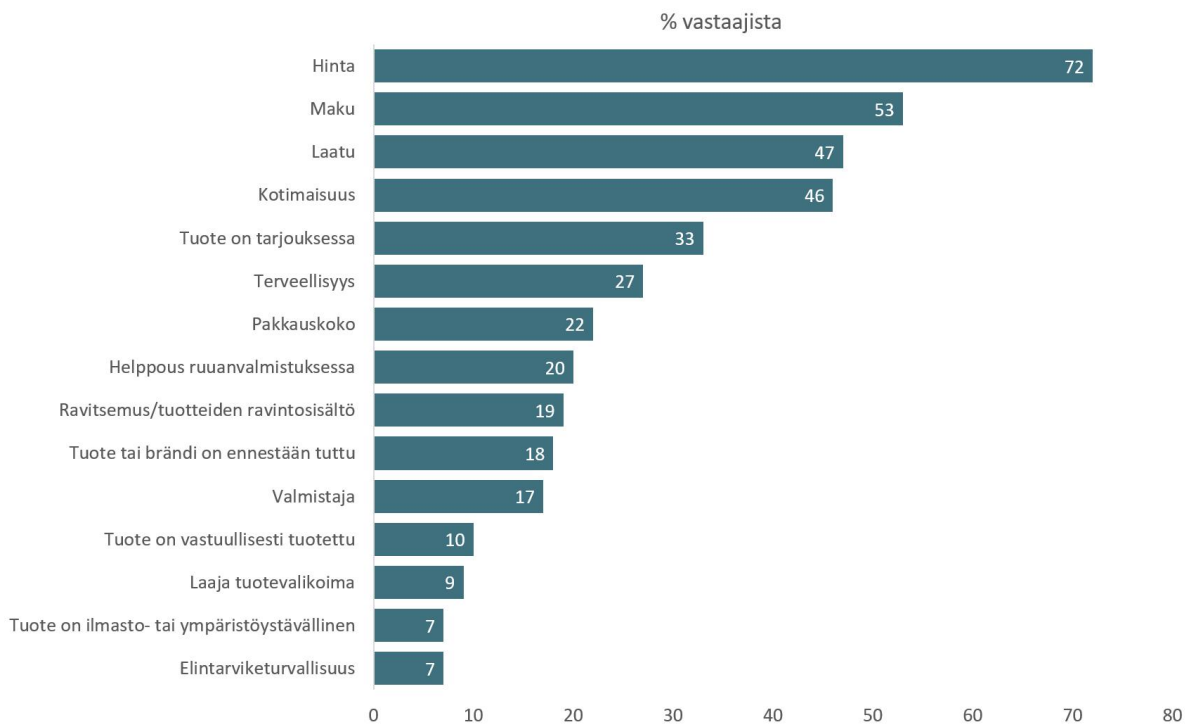
Kuluttajan maksukyky mureneminen alkoi jo 2010-luvulla, mutta varsinainen pudotus tapahtui vuonna 2022 alkaneen kustannuskriisin seurauksena. Samalla suomalaisten elintarvikevalmistajien kilpailukyky ja markkina-asetat ovat heikentyneet kotimaan markkinoilla. Pääraaka-aineiden hintavertailut osoittavat, ettei suomalaisten valmistajien kilpailuhaitat johdu eurooppalaista kaskiarvoa kalliimmista raaka-aineista. Tästä poikkeaa vain maitoketju, jossa EU:n taso korkeammat tuottajahinnat ovat olleet tulonjakoväline vertikaalisesti vahvasti integroituneen ketjun omistajille.

Suomen elintarviketeollisuuden kilpailuhaitta on syntynyt pikemminkin muiden tuotantopäätösten kuten työvoiman ja palvelujen kustannuksista, monimutkaisesta sääntelystä, valvonnan ja ennen kaikkea Euroopan suurtuottajamaita huomattavasti pienemmästä mittakaava-tuotannosta tai kapasiteetin matalista käyttöasteista. Moni näistä haitoista oli arvattavissa, kun investointipäätöksiä aikanaan tehtiin ja elintarviketeollisuutta rakennettiin pelkästään kotimaan kulutuksen varaan. Vahva usko kotimaan markkinoihin ja kuluttajien lojaalisuuteen on viitoittanut tuotantokapasiteettiin sekä myynti- ja markkinointisatsauksiin tehtyjä investointeja. Kasvu ja kansainvälistyminen ei ollut elintarviketeollisuuden yrityskulttuurin perimmäisiä ajureita. Vientimarkkinoiden kehittäminen nähtiin paitsi kalliina, myös tarpeettomana.

Vuoden 2009 finanssikriisin jälkeen Euroopan monikansallisten elintarvikeyritysten vuosiraporteissa riskien tunnistaminen ja riskien hallinta on saanut yhä suuremman huomion. On selvitelty hinta- ja valuuttariskejä, mutta myös poliittisia ja markkinariskejä. Riskeihin varautuminen ja riskien hallinta ovat kansainvälistyneiden yhtiöiden välttämättömiä strategisia toimenpiteitä. Samaan aikaan Suomessa on tyydytty analysoida kotimaan markkinoiden ja kulutuksen kehitystä sekä tilannetta kotimaan toimijoiden ja tuonnin kesken.

Vahva usko omien tuotteidensa korkeaan laatuun ja paremmuuteen sekä kuluttajien uskollisuuteen johti riskien huomiotta jättämiseen. Vaikka kuluttajien suosio olisi kuinka luja tahansa, markkinariskit saattavat realisoitua yllättävien tekijöiden kautta. Venäjän markkinariski realisoitui poliittisten päätösten seurauksena elokuussa 2014 käytännössä yhdessä yössä. Kahdeksan vuotta myöhemmin kotimaan markkinat ovat horjahtaneet vaihteittain elinkustannusten nousemista ja kuluttajien heikentyneen ostovoiman myötä. Kotimaan markkinariski realisoitui siis odottamattomalla tavalla. Sekä viennin osalta Venäjä että kokonaisu-myynnissä kotimaa olivat Suomen elintarviketeollisuuden ylivoimaisesti suurin yksittäinen markkina-alue. Ainoa tapa varautua ja hallita markkinariskiä olisi ollut sen hajauttaminen useammalle markkina-alueelle.

Vuonna 2022 elintarvikkeiden hinta nousi yli 10 % ja vuonna 2023 9 %. Hinnan nousu oli jyrkkä ja äkillinen monen vuoden maltillisen kehityksen jälkeen. Elokuussa 2023 toteutettu kuluttajakysely valotti kuluttajien näkemyksiä poikkeuksellisen hintakehityksen aikaan. Ostopäätöksiin ylivoimaisesti eniten vaikuttanut tekijä oli tulosten mukaan hinta. Tarjoukset ja tuotteen hinta vaikutti yhteensä 80 % kyselyyn vastanneiden ruokaostokseen (Forsman-Hugg ym., 2024).

Kuva 7. Ruuan ostopäätökseen vaikuttavat tekijät. Lähde: PTT, Forsmann-Hugg ym., 2024 sivu 15. N = 1067. Kuluttajilta kysyttiin: "Mitkä seuraavista tekijöistä vaikuttavat ostopäätökseesi eniten, kun ostat ruokakaupasta tai ruuan verkkokaupasta elintarvikkeita? Valitse korkeintaan viisi tärkeintä tekijää."

Yllättävintä oli kotimaisuuden merkityksen hiipuminen. Vielä 2010-luvulla ja jopa pandemian vuosina kuluttajilla oli vankka lojaalisuus kotimaista ruokaa kohtaan. Vuoden 2023 kyselyssä kotimaisuus oli enää neljänneksi tärkein ostopäätöksiin vaikuttava tekijä hinnan, maun ja laadun jälkeen.

Vuoden 2024 aikana ruuan hinnannousu rauhoittui ja kehitys palautui hintapiikkiä edeltävien vuosien tahtiin. Monet vuosina 2022–2023 jyrkästi kohonneiden elinkustannusten paineet hellittivät. Korot sekä sähkön ja polttoaineiden hintakehitys kääntyi laskuun. Elinkustannukset ovat kuitenkin edelleen korkeammalla tasolla kuin ennen 2022. Suomalaisen kuluttajien hintaherkkyys ruokaostoksissa ei ole muuttunut olennaisesti. Vähittäiskaupan mukaan 72 % asiakkaista tarkisti tuotteen hinnan ennen koriin laittamista tammikuussa 2023, syyskuussa 2024 puolestaan jo 80 %. Hintaherkkyys ja -tietous on ilmiö, joka tulee näillä näkymin vaikuttamaan ostopäätöksiin vielä pitkään.

3.6. Kotimaan kulutuksen trendit

Kotimaan markkinat eivät tarjoa suomalaiselle ruokasektorille kaivattua kasvupotentiaalia. Usean tuoteryhmän osalta kotimaan kulutus on ollut pidempään laskussa tai kääntynyt hiljattain laskuun.

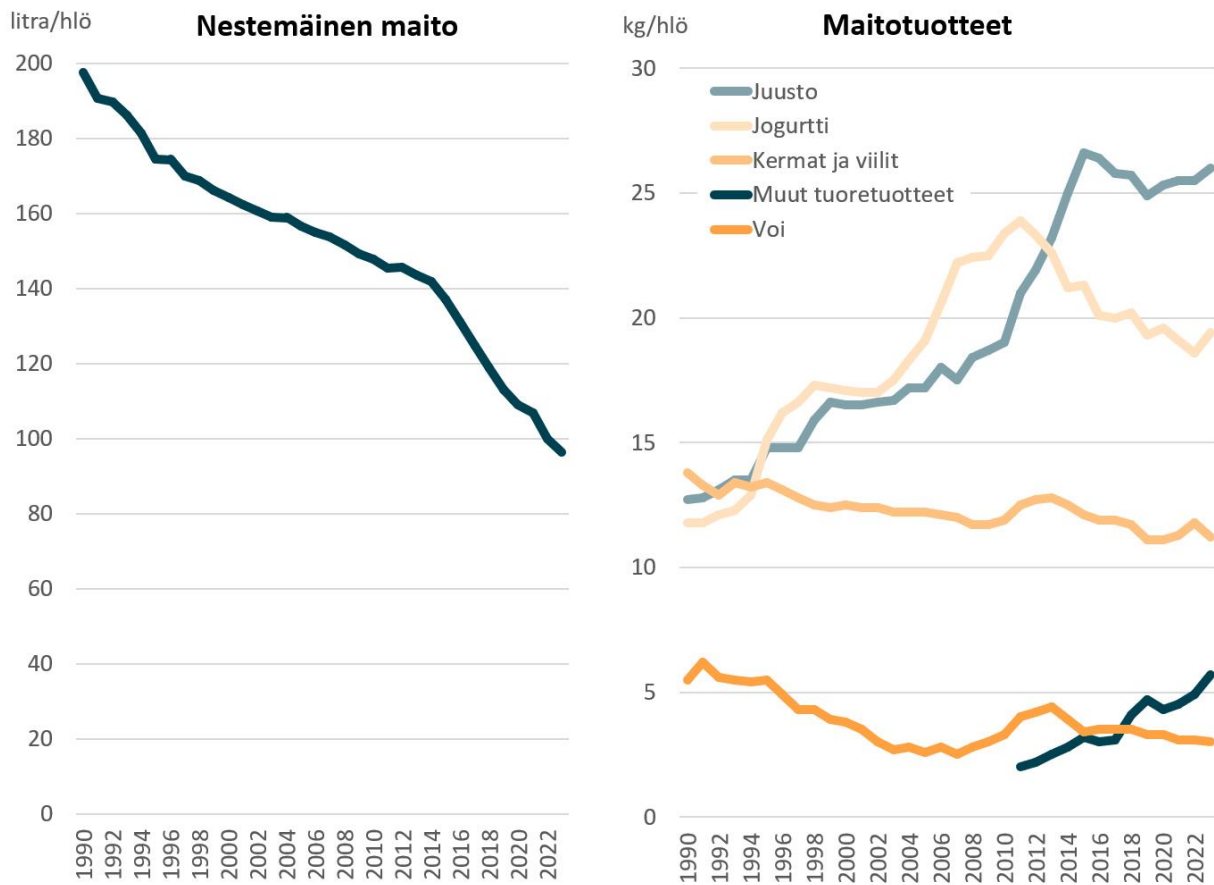
3.6.1. Maitotuotteet

Nestemäisen maidon kulutus on ollut laskusuuntainen jo vuosikymmenien ajan. Kulutus välillä vakiintui, mutta kääntyi lopullisesti laskuun 1980-luvulla. Tärkeimpänä selittävänä tekijänä on ollut kulutuksen siirtyminen muihin maitotuotteisiin, etenkin juustoon ja pienemmässä määrin jogurttiin. Näihin tuotteisiin tarvittu maitomäärä on karkeasti kattanut nestemäisen maidon kulutuksesta pois pudonneet volyymit. Maitotuotteiden kokonaiskulutus maitolitroiksi muunnettuna onkin pysynyt korkealla ja varsin vakaalla tasolla aina 1970-luvun puolivälistä lähtien (Arovuori ym. 2019). Kulutus oli korkeimmillaan vuonna 2015, jonka jälkeen kulutus on hieman laskenut.

Nestemaidon kulutuksen lasku on kiihtynyt vuodesta 2014 alkaen, jonka taustalla on ainakin osittain ollut kasvijuomien kasvanut kysyntä. Maitotuotteista kermat ja viilit ovat kehittyneet laskusuuntaisesti, tosin ryhmän sisällä on eroja eri tuotteiden välillä. Voin kulutus – 2000- ja 2010-luvun vaiheen väliaikaisen elpymisen jälkeen – on jatkanut laskuaan.

Kriittisintä maitotuotteiden osalta on kasvua kantaneiden maitotuotteiden kulutuksen pysähtyminen. Juuston kulutus saavutti huippunsa, 26,6 kg/hlö, vuonna 2015 mutta on pysytellyt 25–26 kilon välillä sen jälkeen. Jogurtin kulutus saavutti puolestaan korkeimman lukeman, liki 24 kg/hlö, vuonna 2011, mutta kääntyi sen jälkeen laskuun.

Maitotuotteiden ainoa valopilkku on muiden maitotuotteiden ryhmä, joka sisältää rahkat, proteiinituotteet, välipalat ja muut uudentyyppiset tuotteet. Näiden osuus tuoteryhmien volyyminvertailussa on selkeästi kasvanut, mutta kulutus on vielä suhteellisen pientä. Yksinään se ei riitä tasapainottamaan maidon isojen tuoteryhmien kotimaan kulutuksessa tapahtuvaa laskua.

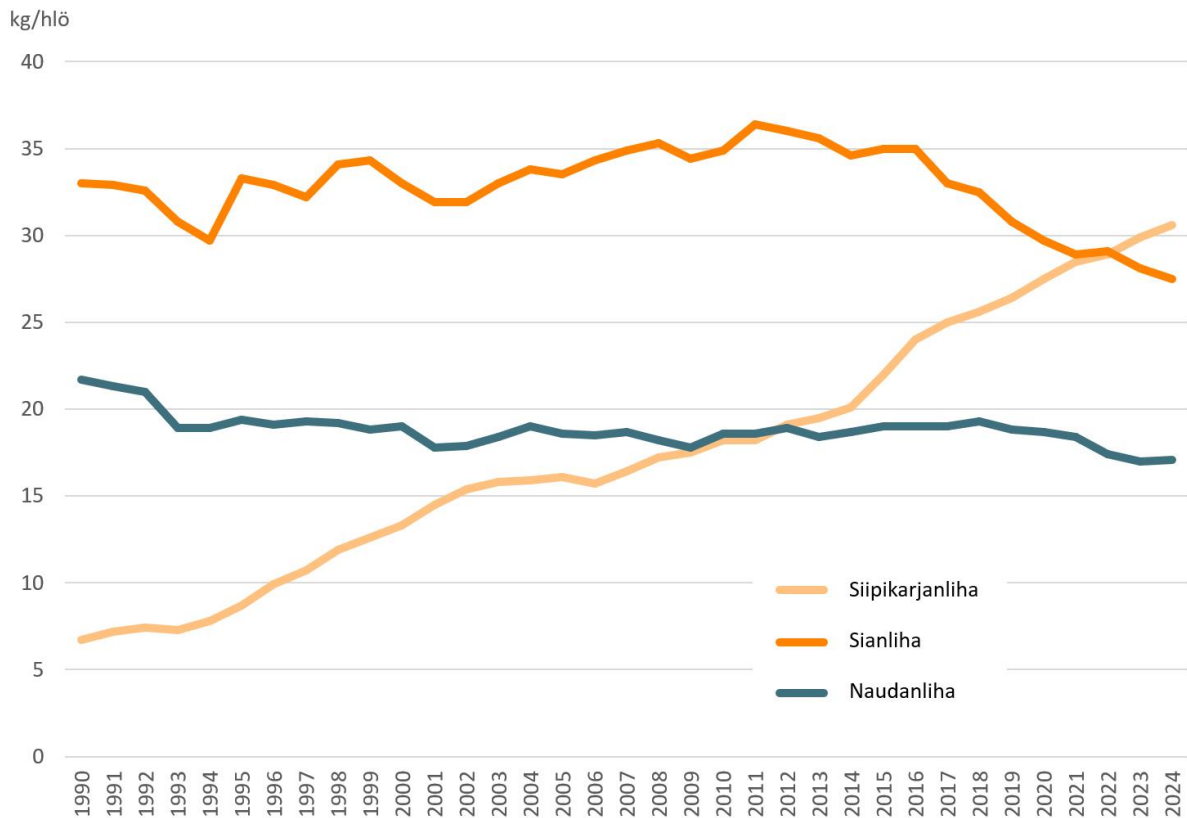

Kuva 8. Nestemaidon ja maitotuotteiden kulutus Suomessa vuosina 1990–2023. Lähde: Luke, Ravintotase.

3.6.2. Liha

Lihan kulutus koostuu yli 95 prosenttisesti kolmen lihalajin, naudanlihan, sianlihan ja siipikarjanlihan ryhmistä. Muusta lihasta suurin yksittäinen ryhmä on riistaeläimet. Lihan kokonaiskulutus saavutti huippunsa, 81,3 kg/hlö, vuonna 2018, jonka jälkeen on käänntynyt laskuun. Vuoden 2024 taso oli ennakkotietojen mukaan 77,5 kg/hlö. Kulutusmääriä tulkittaessa on aina pidettävä mielessä, että tilastot sisältävät luullisen ja kypsentämättömän lihan. Luuttomana ja kypsennettynä lihan kulutusvolyymit ovat 40–50 % pienempiä.

Naudanlihan kulutus on ollut hienoisessa laskussa jo 1980-luvulta lähtien, kun sianliha ohitti sen suosituimpana lihana. Naudanlihan kulutus pysyi kuitenkin 2000- ja 2010-luvulla hyvin vakaana, vaihdellen välillä 18–19 kiloa henkeä kohden. Viime vuosien äkilliset hintavaihtelut ovat vähentäneet naudanlihan kulutusta. Se on ollut lihalajeista kallein ja sen hinnan nousu vaikutti välittömästi kysyntään. Tulevien vuosien naudanlihan kulutus on kysymys, johon tulee yhtäältä vaikuttamaan punaisen lihan kysyntä ja ravitsemussuosituksien, toisaalta kotimaan naudanlihaketjun kyky ja halu jatkaa edullista jauhelihavetoista myyntiä.

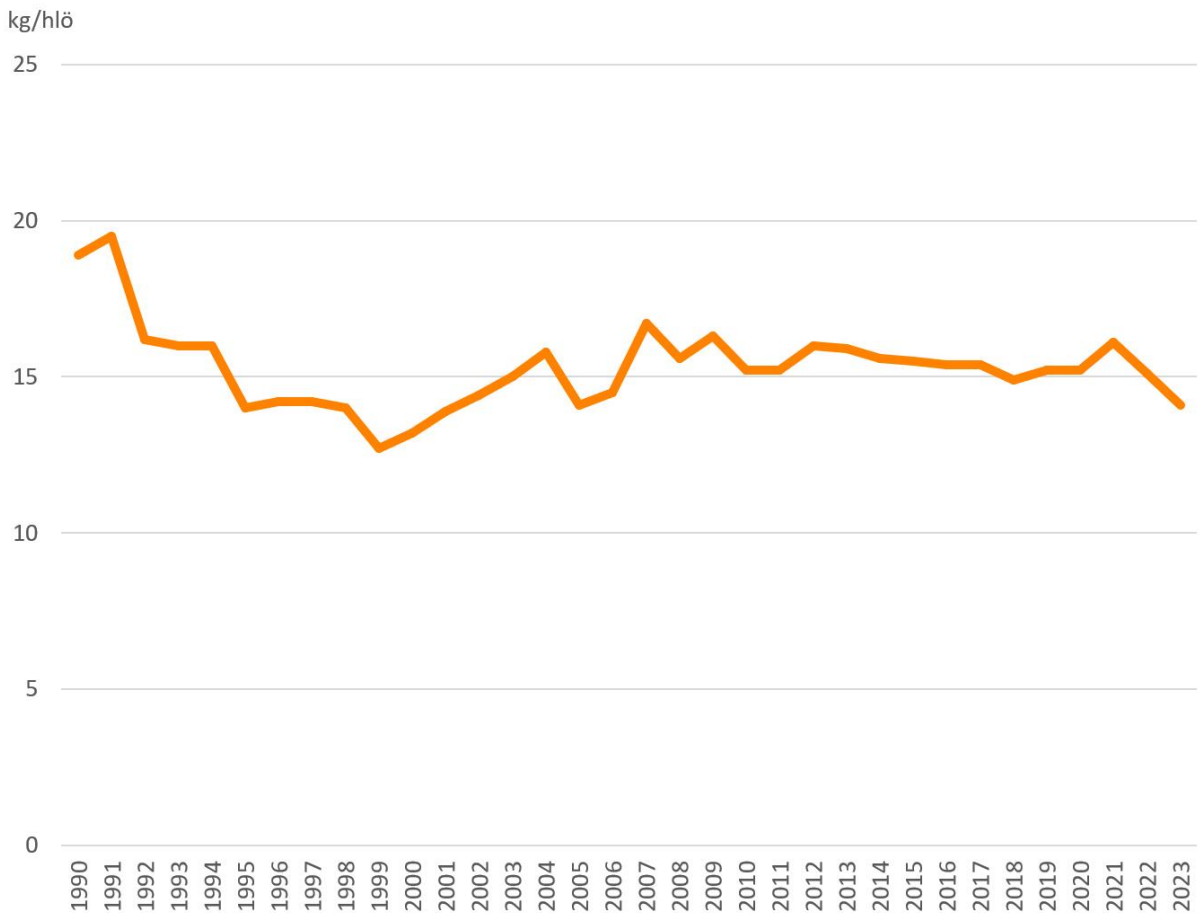
Kuva 9. Lihan kulutus Suomessa lihalajeittain vuosina 1990–2024. Lähde: Luke, Ravintotase. Huom.: vuoden 2024 luku on ennakko.

Sianlihan kulutus kääntyi laskuun 2010-luvun alkupuolella, suurin kulutus, 36,6 kg/hlö saavutettiin vuonna 2011. Laskun vauhti on kiihtynyt vuodesta 2016 eteenpäin. Vuoden 2022 hintasuhteiden kehitys pysäytti trendin hetkellisesti, mutta lasku on jatkunut sittemmin. Sianliha on ollut punaisista lihoista se, johon lihan kulutuksen väheneminen on kohdistunut kaikkein selkeimmin ja on todennäköistä, että laskutrendi jatkuu tulevana vuosina viimeisen kymmenen vuoden tahtiin.

Siipikarjan lihan suosion kasvu on korvannut sianlihan kulutuksen laskua lähes koko 2010-luvun. Siipikarjaan kuuluu broileri ja pienemmässä määrin kalkkuna. Näiden yhteenlaskettu kulutus ohitti naudanlihan kulutuksen vuonna 2013 ja sianlihan kulutuksen vuonna 2023. Vuodesta 2018 siipikarjan kulutuksen kasvu ei ole enää pystynyt korvaamaan sianlihan ja naudanlihan kulutuksessa koettua laskua.

3.6.3. Kala

Kalan kulutus on historiallisesti vaihdellut isosti, mutta 2010-luvulla se on vakiintunut 15–16 kilon väliin henkeä kohden. Vuosina 2022–2023 kalasta on tullut – yhdessä naudanlihan kanssa – kallein proteiinilähde ja hinnannousu näkyi kulutusluvussa selkeänä pudotuksena. Vuoden 2023 kulutus oli enää 14 kg/hlö. Kalan kulutusta suositellaan kansallisissa ravitsemussuosituksissa, mutta kulutuksen tasoon vaikuttavat jatkossa niin hintakehitys kuin tarjolla olevan kalan ja kalatuotteiden valikoima.

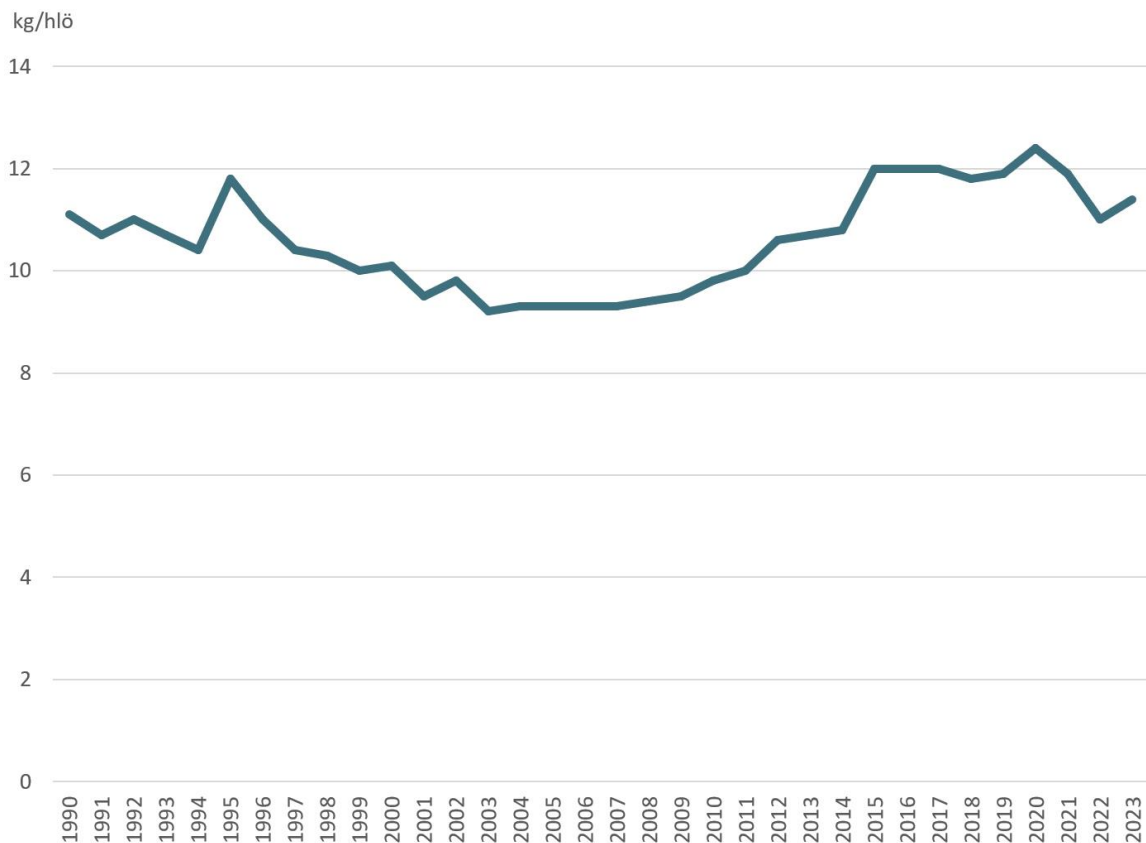

Kuva 10. Kalan kulutus Suomessa vuosina 1990–2023. Lähde: Luke, Ravintotase.

3.6.4. Kananmunat

Kananmunan kulutukseen on vaikuttanut ravitsemustutkimus. 1990-luvulla ilmestyi lukuisia tutkimustuloksia mahdollisista negatiivisista terveysvaikutuksista ja kolesterolista, mikä laski kulutusta 2000-luvun alkupuolelle. Uusimmat tutkimustulokset ovat kuitenkin hälventäneet huolia kananmunan terveysvaikutuksista, ja kulutus on lähtenyt 2010-luvulla selkeään nousuun. Pitkällä aikavälillä katsottuna kananmunan kulutus on palannut noin 20–25 vuotta kestäneen kuopan jälkeen 1980-luvulla saavutetun kulutuksen tasolle, noin 12 kiloon henkeä kohden.

Seuraavan kymmenen vuoden aikana kananmunan kulutuksessa tuskin tapahtuu isoja muutoksia suuntaan tai toiseen. Kulutustasoa ylläpitäneen sen edullisuus muihin proteiini lähteiden verrattuna.

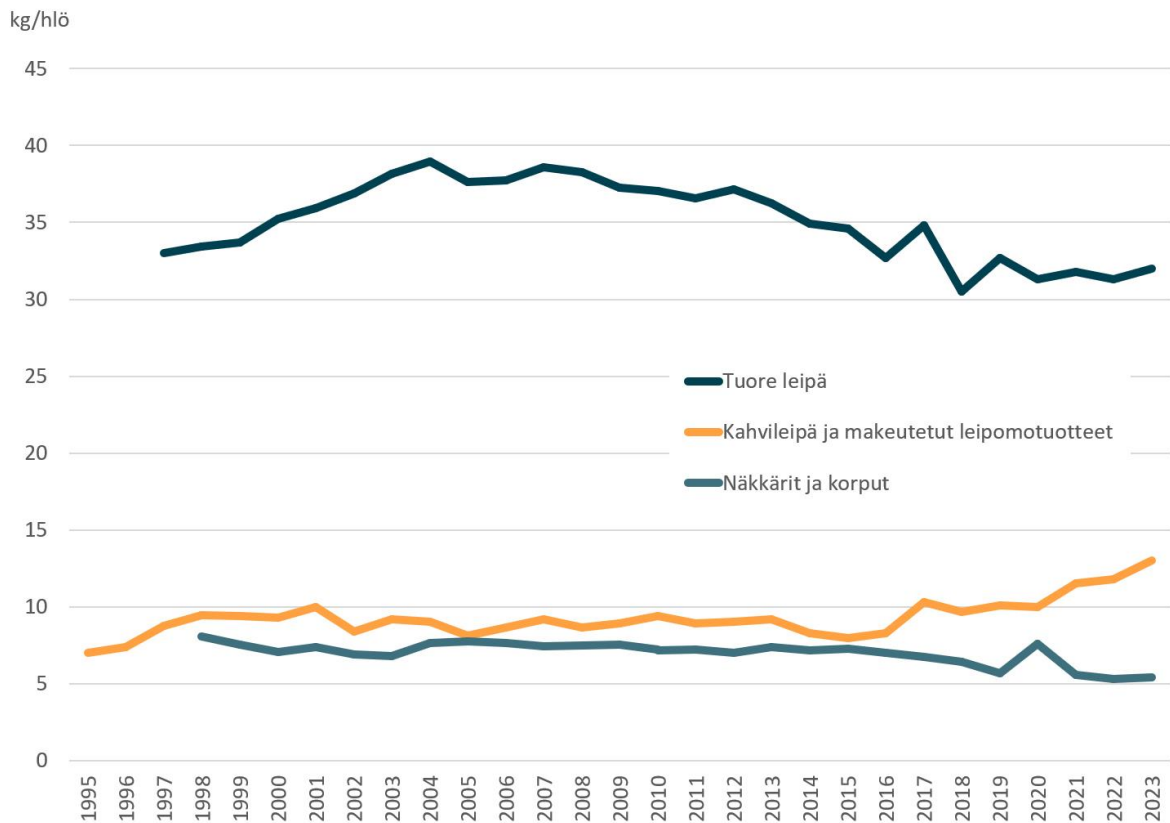
Kuva 11. Kananmunan kulutus Suomessa vuosina 1990–2023. Lähde: Luke, Ravintotase.

3.6.5. Leipomotuotteet

Suomessa tuoreen leivän sekä näkkärin ja korppujen kulutus on ollut 2000-luvulta lähtien laskusuuntainen. Molempien tuoteryhmien kulutus on vakiintunut viimeisen viiden vuoden aikana. Leipomotuotteista kahvileivän kulutus on kasvanut niin ikään viiden viime vuoden aikana. Kahvileipä sisältää myös muut makeutetut leipomotuotteet. Kuvan 12 kulutustrendit ovat laskennallisia, arviot on johdettu tuotannon, tuonnin ja viennin volyymiluvuista.

Viljatuotteiden kulutus on monipuolistunut, ja leivän ohella on noussut lukuisia muita viljoista tuotettuja elintarvikkeita. Valikoiman monipuolistumista kuvaa kauratuotteiden luettelo luvussa 6.4. Näiden tuotteiden kulutus kehittyi kukin omalla polullaan.

Suomessa kotimaisten viljojen lisäksi riisi on ollut huomionarvoinen vilja, sitä on käytetty ennen kaikkea aterialisukkeena. Riisin kulutus on pysynyt 1990-luvulta asti 5 kg/hlö tasolla, mutta vuodesta 2015 se on kasvanut lähes 8 kiloon henkeä kohden. Riisi on täysin tuontituote.

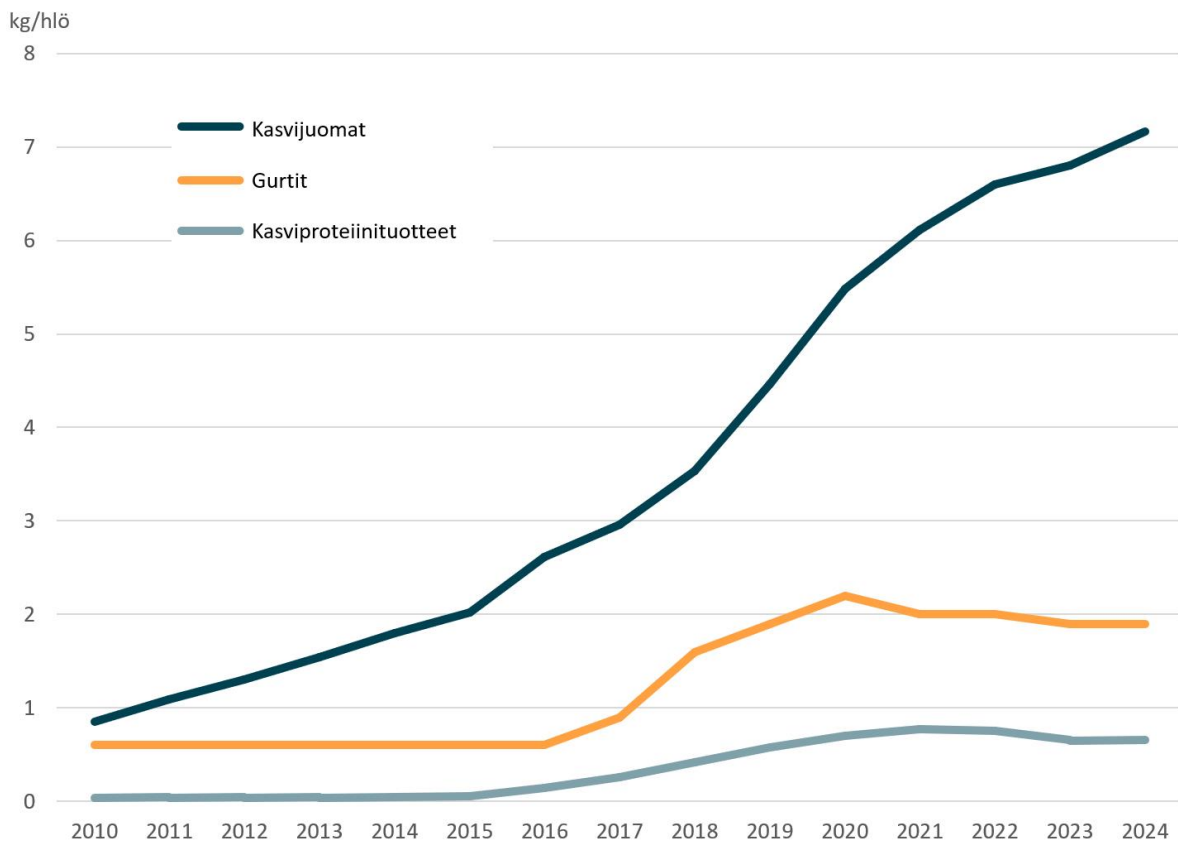
Kuva 12. Leipomotuotteiden kulutus Suomessa vuosina 1995–2023. Lähde: omat laskelmat, Eurostat, Prodcomin sekä Tilastokeskuksen tilastoista. Huom. kokonaiskulutus on laskettu Prodcomin tuotanto-, tuonti- ja vientiluvuista ja on jaettu Tilastokeskuksen vuosittaisella keskimääräisellä väestöluvulla.

3.6.6. Kasvipohjaisten tuotteiden kulutus

Kasvipohjaiset tuotteet kilpailevat yhtäältä maidon ja maitotuotteiden kanssa, toisaalta varsinaiset kasviproteiinituotteet muiden proteiinipitoisten elintarvikkeiden kuten lihan ja kalan kanssa. Kasvipohjaiset tuotteet ovat saaneet paljon julkista huomiota, mutta tilastojen valossa kulutuksen taso on vastaavien eläinperäisiin tuotteisiin verrattuna edelleen maltillista. Vuonna 2024 nestemaitoa kulutettiin vielä yli 12 kertaa enemmän kuin kasvijuomia, jogurttia 10 kertaa enemmän kuin gurtteja ja lihaa – luuttomana ja kypsennettynä – peräti 70 kertaa enemmän kuin kasviproteiinituotteita.

Kolmesta uudesta tuoteryhmästä kasvijuomien kulutus on kasvanut tasaisesti. Kasvu on jatkunut myös 2020-luvun alkupuolella tuoteryhmän suhteellisen edullisuuden vuoksi. Suomessa gurttien kulutus on Euroopan vertailussa korkeimpia, noin kahden kilon tuntumassa henkeä kohden. Kasviproteiinituotteiden kulutus kasvoi varsin nopeasti 2015–2020 välillä, mutta on edelleen yhden kilon alapuolella henkeä kohden.

Kasviproteiinituotteiden ja jossain määrin myös gurttien kulutuskasvun pysäytti vuosien 2022–23 hintakehitys. Molemmat tuoteryhmät ovat lähtökohtaisesti kalliimmat eläinperäisiin vastaaviin, jogurttiin ja lihaan, nähden. Tulevien vuosien aikana kasvipohjaisten tuotteiden kulutus tulee kasvamaan, mutta hintasuhteiden kehitys tulee pitkälti määrittelemään kasvuvauhdin.

Kuva 13. Kasvipohjaisten tuotteiden kulutus Suomessa vuosina 2010–2024. Lähde: Euromonitor.

3.7. Tiivistelmä ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta

Suomen maatalouden ja elintarviketeollisuuden tuotantoon, kannattavuuteen ja kasvuun vaikuttavat ulkoiset tekijät ovat suurelta osin pitkäaikaisia. Viimeisen viiden vuoden tapahtumat ovat muuttaneet näiden tekijöiden vaikutusten luonnetta ja intensiteettiä. Pandemia, geopoliittisen epävarmuuden kasvu, kustannusten ja lopputuotteiden hintavaihtelu ovat myllertäneet ruokamarkkinoita niin maailmalla, Euroopassa kuin Suomessa.

Kustannusten, kulutuksen sekä ulkomaankaupan taustalla vaikuttaa yleinen taloudellinen tilanne. Se pätee elintarvikeryhtyksiin ja elintarvikkeita ostaviin kuluttajiin. Suomen talouskasvu ja kansantalouden tilanne on ollut nihkeää jo yli viidentoista vuoden ajan. Pandemia ja muutunut geopoliittinen tilanne ovat yksityisen ja julkisen talouden rakenteellisten ongelmien lisäksi haastaneet valtion taloutta ja vauhdittaneet Suomen velkaantuneisuutta.

Maatalouden saamien tukien arvo on vähentynyt nimellisesti ja reaalisesti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. EU:n ja Suomen valtion budjetti tulevat kokemaan paineita myös tulevina vuosina. Maatalousyrittäjien tuotoksessa lähes kaikissa tuotantosuunnissa markkinatuottojen osuus on kasvanut suhteessa tukiin. Vaikkei nopeita muutoksia tulisikaan maatalouspolitiikassa, markkinatuottojen osuuden odotetaan edelleen kasvavan. Se tarkoittaa elintarvikkeiden valmistajille omissa kustannusrakenteissaan suhteellisesti kallistuvia raaka-aineita.

Suomen elintarviketeollisuuden liiallinen keskittyminen kotimaan markkinoihin on tehnyt sen erityisen haavoittuvaksi viimeisten vuosien aikana nopeasti voimistuneille tai muuttuneille ulkoisille tekijöille. Kotimaisia markkina-asemia on entistä vaikeampaa puolustaa tuontia vastaan. Kovin kilpailu Suomeen kohdistuu EU:n jäsenmaiden elintarvikeyritysten toimesta. Lisäksi kolmansista maista, kuten Ukrainasta ja Mercosur-maista tuleva tuonti voi saada aikaan välillisesti lisääntyvää tuontipainetta Suomeen.

Ruokasektorin kasvun näkökulmasta kotimaakeskeisyys on riski- ja uhkatekijä. On riskialtista keskittää ylivoimainen osa myynnistään vain yhden markkinan varaan. Etenkin kun tällä ainolla markkinalla usean elintarvikkeen kulutus uhkaa kehittyä maltillisesti tai jopa laskevasti. Merkittävä uhka on myös kotimaisen kuluttajan ostovoiman heikkeneminen.

Nykytilanteessa kotimaan markkina-asemien puolustaminen ei riitä, eikä se tule olemaan enää toimiva strategia. Mikäli elintarvikeyritykset jatkavat toimintansa niin kuin tähänkin asti, Suomen ruokasektorin kasvumahdollisuudet ovat vähissä. Edessä on sekä volyyymi- ja arvo-tunnusluvuilla mitattu stagnaatio tai lasku. Jälkimmäinen voi ilmetä raaka-ainetuotannon ja omavaraisuustason laskuna.

4. Elintarvikeviennin kasvun PERUS-skenaario

PERUS-skenaario kuvaa Suomen ruokasektorin peruspolkua, jossa liiketoiminta jatkuu entiseen tapaan. "Business-as-usual" skenaarion keskeinen oletus on se, että strategisia linjauksia ja investointipäätöksiä tehdään ja markkinamuutoksiin reagoidaan niin kuin aina ennenkin. Vientiennusteissa oletetaan viimeisen kymmenen vuoden kasvuvauhdin jatkuvan myös seuraavan runsaan kymmenen vuoden aikajänteellä.

Viennin kasvua kansainvälisessä vertailussa on tarkasteltu nimellishintaisin arvoluvuin viejämaitten eri maantieteellisen fokuksen ja tuoterakenteen vuoksi. Viennin volyymikehitys ei katkaise vaikutusta, jonka viejämaitteet ovat saavuttaneet muuttamalla vientiportfolioitaan korkeamman jalostusasteen tuoteryhmiin tai korkeampia katteita sisältäviin brändätyihin tuotteisiin. Selittäviä tekijöitä kunkin yksittäisen maan viennin kasvuvauhtiin monia: kohdemarkkinoiden inflaatio, valuuttakurssit, kuluttajakäyttäytyminen ja eri tuotteiden kulutustrendit. Nimellisarvosta lasketut vuosittaiset kasvuvauhtiluvut ovat siten yksinkertainen tapa verrata eri maiden kasvupolkuja.

Suomen viennin arvon mennyttä kehitystä ja ennusteita on verrattu seuraavassa kahden eri verrokkimaan ryhmään. Kumpikin ryhmä koostuu sekä kooltaan että maantieteelliseltä sijainniltaan sopivista ja relevanteista verrokkimaista Suomelle.

4.1. Vertailu Baltian maihin

Baltian maiden elintarvikeviennin arvo oli EU:hun liittymisvuonna 2004 pienempi kuin Suomen vastaava luku. EU:n yhteismarkkinoita ja muita markkinamahdollisuuksia hyödyntämällä vienti saatiin nopeaan kasvuun. Baltian mailla oli historiallisista syistä tiiviit kauppasuhteet Venäjään ja myynti Venäjän markkinoille jatkui EU-jäsenyyden alkuvuosina. Viennissä johtava tuoteryhmä oli maito ja maitotuotteet.

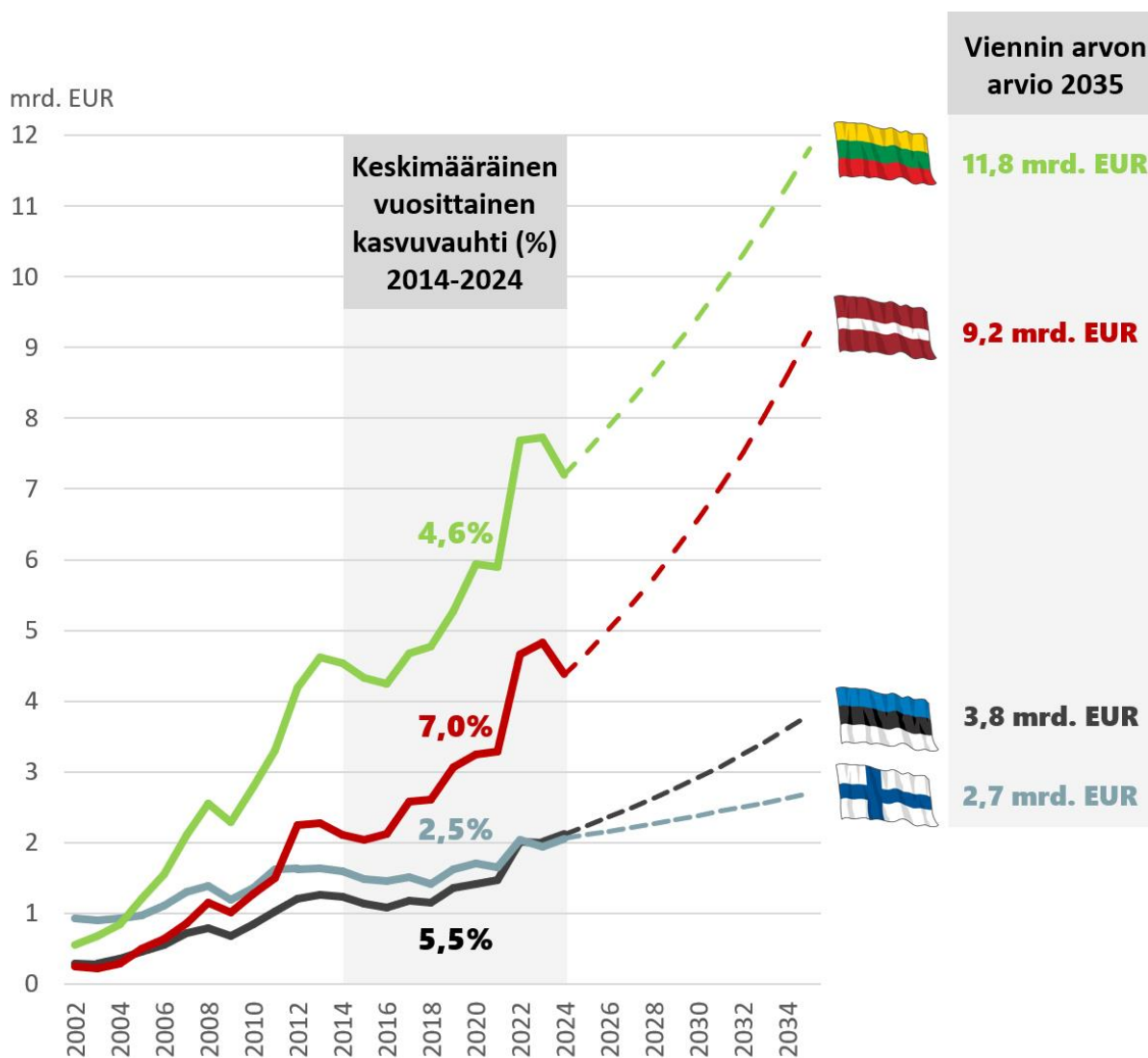
Baltian maat ovat paitsi kooltaan ja sijainniltaan, myös viennin tuoterakenteeltaan ja maantieteelliseltä suuntautumiseltaan Suomea vastaavia verrokkimaita. Kesän 2014 Venäjän asettamat tuontitullit iskivät jokaisen neljän maan elintarvikevientiin ja erityisesti niiden maitosektoreihin erittäin kipeästi. Viennin arvon käyrät havainnollistavat seurannutta taantumaa. Pohjalukemat viennissä saavutettiin vuosina 2015-2016, jonka jälkeen maiden kehitys lähti erkaantumaan selvästi. Latvian ja Liettuan kasvuvauhti elpyi jopa kriisiä edeltänyttä voimakkaammaksi. Virolla kesti kaksi vuotta pidempään päästä kasvu-uralle ja löytää uusia markkinoita.

Kaiken kaikkiaan Baltian maiden ruokasektorit osoittautuivat suomalaista selvästi muutosjoustavammiksi. Resilienssin selittävinä tekijöinä on ollut kustannuskilpailukyky sekä kokemus 1990- ja 2000-luvun vapaan kauppapolitiikan markkinakehityksistä, jolloin viennin kohdemaat vaihtuivat nopeasti muutamassa vuodessa suuntautuen aina parhaan markkinapotentiaalini mukaisesti. Resilienssin yhtenä syynä oli Baltian maiden pitkät perinteet tuottaa omaa kulutustaan huomattavasti enemmän ruokaa. Ne olivat harjoittaneet Neuvostoliiton osavaltioina maan sisäistä elintarvikevientiä vuosikymmeniä.

Suomelle Venäjän vientimarkkinoiden menetys on aiheuttanut selvästi pitkäkestoisempia haasteita. Suomellakin on ollut Venäjän markkinoilla vuosikymmeniä kestäneet pitkät vientiperinteet, mutta ei kokemusta viennin nopeasta uudellenkohdistamisesta ja uusien

markkinoiden etsimisestä. Lisäksi elintarvikeviennin edistämisen mekanismit ja rakenteet puuttuivat. Suomen kasvu oli hidasta ja elintarvikevienti saavutti vuoden 2013 viennin arvon vasta vuonna 2020.

Baltian maiden viennin arvon kehitys on ollut vakuuttavaa. Liettua ohitti Suomen vuonna 2005, Latvia vuonna 2012 ja Viro vuonna 2023. Baltian maiden välinen merkittävä ristikkäiskauppakaan ei vähennä kasvun merkitystä. Mikäli kaikki maat jatkavat vientiponnistuksiaan viimeisen kymmenen vuoden (2014–2024) keskimääräisen vuosittaisen kasvuvauhdin tahdissa, viennin arvon voidaan olettaa kehittyvän vielä huimasti vuoteen 2035 mennessä (Kuva 14).

Kuva 14. Suomen ja Baltian maiden viennin arvon kehitys vuosina 2002–2024 sekä kasvuarviot vuosina 2025–2035. Lähde: vuodet 2002–2024 Eurostat, Comext tietokanta, vuodet 2025–2035 arviot. Luvut sisältävät CN luokat 01–04, 07–12 ja 15–24.

4.2. Vertailu Tanskaan, Ruotsiin ja Irlantiin

Tanska ja Irlanti ovat väestöltään Suomea vastaavia maita. Lisäksi Irlanti on saarivaltio, jonka ulkomaankauppa toteutuu pääosin meriteitse. Vertailun toinen pohjoismaa, Ruotsi taas on sijainniltaan Suomea vastaavalla leveysasteella. Ruotsin tehdasteollisuuden rakenteessa dominoivat – samoin kuin Suomessa – muut toimialat. Kummallakin elintarviketeollisuuden rooli on pienempi kuin EU-mailla keskimäärin.

Verrokkimaita yhdistää se, että niiden elintarvikevienti on ollut lähtökohtaisesti Suomea korkeampi. Irlannissa ja Tanskassa viennin arvo oli jo 2000-luvun alkupuolella moninkertainen verrattuna Suomeen. Kummallekin maalle elintarviketeollisuus on perinteisesti ollut yksi kansantalouden vetureista. Ruotsin viennin arvo oli Suomen vastaavaa vain kolme kertaa isompi vuonna 2002, mutta ero on kasvanut vuoteen 2023 mennessä ja neljä ja puolikertaiseksi.

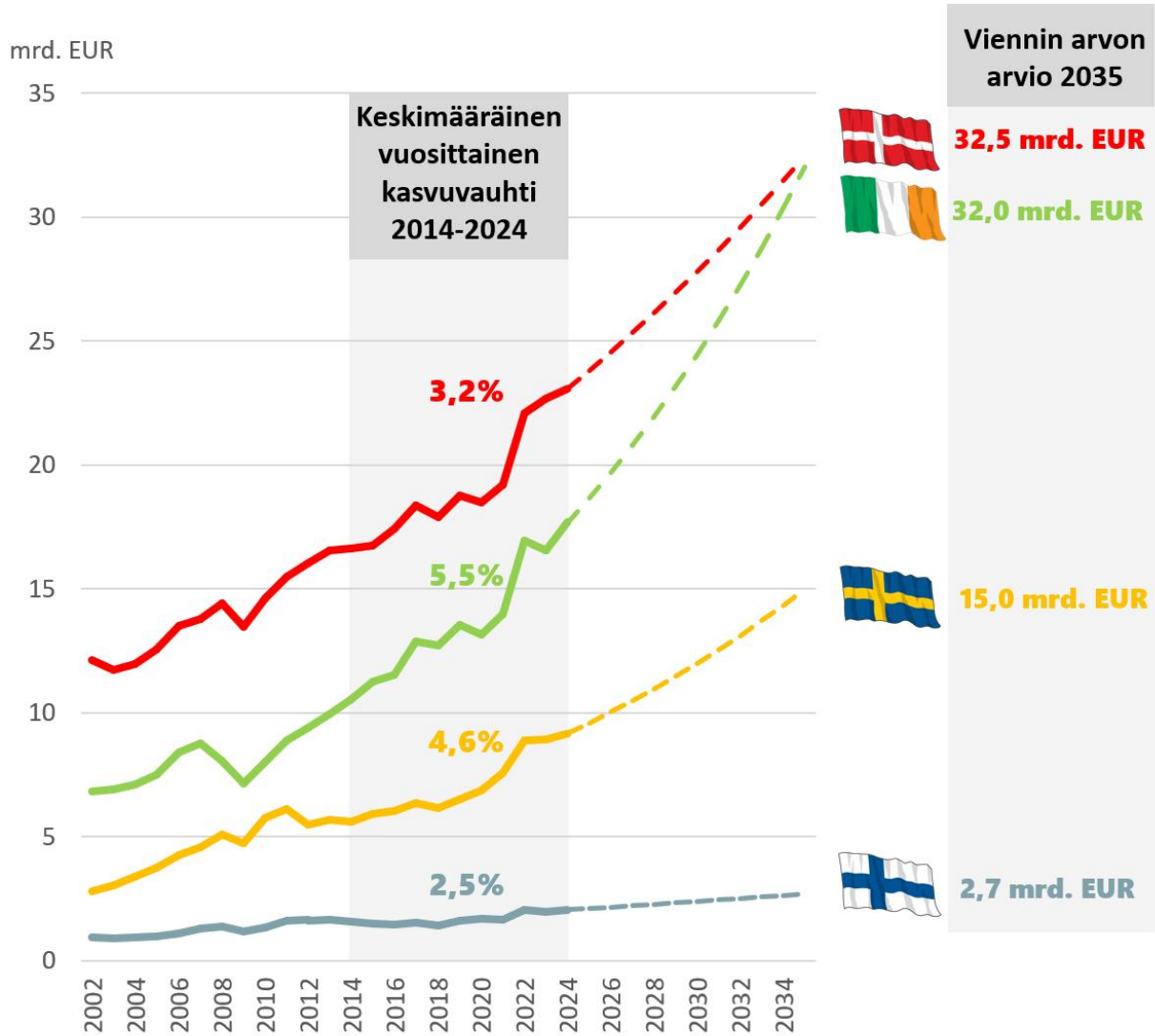
Ruotsin ruokasektori on vahva toimija viljan ja muiden peltokasvien jalostuksessa, sekä brändättyjen tuotteiden kuten makeisten ja alkoholijuomien toimialoilla. Vienti on kasvanut tasaisesti mm. näiden toimialojen vetämänä. Tanskassa viennin kasvua on kannatellut maataloustuotteiden ja puolivalmisteiden kuten elävien eläinten, sianlihan, kalan, maitotuotteiden ja erilaisten ingredienttien vienti. Maa ajoi elintarviketeollisuudessa voimakasta rakennekehitystä jo 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Sen seurauksena Tanskaan on usealla toimialalla muodostunut yksittäinen, kansainvälisessä mittakaavassa merkittävä suuryritys. Näin on tapahtunut mm. meijeri-, liha- ja panimoaloilla. Irlanti on puolestaan yhdistelmä Tanskan ja Ruotsin elintarviketeollisuuden ja viennin piirteitä. Se sisältää niin matalampikatteisia korkean volyymin tuotteita kuin vahvasti brändättyjä elintarvikkeita ja juomia.

Yksi merkittävä yhdistävä tekijä kolmen verrokkimaan ruokasektorissa on vientisuuntautuneisuus ja viennin järjestelmällinen edistäminen. Pisimmät perinteet löytyvät Tanskasta, jossa elintarvikevienti on ollut tuottoisaa liiketoimintaa jo vuosikymmenien ajan. Maan maailmanlaajuinen verkosto paikallisissa edustustoissa on vahvimpia EU-vertailussa ja ehdottomasti vahvin omassa kokoluokassaan. Laaja joukko tanskalaisia ja paikallisia konsultteja on valjastettu edistämään elintarvikeyritysten vientiä. Lisäksi Tanskan julkinen sitoutuminen vienninedistämistoiimiin on ollut erittäin luja valtiolta aina kuninkaallisiin saakka.

Irlanti päätti ottaa ryhtiliikkeen elintarvikeviennin edistämiseksi vuoden 2009 finanssikriisin jälkitunnelmissa. Harvardin talousprofessoreilta tilattu strateginen selvitys viitoitti tietä vienninedistämisen järjestelyille, Board Bia lanseerasi mm. Origin Green -järjestelmän sekä vientimarkkinoiden seurantatyökalun. Irlannilla on nykyään EU-maiden tehokkaimpiin ja edistyksekkäimpiin kuuluva elintarvikeviennin edistämisjärjestelmä, joka perustuu valtion ja elintarvikeyritysten tiiviiseen yhteistyöhön.

Ruotsi aloitti järjestelmällisen vienninedistämisen verrokkimaista viimeisenä. Tosin elintarvikevientiä on siivittänyt jo vuosikymmeniä maailmalle levittäytynyt huonekalujätti, IKEA, joka on myynyt ruokakauppayksiköiden kuluttajapakkauksissa erilaisia ruotsalaisia elintarvikkeita. Ruotsi kehitti vienninedistämisyhteistyönsä mm. benchmarkkaamalla Suomen Finpro:ta. Business Sweden on tarjonnut niin elintarvikeyrityksilleen kuin muiden toimialojen yrityksille laajan portfolion kansainvälistymispalveluja. Business Sweden koordinoi ja validoi sekä osin itse tuottaa konsulttipalveluja, jotka ovat niitä käyttäville yrityksille markkinahintaisia. Ruotsi on myös luonut ja säännöllisesti päivittänyt oman markkinaseurantajärjestelmänsä.

Viennin järjestelmällinen edistäminen onkin verrokkimaiden menestystä selittävä yhteinen niittäjä vahvan ja vientisuuntautuneen elintarviketeollisuuden ohella. Missään näistä kolmesta maasta edistämisen vetovastuuta ei ulkoisteta elintarvikeyrityksille, vaan valtiot myötävaikuttavat ja aktiivisesti tukevat sitä monin eri keinoin. Viimeisen 10 vuoden vuosittaisilla kasvuvauhteilla laskettuna Suomen takamatka vuoteen 2035 mennessä kasvaa entisestään.

Kuva 15. Suomen, Tanskan, Ruotsin ja Irlannin viennin arvon kehitys vuosina 2002–2024 sekä kasvuarvot vuosina 2025–2035. Lähde: vuodet 2002–2024 Eurostat, Comext tietokanta, Irlannin, Ruotsin ja Tanskan vuoden 2024 luvut ovat arviot I-XI kuukausien perusteella. Vuosien 2025–2035 luvut ovat arviot. Luvut sisältävät CN luokat 01–04, 07–12 ja 15–24.

5. Toimialakohtaiset ennusteet – uudet arvoketjut

Helmikuun 2024 keskustelunavauksessa tarkasteltiin kahden uuden arvoketjun, kasviproteiinituotteiden ja solumaatalouden roolia ruokasektorin kasvupotentiaalissa vuoteen 2035 mennessä.

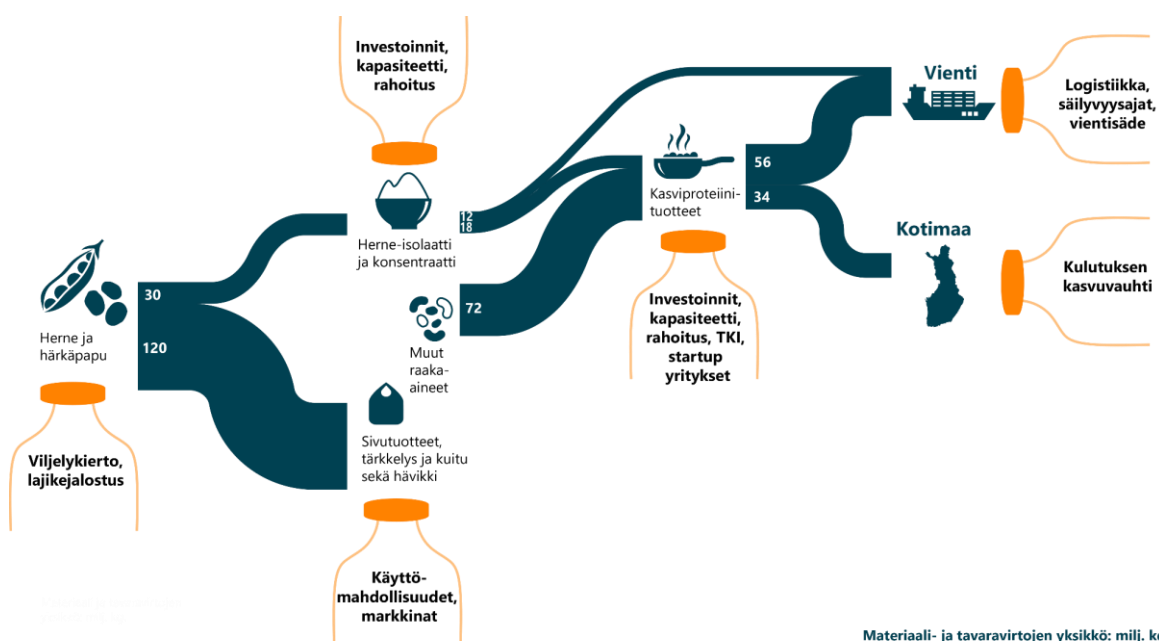
5.1. Kasviproteiinituotteiden arvoketju

Kasviproteiiniarvoketjun laskelma koostuu kolmesta tuoteryhmästä: (1) palkokasveista valmistettavista kasviproteiinituotteista, (2) palkokasvien suorasta ruokakäytöstä ja viennistä sekä (3) öljykasvien jakeiden valmistuksesta.

5.1.1. Palkokasveista valmistettavat kasviproteiinituotteet

Kasviproteiinituotteiden valmistus palkokasvien fraktiointituotteista on alkuvaiheissa oleva arvoketju. TOIVO-skenaariossa kuvattu tavaroiden virtalaskelma ennusti 150 milj. kilon herneen ja härkäpavun fraktiointia isolaatiksi ja konsentraatiksi. Arvoketjun suurin pullonkaula, puoli-valmisteiden kapasiteetin rakentaminen ei ole kuitenkaan edennyt, eikä siitä ole käyty vakavaa keskustelua edes harkinnan tasolla. Nykytiedoin suuren yksittäisen, investointiarvoltaan 100–150 milj. euron kokoluokkaa edustavan märkäfraktiointikapasiteetin investointi näyttää Suomessa erittäin epätodennäköiseltä.

Kasviproteiiniarvoketjun rakentamista 150 milj. kilon raaka-aineen suuruudessa jarruttaa – tai jopa estää – usea tekijä. Herneen ja härkäpavun tuotanto vaatisi palkokasvien sijoittamista viljelykiertoon peltokasvituotannon osalta valtakunnallisesti. Se taas edellyttää viljelyvarmuutta sekä säänkestävyyttä edistäviä ja esim. härkäpavun tapauksessa haitta-aineettomia laadultaan entistä parempia lajikkeita. Nämä ovat lähes täysin suomalaisen lajikejalostuksen varassa. Ruokakäyttöön soveltuvien palkokasvien markkinat ovat suppeat, mikä voi tiputtaa ne kasvi-jalostusohjelmista ensimmäisinä, mikäli resursseissa täytyy säästää.

Kuva 16. Kasviproteiinituotteiden arvoketjun pullonkauloja

Viljelijöiden motivaatio tuottaa ruokakäyttöön soveltuvia palkokasveja on myös kiinni markkinoiden koosta, ja ostavan teollisuuden kysynnän kehityksestä. Palkokasvituotannon lisääminen on Suomessa ollut tähän asti rehuteollisuuden kasvavan kysynnän varassa.

Investointi puolivalmisteiden kapasiteettiin on vain yksi uuden arvoketjun ensimmäisen jalostusasteen haasteista. Lisäksi on ratkaistava fraktioinnista syntyvän kuidun ja tärkkelyspitoisten sivutuotteiden käyttö. Nämä sivutuotteet muodostavat 80 % fraktioiduista raaka-aineista ja niiden käyttökohde sekä markkina-arvo ovat edelleen suuria kysymysmerkkejä.

Toisen jalostusasteen yrityksillä on tällä hetkellä käyttämätöntä jalostuskapasiteettia, mikä mahdollistaa osan volyymikasvusta. Kuitenkin palkokasvien 150 milj. kilon arvoketju vaatisi investointeja lisäkapasiteettiin myös kuluttajatuotteiden valmistuksessa, sekä jatkuvaa TKI-toimintaa ja uusia yrityksiä.

Kulutuksen kasvuvauhti kotimaan markkinoilla on kasviproteiiniarvoketjun suurimpia epävarmuustekijöitä. Lisäksi etenkin kuluttajatuotteiden vientiin liittyy lämpösäädellyn logistiikan vaatimus. Nykyisten tuotteiden säilyvyysajat ja logistiset ratkaisut rajoittavat vientisäteen Baltian maista ja Puolasta Saksan kautta Benelux-maihin yltävälle vyöhykkeelle.

Ensimmäisen jalostusasteen investoinnin vaihtoehtona on muutaman pienemmän kuivafraktiointilaitoksen perustaminen, joka sopisi noin 10–15 milj. euron investointiarvoltaan sekä riskitasoltaan jo useammalle suomalaiselle toimijalle. Tämä tuntuu realistisemmalta vaihtoehdolta kuin yksittäinen iso märkäfraktiointilaitos. Kaikista huolimatta varovaisen kiinnostuksen ja hyvin hitaasti edenneen kehityksen perusteella PERUS-skenaariossa on oletettu vain kahden 15 milj. kilon kuivafraktiointilaitoksen toteutuvan vuoteen 2035 mennessä. Tämä on vain viidennes TOIVO-skenaariossa esitetystä korkeimmasta potentiaalista.

TOIVO-skenaariossa kasviproteiinituotteiden kulutuksen ennustettiin kasvavan yli 15 %:n vuosivauhdilla, joka olisi koko Euroopan nopeinta kasvua tuoteryhmässä. Viimeisten vuosien kehityksen perusteella kyseistä kasvuvauhtia ei ole mahdollista saavuttaa. Etenkin viimeisen 2–3 vuoden nihkeä kehitys kysynnässä ennakoii kasviproteiinituotteille hitaampaa kulutuskasvua. PERUS-skenaariossa on oletettu, että kulutus tulee kasvamaan vuodesta 2024 10 % vuosivauhdilla, jolloin kokonaiskysyntä kasvaisi 2020-luvun alun 4 milj. kilosta vuoteen 2035 mennessä noin 10 milj. kiloon.

PERUS-skenaariossa on lisäksi oletettu, että puolivalmisteiden tavaravirroista vientiin allokoituu konsentraateista puolet, mutta sivuvirtojen jäävän täysimittaisesti kotimaan markkinoille. Kuluttajatuotteista puolestaan kolmasosan arvioitiin menevän vientiin ja kahden kolmasosan jäävän kotimaan markkinoille. On muistettava, että palkokasvipohjaisista kasviproteiinituotteista vain noin viidennes tulee proteiinikonsentraateista ja neljäviidesosa puolestaan muista raaka-aineista, esimerkiksi öljykasvien jakeista, melassista, utteista, kuidusta, tärkkelyksestä ja mausteista.

Kaiken kaikkiaan palkokasvien varaan rakentuva kasviproteiiniarvoketju jää PERUS-skenaariossa edellä eritellyin oletuksin noin 20 %:iin TOIVO-skenaariion lukemista.

5.1.2. Ruokaherneen vienti

Pakasteherneen vienti on ollut pitkään vientimarkkinoilla suosittu tuote. Sen vientivolyymit ovat kuitenkin vaihdelleet eri vuosien välillä rajusti riippuen sääolosuhteista, jotka ovat

heiluttaneet satotasoja ja samalla raaka-aineen saatavuutta. Vuonna 2023 saavutettu 4,5 milj. kilon vienti oli kaikkien aikojen suurin luku, mutta vuonna 2024 vienti oli jälleen alle 2,5 milj. kiloa.

Pitkällä aikavälillä on realistista odottaa herneen vientivolyyymien kasvavan noin 10 % vuosittain, mikä tarkoittaisi vuoden 2024 hinnoin laskettuna viennin arvon yltämistä 9 milj. euroon. Tämä olisi 7 milj. euroa korkeampi kuin vuoden 2020 lähtötaso. Kasvu olisi kuitenkin 16 milj. euroa vähemmän kuin TOIVO-skenaarion kasvuennuste.

5.1.3. Öljykasvijakeet

Öljykasvit ovat palkokasvien lailla proteiinirikkaita viljelykasveja, näistä tunnetuimmat ovat maailmanlaajuisesti soija, rapsi ja auringonkukka. Puristuksella saadaan öljykasveista rasvaa eriteltyä öljyksi, jota on hyödynnetty elintarvikkeena tai energiana sekä pienemmässä määrin eläinten ruokinnassa. Puristuksen sivutuotteena saatua proteiinipitoista rouhetta on käytetty ensisijaisena rehuna.

Suomessa tärkein öljykasvi on ollut rypsi ja rapsi. Vaikka kotimainen tuotanto on yltänyt vain reiluun neljäsosaan vuosittaisesta puristustarpeesta, rypsin ja rapsin tuotannon potentiaali on paljon korkeampi. Luken tuoreen selvityksen mukaan (Jansik ym., 2024b). Suomen rypsin ja rapsin tuotantopotentiaali on 197 milj. kg, mikä olisi saavutettavissa lukuisten viljelyteknisten ja markkinatoimenpiteiden toteutuessa.

Rypsi- ja rapsiöljyä on Suomessa käytetty laajalti sekä kotitalouksissa että ruokapalvelu-sektorissa, mutta proteiinipitoisten jakeiden ruokakäyttö on ollut toistaiseksi vähäistä. Kaupallisten sovellusten arvo ei ole lähtenyt näkyvään nousuun. PERUS-skenaarion oletus on se, että jakeiden kaupallistaminen ja ruokasovellusten kehittäminen viivästyy TOIVO-skenaariossa esitettyyn nähden. PERUS-skenaariossa saavutetaan vain noin 50 milj. euron liikevaihdon kasvu vuoteen 2035 mennessä.

Öljyhampun arvoketjun kehittäminen on lähtenyt näkyvimmin kasvamaan sekä raaka-aineen tuotannon kasvun että tuotesovellusten osalta. Öljyhampun TOIVO-skenaarion 50 milj. euron kasvua pidetään toteuttamiskelpoisena myös PERUS-skenaariossa.

Taulukko 2. Kasviproteiiniarvoketjun kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
Kasviproteiinituotteet	775	285	83	33
Palkokasvien suora ruokakäyttö	25	10	10	4
Öljykasvien jakeet	160	55	100	34
Yhteensä	960	350	193	71

* Arvonlisäkerroin vaihtelee 0,2–0,4 välillä tuoteryhmittäin ja jalostusasteittain.

5.1.4. Vaikutukset tuotantoon - palkokasvit

TOIVO-skenaario visioi merkittävää volyymikasvua palkokasvien tuotannolle. Uuden kasviproteiinituotteiden arvoketjun rakentaminen edellyttäisi kuitenkin 150 milj. kg palkokasveja pelkkään ruokakäyttöön. Teollisuuden arvion mukaan palkokasveista noin puolet soveltuu laadultaan elintarvikekäyttöön. Tämän laatupuskurin vuoksi TOIVO-skenaarion arvion saavuttaminen vaatisi yhteensä 300 milj. kg vuosittaista tuotantoa (Jansik ym. 2024b).

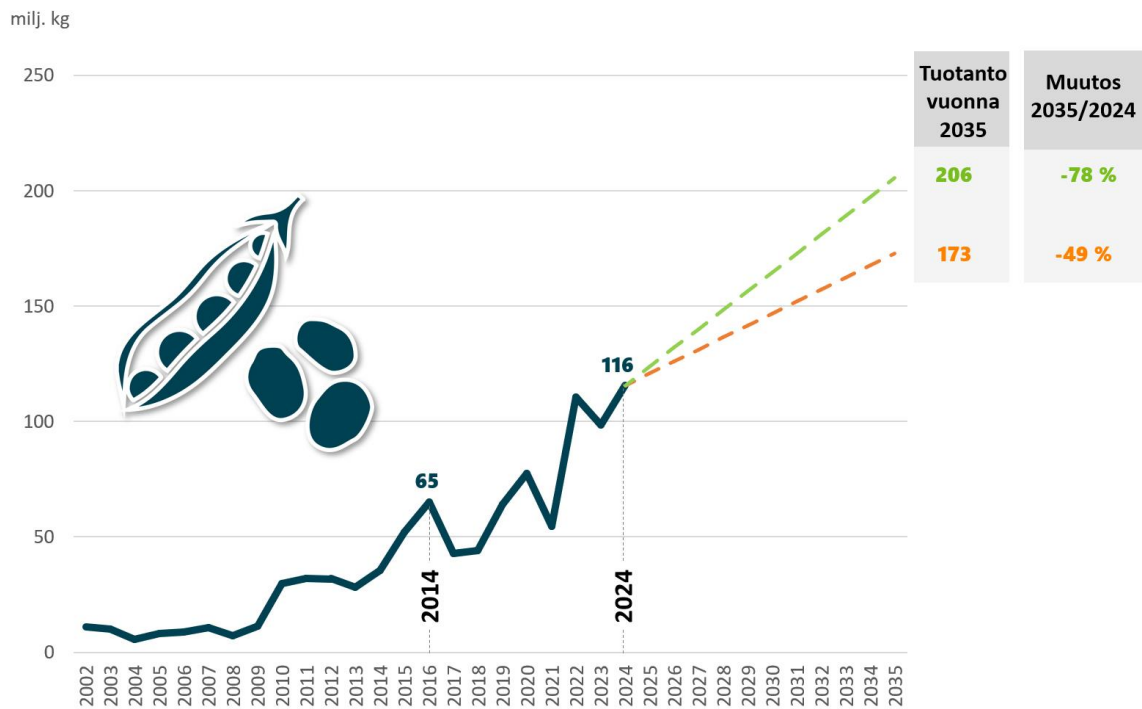
Palkokasvien tuotanto on kehittynyt viimeisten vuosien aikana rehuteollisuuden vetämänä. Herneestä noin 80 % ja härkävavasta yli 95 % on kohdistunut rehuikäyttöön. 2010-luvun alkuvuosina härkävavu oli tärkein kotimainen täydennysvalkuaisrehu. Sen tuotanto ylsi jo 40 milj. kiloon vuonna 2016 rehuyritysten järjestelmällisen käytön ja sopimustuotannon seurauksena. Härkävavun suurimmat haasteet ovat olleet sen herkkyys kuumuudelle ja kuivuudelle, sekä soveltuvuus rehuresepteihin haitta-aineiden takia. Vuodesta 2018 herne on ottanut pääroolin kotimaisena täydennysvalkuaisrehuna. Sen taustalla on ollut herneen viljelyvarmuus, satoisat uudet lajikkeet ja parempi soveltuvuus rehuresepteihin.

Rehuteollisuudella olisi tarve kotimaisille palkokasveille kasvavissa määrin myös tulevaisuudessa. Tuontisoija oli 2000-luvun alkupuolella ylivoimainen täydennysvalkuaisrehun lähde, pääkohteenaan sika- ja siipikarjasektori. Soijana ja soijarouheena tuodun raakavalkuaisen määrä on trendinomaisesti laskenut keskimäärin 84 milj. kilosta vuonna 2002 noin 60 milj. kiloon vuonna 2024. Vuodesta 2009 soijan tuonnin laskua on vauhdittanut kotimaisten palkokasvien valjastaminen täydennysvalkuaisrehuksi. Trendien jatkuessa soijavalkuaista tuodaan Suomeen vuonna 2035 arviolta enää 49 milj. kiloa ja rehuvalkuaista tuotetaan palkokasvien muodossa yli 33 milj. kiloa.

Palkokasvien tuotannon ennusteet sisältävät kaksi kehityspolkua (Kuva 17):

1. Rehuvetoinen polku, jonka oletuksena on tuontisoijavalkuaisen korvaaminen kotimaisilla palkokasveilla viimeisen kahdenkymmenen vuoden tahtiin. Lisäksi oletetaan, että kasvu tulee pääosin herneestä ja se sisältää vakiona nykyisen 20 %:n elintarvikekäytön. Se kattaa siis osan elintarvikeherneen viennin kasvusta. Tässä laskelmassa palkokasvien tuotanto nousee nykyisestä 116 milj. kilosta 173 milj. kiloon vuoteen 2035 mennessä.
2. Rehun ja elintarvikekäytön polku. Tämä sisältää edellisen polun lisäksi elintarvikeherneen viennin kasvun sekä edellä esitetyn 30 milj. kilon jalostustarpeen fraktiointilaitoksissa. Palkokasvien tuotanto nousee 206 milj. kiloon vuoteen 2035 mennessä.

Palkokasvien tuotanto on peltokasvitiloille selkeä mahdollisuus monestakin näkökulmasta. Viljelyalan painopisteen siirtäminen palko- ja öljykasveihin vähentäisi viljan ylitarjontaa ja tervehdyttäisi viljamarkkinoita. Peltokasvitilojen viljelemän portfolion laajentaminen vähentäisi riippuvuutta yksittäisistä kasveista ja hajauttaisi tilojen kohtaamia hinta- ja markkinariskejä. Monipuolisempi viljelykierto toisi taloudellista etua kasvitautien katkaisun ja korkeampien satojen muodossa. Proteiinikasvien lisääminen mahdollistaisi myös viljelytekniikan monipuolista soveltamista, maan kasvukunnon sekä monimuotoisuuden parantamista (Jansik ym., 2024b). Kaikista positiivisista vaikutuksista huolimatta painavin yksittäinen tuotannon taso määrittävä tekijä tulee olemaan elintarvike- ja rehuteollisuuden kysyntä.

Kuva 17. Palkokasvien tuotanto ruokasektorin PERUS-skenaariossa. Lähde: vuodet 2002–2024 Luke, satotilastot, vuodet 2025–2035 Luken kasvuarviot. Huom. sisältää herneen ja härkäpavun. Härkäpavun tuotannon tilastointi alkoi vuonna 2010.

5.2. Solumaatalouden arvoketju

TOIVO-skenaariossa esitettiin solumaataloudelle arvio 1 mrd. euron liikevaihdosta ja 500 milj. euron arvonlisästä vuonna 2035. Tämä ennuste perustui yksittäisen yrityksen arvioon. Alalla toimii kolme yritystä, mutta varsinaista liikevaihtoa ja sen kehitystä ei ole ollut mahdollista mitata kaupallisen myynnin puutteen vuoksi. Alalla tehdyt investoinnit rasittavat yritysten taaseita ja kannattavuutta ja tuotannon ja myynnin ylös-skaalaaminen näyttää olevan haasteellista.

Solumaataloustuotteiden arvoketjun ympärillä on runsaasti muitakin kysymysmerkkejä ja epävarmuustekijöitä:

1. EU:n uuselintarvikelupien myöntäminen alan tuotteille on ollut erittäin hidasta, prosessin kesto aika epävarmaa.
2. Kulutuksen kasvuodotukset Euroopassa ja muilla mantereilla eivät perustu todennettuun kehitykseen vaan arvioihin. Kuluttajien vastaanottovalmiudet ovat validoimatta ja sitä on haasteellista tehdä Euroopan markkinoilla uuselintarvikeluvan puuttuessa. Toistaiseksi solumaatalouden tuotteet ovat saaneet myyntiluvan vasta muutamassa maassa.
3. Lähivuosien korkeiden kustannusten määräämät korkeat tuote- tai ingredientti-hinnat jarruttavat kasvuvauhtia.
4. Tuotannon ylös-skaalaamismahdollisuuksiin liittyy paljon epävarmuutta seuraavilla osa-alueilla: (1) teknologia, (2) rahoitus, (3) tuotantopanosten, kuten sähkön ja sivuvirtojen hinta ja saatavuus.

5. Varsinaisen tuotannon ulkomaille siirtämisen riski on suuri.
6. TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden aikajänne on liian lyhyt kaikkien epävarmuuskijöiden ja haasteiden ratkaisemiseksi ja arvoketjun rakentamiseksi. Vuoteen 2035 on reilun vuosikymmenen aikaa.

PERUS-skenaarion oletus on se, että aikavälillä vuoteen 2035 solumaatalouden uusi arvoketju jää rakentamatta. EU:n hitaan lainsäädännön vuoksi kapasiteetin siirtäminen ulkomaille nähdään yrityksissä realistisena vaihtoehtona. Tällöin solumaatalouden kasvu voi toteutua globaalisti vuoteen 2035 mennessä, mutta ilman kontribuutiota Suomen ruokasektoriin.

Taulukko 3. Solumaatalouden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
Solumaatalous	1 000	500	0	0

* Arvonlisäkerroin vaihtelee 0,2–0,4 välillä tuoteryhmittäin ja jalostusasteittain.

6. Toimialakohtaiset ennusteet - viennin kasvu

6.1. Maito ja maitotuotteet

6.1.1. Maitotuotteiden vienti

Maitotuotteiden vientirakenteessa tapahtui olennainen muutos, kun Venäjä asetti länsimaista tuotaville elintarvikkeille vastapakotteet elokuussa 2014. Viimeiset kymmenen vuotta maitotuotteille onkin etsitty korvaavia vientimarkkinoita. Venäjän tuontikielto romahdutti erityisen voimakkaasti juuston vientiä. Maitojauheen ja voin vienti on kasvanut juuston, tuoretuotteiden sekä osin heran, maidon ja kerman kustannuksella.

Viennin arvo saavutti Venäjän tuontikiellon edeltävän tason, yli 500 milj. euron, vasta vuonna 2022. Viennin arvon rakenne poikkesi kuitenkin huomattavasti vuoden 2013 vastaavasta. Tuolloin lähes kolmasosa viennin arvosta tuli juustoista, mutta vuonna 2022 juustojen osuus oli enää 9 % ja vastaavasti voin osuus noin kolmannes ja samoin myös jauheiden. Lisäksi vuoden 2022 arvon nousu perustui pääosin maailmanmarkkinahintojen yleiseen nousuun. Voin ja maitojauheen vientihinnat nousivat tuolloin erityisen paljon, noin 50 % edellisvuoteen nähden. Sittemmin voin hinta on pysynyt korkealla, mutta maitojauheen hinta laski jo seuraavana vuonna vuoden 2021 tasolle.

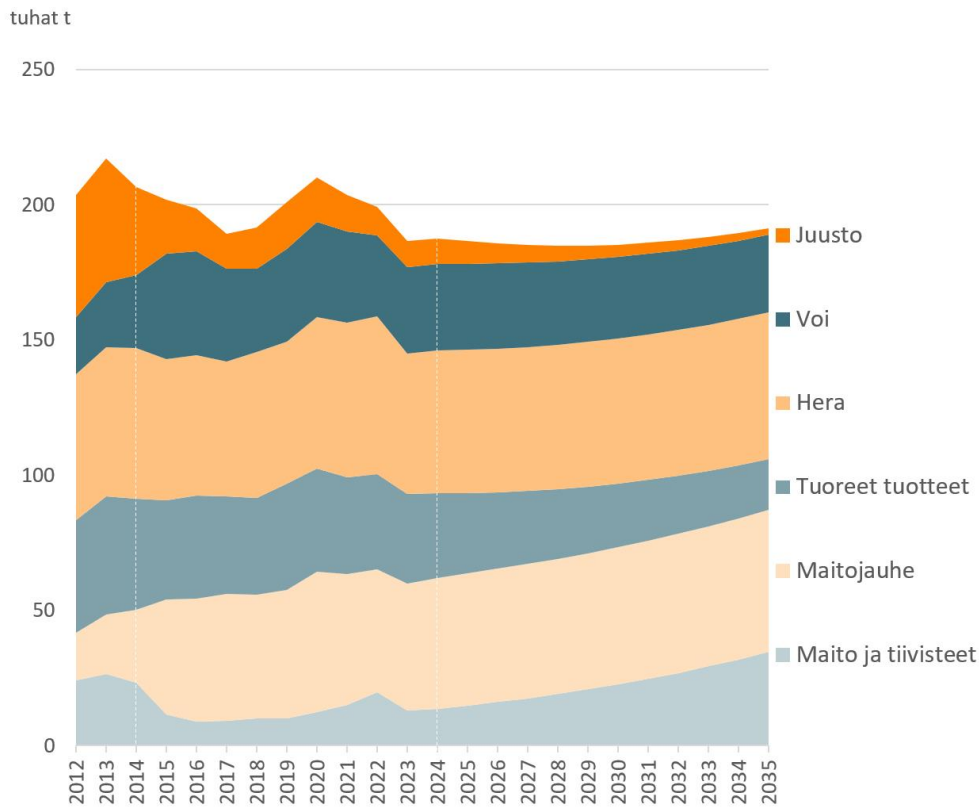
Maitotuotteiden viennin volyymikehityksessä ovat ylä- ja alamäet toistuvasti seuranneet toisiinsa. 2020-luvun alkuvuosien volyymikasvun jälkeen myös vientimäärät laskivat jälleen vuosina 2023 ja 2024.

Ulkomaankauppatilastoista on vaikea päätellä kuinka TOIVO-skenaariossa esitettyjen korkean jalostusarvon maitotuotteiden kuten erikoisjauheiden ja tuoreiden maitotuotteiden vienti on kehittynyt viime vuosina. Tarkastelua vaikeuttaa tilaston luokittelun lisäksi yleisen hinnan nousun vaikutuksen erottaminen jalostusarvon nousun vaikutuksesta viennin arvoon.

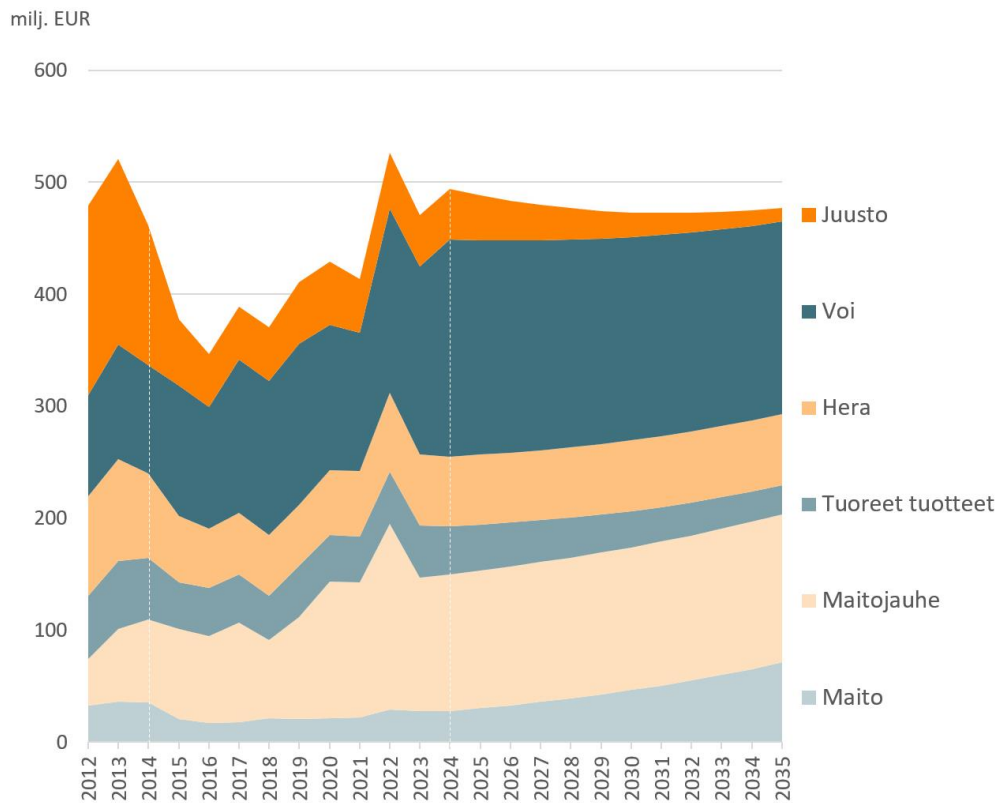
Vientivolyyymien keskimääräiset vuosittaiset kasvuluvut ovat olleet viimeisen 10 vuoden aikana laskusuuntaiset paitsi voin, jauheen ja kerman osalta, ja viimeisen viiden vuoden jaksolla volyymikasvua on nähty vain maidon ja kerman vientiluvuissa. Sekä kymmenen että viiden vuoden keskimääräisellä volyymikasvun vauhdilla ja vuoden 2024 hintatasolla laskettuna vuoden 2035 viennin arvoksi tulee 475–480 milj. euroa, mikä on vain hieman vuoden 2023 viennin arvoa korkeampi.

Viennin volyymirakennetta hallitsee maito- ja herajauhe, mutta viennin arvossa suurin erä on edelleen voi. Juustojen vienti ei näytä elpyvän kymmenen, eikä viiden vuoden trendien perusteella, vaan niiden painoarvo viennissä laskee entisestään. Mikäli viime vuosien trendit jatkuvat, vuonna 2035 Suomesta viedään juustoa enää 20 milj. euron arvosta, jolloin niiden osuus olisi vain 2 % maitotuotteiden vientivolyyymista ja 4 % viennin arvosta. Vuonna 2013 ne vastasivat vielä yli 20 % volyyymista ja yli 30 % viennin arvosta.

TOIVO-skenaarion laskelmissa arvonlisäkertoimen arvioitiin kasvavan lähtövuoden 0,2 tasosta 0,3:een lisäarvotuotteiden kasvattaessa painoarvoaan viennin tuoterakenteessa. PERUS-skenaariossa vuoden 2035 viennin rakenne ei olennaisesti muutu nykyisestä. Arvonlisäkerroin pysyy myös arviolta 2020-luvun alun tasolla.

Kuva 18. Maitotuotteiden vientivolyymien kehitys PERUS-skenaariossa. Lähde: vuodet 2012–2024 Tulli, vuosien 2025–2035 arviot Luke. Huom. vuoden 2024 luku on ennakko.

Kuva 19. Maitotuotteiden viennin arvon kehitys PERUS-skenaariossa. Lähde: vuodet 2012–2024 Tulli, vuosien 2025–2035 arviot Luke. Huom. vuoden 2024 luku on ennakko.

Taulukko 4. Maitotuotteiden viennin kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	429	86	429	86
2035	929	279	477	96
Nousu 2020–2035	500	193	48	10

* Arvonlisäkerroin vaihtelee 0,2–0,3 välillä tuoteryhmittäin ja jalostusasteittain. Vuonna 2035 TOIVO-skenaarion arvonlisä on 0,3 ja PERUS-skenaarion arvonlisä 0,2.

6.1.2. Vaikutukset tuotantoon – maito

30-vuotisen EU-jäsenyyden aikana maidontuotantoon on vaikuttanut erityisesti maatalouspolitiikan ja markkinoiden muutokset. Vuonna 1995 maidontuotanto oli liki 2,4 mrd. litraa. Kotimaan kulutuksen siirtyessä nestemaidosta maitotuotteisiin, tuoteportfolio edellytti yhä vähemmän maitoa 2000-luvulla. Myös Venäjän korkeakatteeseen ja pääosin kuluttajatuotteista koostuvaan vientiin riitti entistä pienempi raaka-ainemäärä. Hyvin vetävän viennin myötä maidontuotanto tosin lähti taas uudelleen kasvuun 2010-luvun alkupuolella. Vuonna 2015 viennin rakenteessa tapahtuneen oikaisuliikkeen seurauksena tuotantomäärä kasvoi yllättäen hieman lisää. Vientituotteista aiemmin saadut korkeat katteet paikattiin perusvientituotteiden volyyymia kasvattamalla.

Vuoden 2015 jälkeen on jouduttu etsimään Venäjää korvaavia markkinoita, mikä on osoittautunut vaikeaksi. EU:n maitokiintiöt loppuivat samana vuonna ja se nosti epävarmuutta tuotannon uudelleen jakautumisesta maitotuotantoalueiden kesken Euroopassa. Suomen vientivolyymit laskivat, nestemaidon kotimaan kulutuksen alamäki kiihtyi ja vuonna 2017 myös juuston kulutus kääntyi laskuun.

Viimeisen viiden vuoden jakso alkoi pandemian merkeissä. Ensimmäisen koronavuoden aikana kotimaan elintarvikekulutuksen painopiste siirtyi vähittäiskauppihin ruokapalvelusektorien kustannuksella, mikä tarkoitti kotimaan tuotannon suhteellista vahvistumista tuontiin nähden. Se nosti väliaikaisesti maidontuotannon tasoa.

Sen jälkeen markkinatilanne on muuttunut erittäin haasteelliseksi. Maidontuotantoa on koetellut 2021 syksyllä alkanut tuotantopanosten hintojen nousu. Tilanne paheni vuoden 2022 alussa Venäjän Ukrainaan tekemän hyökkäyksen ja sitä seuranneen kustannuskriisin myötä. Suurimman iskun maitoketju kärsi kotimaan markkinoilla, jossa elintarvikkeiden hintojen nousu heikensi kuluttajien ostovoimaa. Kysynnän painopiste siirtyi edullisempiin tuotteisiin, mikä avasi oven kilpaileville tuontituotteille. Edulliset tuontivaihtoehdot pitkälle jalostetuissa maitotuotteissa löysivät tien vähittäiskaupan hyllyille samaan aikaan, kun ruokapalvelusektorin toiminta palautui pandemian edeltävälle tasolle.

Viimeisen viiden vuoden markkinamuutokset ja maidontuotannon kehitys on ollut koko EU-jäsenyyden rajuin jakso. Maitotuotteiden vientivolyymit laskivat väliaikaisen elpymisen jälkeen vuosina 2020–2024. Suurin maidontuotannon kokonaismäärää rajaava vaikutus oli kuitenkin

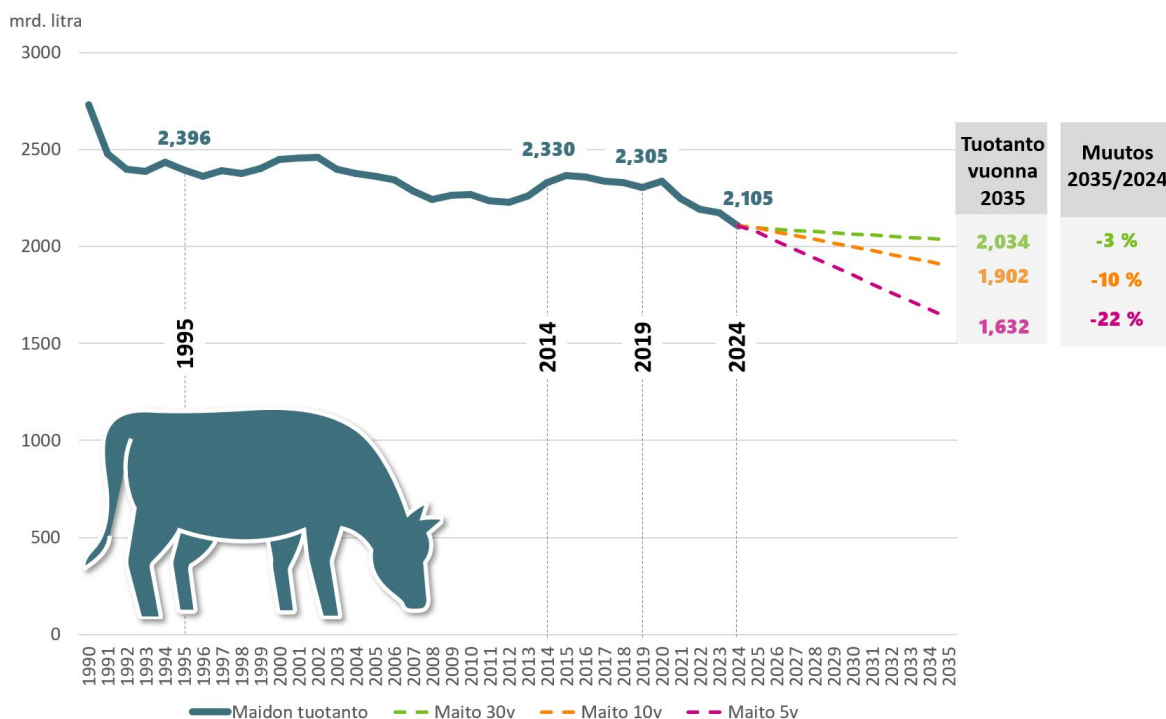
Valioryhmän päätöksellä siirtyä maidon sopimustuotantoon vuoden 2021 alusta. Päätöksen taustalla oli tarve sopeuttaa maidontuotanto kulutuksen vähenemistahdin mukaiseksi ja parantaa näin jalostettavaksi saapuvan maitomäärää ennustettavuutta. Tuotanto laski reilut 10 %, yli 230 milj. litraa, neljän vuoden (2021–2024) aikana.

Maidontuotannon tulevasta tasosta on laskettu PERUS-skenaarioon kolme eri kehityspolkua, jotka perustuvat menneen kehityksen projisointiin tulevaisuuteen. Mennyt kehitys pohjautuu kussakin kehityspolussa eri mittaiseen (5, 10 tai 30 vuotta) tuotannon kehitystrendiin, jossa heijastuu maitoketjun toimijoiden reagointi kotimaan ja ulkomaankaupassa tapahtuneisiin markkinamuutoksiin sekä avautuviin mahdollisuuksiin kyseisellä ajanjaksolla.

Pisimmän, 30 vuoden aikavälin trendin mukaista kehitystä voidaan pitää referenssipolkuna, koska todennäköisin kehitys määräytyy viimeisimmän markkina- ja toimintaympäristön mukaisesti. Pitkän trendin perusteella maidontuotanto laskisi vuoden 2024 tasosta 3 %, yltäen edelleen yli 2 mrd. litraan vuonna 2035.

Mikäli vuosien 2014–2024 tuotantotrendi määritteli tuotannon tasoa, maidontuotanto vähenisi vuositasolla 1,9 mrd. litraan tulevan runsaan kymmenen vuoden aikana. Tämä tuotannon pudotus (10 %) jää kohtalaisen pieneksi, koska menneen kymmenen vuoden kehitys sisälsi myös väliaikaisesti elpyneen vientivolyymien jakson.

Maidontuotannon jyrkin pudotus tapahtuu, mikäli seuraavan kymmenen vuoden kehitys jatkuu 2019–2024 trendin mukaisesti, jolloin maidontuotanto laskee kymmenessä vuodessa yli viidenneksellä, 1,6 mrd. litraan.

Kuva 20. Maidontuotannon kehitys ja PERUS-skenaarion ennusteet. Lähde: vuosien 1990–2024 luvut Luken tuotantotilastot, vuosien 2025–2035 arviot Luke.

Taustalla on oletus elinkustannusten pysymisestä korkeina ja kotimaisen kuluttajan ostovoiman säilymisestä heikkona. Lisäksi maitotuotteiden kulutuksen lasku jatkuisi ja tuonti haastaisi kotimaan tuotantoa hintakilpailussa joka tuotekategoriassa. Viennin pysyessä ennallaan tuotantoa määrittäisi kotimaan kysynnän muutos.

Maidontuotannon jyrkin pudotus tapahtuu, mikäli seuraavan kymmenen vuoden kehitys jatkuu 2019–2024 trendin mukaisesti, jolloin maidontuotanto laskee kymmenessä vuodessa yli viidenneksellä, 1,6 mrd. litraan. Taustalla on oletus elinkustannusten pysymisestä korkeina ja kotimaisen kuluttajan ostovoiman säilymisestä heikkona. Lisäksi maitotuotteiden kulutuksen lasku jatkuisi ja tuonti haastaisi kotimaan tuotantoa hintakilpailussa joka tuotekategoriassa. Viennin pysyessä ennallaan tuotantoa määrittäisi kotimaan kysynnän muutos.

Maidontuotannossa tuoreimman markkinaympäristön kehitykseen perustuvan kehityspolku toteutuu suuremmalla todennäköisyydellä kuin pitkän aikavälin polut. Yksi asia on selvä, kotimaan markkinat ja kotimaan kysyntä eivät maidontuotannon alamäkeä pysäytä. Ainoa tie kääntää kehitys kasvuun, tai hidastaa edes tuotannon supistumista on viennin järjestelmällinen kehittäminen.

6.2. Kalasektori

Kalasektorin TOIVO-skenaarion laskelmien pohjana oli – muista toimialoista poiketen – vuonna 2017 julkaistu Kotimaisen kalan edistämishjelma. Tästä syystä ennusteiden perusluvut ovat myös vuodelta 2017, kun muilla toimialoilla ne ovat vuodesta 2020. Samasta syystä kalasektorin toteutunut ajanjakso on myös muita toimialoja pidempi.

Suomen kalasektori koki 2020-luvun alussa mittavia muutoksia maailmanmarkkinoiden heilahtelujen takia. Kalan arvoketjun hinnat ja kustannukset nousivat, seuraten Norjan lohen hintakehitystä ja tuotantopanosten maailmanmarkkinahintojen nousua. Kalan menekki yleensä vähenee hintojen noustessa, kun kuluttajat siirtyvät käyttämään edullisempia proteiinivaihtoehtoja. Näin tapahtui myös vuosina 2022–2023. Kalan korkea hinta tyrehtyi kulutusta, joka hyydytti jalostustuotannon volyymin ja arvon kehitystä. Suomen kalamarkkinat ovat vahvasti integroituneet maailmanmarkkinoihin, joten kalan tuontihinnat vaikuttavat välittömästi kotimaisiin hintoihin ja kulutukseen. Kesällä 2024 alkanut hintojen lasku on hieman taas lisännyt kalan kysyntää.

Kalamarkkinat jakautuvat tuorekalaan ja kalajalosteisiin. Tuorekalan hinnan vaihtelut voivat olla voimakkaita, koska kalan hinta määräytyy nopeasti raaka-aineen tarjonnan mukaan.

Jalosteiden tärkeimmät raaka-aineet ovat kirjolohi ja tuontilohi. Kotimaan kirjolohituotanto teurastetaan lyhyen ajan sisällä kasvatuskauden jälkeen, jolloin hintataso laskee. Tuodun lohen ja kirjolohen hintojen vaihtelu on pidemmän teurastuskauden takia maltillisempaa. Kalanjalosteita valmistavat yritykset voivat säädellä raaka-aineensa hintaa ostamalla edullisesti kalaa teurastuskauden aikaan ja pakastamalla raaka-aineen myöhemmin jalostettavaksi kysynnän mukaan.

Kalasektorin tuoreimmat taloustiedot ovat vuodelta 2022. Vuosi oli poikkeuksellinen, sillä kalanjalostuksen arvonlisäkerroin laski edellisvuoden 15 %:sta 10 %:iin. Syinä olivat kulutuksen lasku, panosten hintojen nousu ja heikko kannattavuus. Alkutuotannon eri tuotantomuotojen välillä oli kuitenkin suuria eroja. Esimerkiksi ruokakalan kasvatuksen kannattavuus ja

jalostusaste nousi, mutta tappiollinen kiertovesikasvatus laski vesiviljelyn kokonaisarvonliäkertoimen 37 %:sta 24 %:iin.

Itä-Euroopan markkinatilanteen muutokset ovat vaikuttaneet kalan vientiin. Elintarvikesilakan vienti Venäjälle tyrehtyi tuontikieltoihin vuonna 2014, minkä jälkeen silakalle jouduttiin etsimään korvaavia markkinoita muista Itä-Euroopan maista. Vuonna 2022 alkanut Venäjän hyökkäyssota on vaikeuttanut elintarvikesilakan vientiä entisestään. Suomesta on viety myös tuoretta kirjolohta, kirjolohen mätiä ja jonkin verran lohikaloista jalostettuja savutuotteita. Itä-Euroopan maat ovat olleet tärkeitä vientimarkkinoita myös muille suomalaisille kalatuotteille. Hyökkäyssodan syttyminen romahdutti lohituotteiden viennin Valko-Venäjälle ja Ukrainaan. Myöhemmin korvaavia markkinoita on löytynyt Länsi-Euroopasta ja Japanista.

Kotimaisen kalan edistämishjelman toteutumista seurataan noin 20 eri tunnusluvun avulla. Näihin kuuluu kalastuksen (meri ja sisävesien) ja vesiviljelyn volyymit ja arvot, kalan tuotot arvoketjun eri osissa, kulutus, kotimaisuusaste, silakan ja kilohailin käyttö elintarvikkeeksi, yritysten arvoindeksi, kalastajien lukumäärät, vienti, tuonti ja kauppatase. Toiminnan jatkuvuuden kannalta kriittinen tunnusluku, kalastajien lukumäärä on laskenut dramaattisesti. Vuonna 2023 ainoastaan ulkomaan kauppatase on parantunut, mutta syynä on kalan kulutuksen supistumisesta johtuva tuonnin vähentyminen.

Kalasektorin suurin kasvupotentiaali perustuu vesiviljelyyn. Kiertovesilaitokset toimivat vajaa-kapasiteetilla vaikeasti hallittavan tuotantotekniikan ja korkeiden tuotantokustannusten takia. Tuotantokustannusten korkea taso on rajoittanut vienti- ja kotimarkkinoiden kasvua, eikä tappiollisen toiminnan kierrettä ole onnistettu ratkaisemaan. Suurin kasvupotentiaali on meriviljelyssä, mutta sen kasvu on ollut tiukan ympäristölupapolitiikan takia maltillista. Manner-Suomen merialueilla on tuotettu kalaa viimeiset 10 vuotta vuosittain keskimäärin 5 milj. kiloa. Viimeisen 3 vuoden aikana kapasiteetti on noussut uusien lupien ansiosta 8 milj. kiloon. Ahvenanmaalla on 5 milj. kilon tuotanto, josta merkittävä osa myydään Manner-Suomeen tai vietään muualle jalostettavaksi. Viranomaistahot pyrkivät järjestämään lupia avomerellä ja edistämään avomeriviljelyä. Manner-Suomen vesiviljelystrategian tavoitteena on lisätä merialueen tuotantomäärä 25 miljoonaan kiloon vuoteen 2030 mennessä. Tämän saavuttamiseksi vuonna 2025 päivitetään vesiviljelyn sijainninhjaussuunnitelma, jonka mukaan uusi vesiviljelytuotanto kohdennetaan alueille, jossa se ei uhkaa merialueen hyvää tilaa tai hyvän tilan saavuttamista.

Viime vuosien pahin kriisi on takana. Paljon julkisuudessa olleet silakkakiintiöt pysyivät lo-puilta ennallaan ja hintamyllerrys rauhoittui. Kaikista huolimatta edistämishjelman tavoitteen mukaisesta kehityksestä ollaan jäljessä. Kasvun edellytyksenä on saada kotimaan kulutus takaisin kasvu-uralle kilpailukykyisillä hinnoilla sekä varmistaa samalla kotimaisen vesiviljelyn tuotannon kasvu. Silakan, kilohailin ja särkikalojen käyttöastetta elintarvikkeeksi voidaan nostaa tutkimuksen ja innovaation kautta. Sivuvirrat pystytään hyödyntämään nykyistä paremmin. Lisäksi tarvitaan uusia kasvavia vientimarkkinoita menetettyjen tilalle.

PERUS-skenaarion laskelmien oletuksena on, että 2020-luvun alun kustannus- ja hintakriisin jälkeen markkinan kehittyisivät TOIVO-ohjelmassa ennakoidulla kasvuvauhdilla. Silloin kotimaan liikevaihto saavuttaisi TOIVO-skenaarion 2035 tavoitetason vuonna 2043. Jos viennin vauhti palautuu kriisin jälkeen TOIVO-skenaarion uralle, tavoitetaso saavutetaan viennissä vuonna 2039.

Taulukko 5. Kalasektorin kasvuennusteet 2017–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario			PERUS-skenaario		
	Kotimaan liikevaihto	Viennin arvo	Arvonlisä	Kotimaan liikevaihto	Viennin arvo	Arvonlisä
2017	429	39	104	429	39	104
2022				537	49	89
2035	988	334	293	818	268	230
Kasvu 2017->2035	559	295	189	389	229	126

Lähdeaineisto: Kotimaisen kalan edistämishjelma <https://mmm.fi/kalat/strategiat-ja-ohjelmat/kotimaisen-kalan-edistamisohjelma>. Toteutuneet luvut 2017 ja 2022 Kalatalouden toimialakatsaus. Kalaketjussa mukana kalastus, vesiviljely ja kalanjalostus. Huom. Kalasektorin vertailuvuosi on 2017. Kiertovesiviljely ei sisälly laskelmiin.

6.3. Lihasektori

6.3.1. Lihalajikohtaiset kasvuarviot

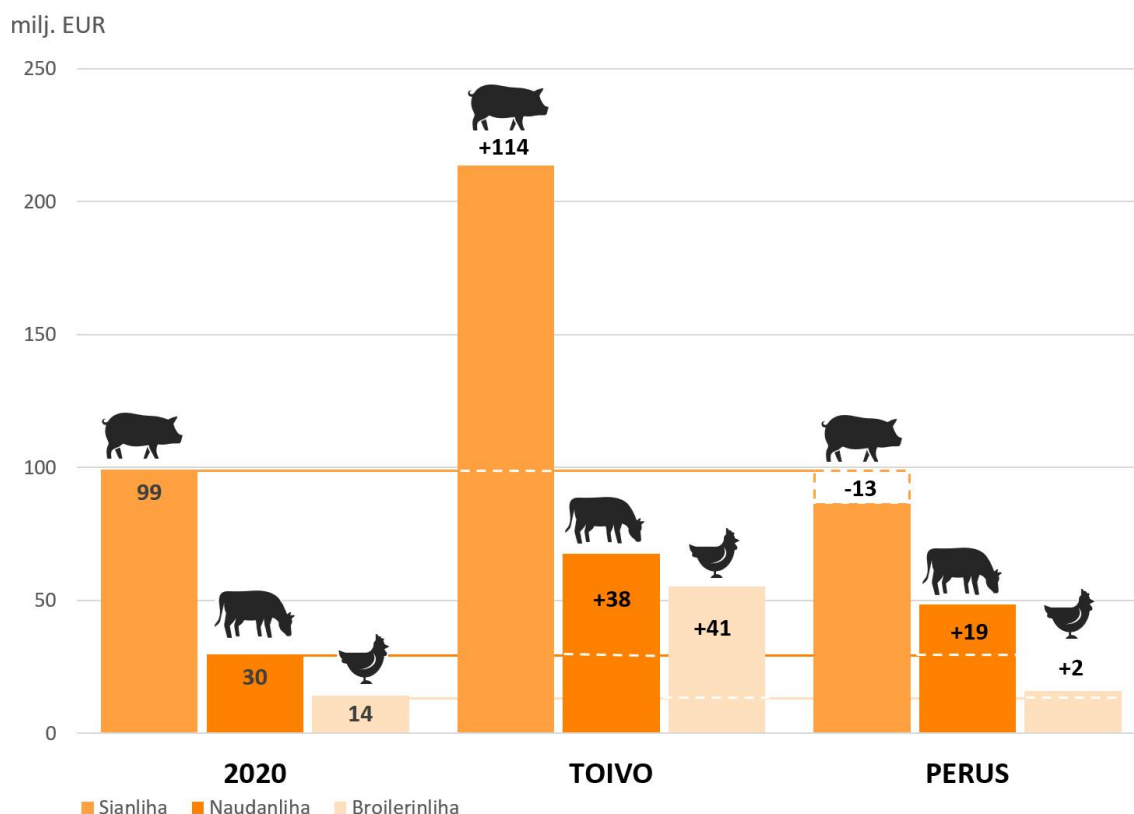
Lihasektorin laskelmien pohjana ovat kolmen päälihalajin sekä näistä jalostettujen tuotteiden vientiluvut vuodesta 2020. Lähtöluvut ja skenaariot eivät kata muiden eläinten lihaa, tai muita syötäviä osia.

Lihatuotteiden viennin arvoa olisi mahdollista kasvattaa yli kaksinkertaiseksi, mutta se vaatisi mittavaa panostusta pidemmälle jalostettuihin lihatuotteisiin. TOIVO-skenaariossa kuvattiin varsin kohtuullinen viennin kasvupotentiaali sian-, siipikarjan- ja naudanlihan tuoteryhmille. Eniten potentiaalia löytyi sianlihan arvoketjusta, koska teurastus- ja jalostuskapasiteettia teollisuusyrityksissä odotetaan vapautuvan jatkuvasti laskevan kotimaisen kulutuksen vuoksi. Pelkän sian puolikkailla ruhoilla viennin kasvua ei kuitenkaan ratkaista, etenkin Suomen arvoketjun kustannustasolla. Kansainvälisillä markkinoilla hintakilpailu on armotonta tehokkaiden sianlihan tuottajamaiden kesken.

Naudanlihan arvoketjussa suurin haaste on maailmalla moninkertaisesti palkitun suomalaisen naudanlihan pihvin brändäyksen onnistuminen premium-lihana. Vaikka tämä tehtävä ja mahdollisuus tiedostetaan hyvin, siihen ei ole toistaiseksi pystytty alalla tarttumaan.

Siipikarjanlihan viennissä on paljon toivoa herättäviä seikkoja: modernit teurastus- ja jalostuslaitokset, ja viime vuosina useasta Aasian maista saadut vientiluvut. Vaikka joka lihalajin osalta löytyy potentiaalia, viennin kasvu ei toteudu, mikäli lihan ja lihatuotteiden vientiä hoidetaan entiseen malliin. TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden välinen vertailu havainnollistaa kahden kehityspolun välisen olennaisen eron.

Lihan ja lihatuotteiden ulkomaankauppatilastot koostuvat useasta eri tuotenimikkeestä. PERUS-skenaarioiden laskelmien pohjana on viime vuosien keskimääräinen vientivolyymien kasvu ja vuoden 2024 yksikköhinnat. Yksittäisen lihalajin viennin arvon kasvu tai lasku koostuu puolestaan eri alatuotenimikkeistä lasketuista arvioista.

Kuva 21. Lihan ja lihatuotteiden viennin arvon kehitys TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa lähtötasoon nähden lihalajeittain. Lähde: Luke, tuotantotilastot, sekä omat skenaariolaskelmat.

Suurin ero kahden skenaarion välillä on sianlihan viennissä. TOIVO-skenaarion kasvupotentiaali perustui olemassa olevan viennin ohella lisäarvotuotteiden viennin vahvaan kasvuun. Laskelmien lähtövuosiluku on 2020, jolloin sianlihanvienti Kiinaan oli korkeimmillaan. Seuraavina vuosina Kiinan vienti kuitenkin suli, kun kiinalaiset yritykset saivat oman tuotantonsa ajettua ylös. Vaikka sianlihaa viedään edelleen muihin Aasian maihin sekä Uuteen-Seelantiin, Kiinan vientimääriä ei ole onnistuttu kanavoimaan muille markkinoille. Toinen selittävä tekijä on se, että pitkälle jalostettujen lihatuotteiden vienti on sitkeästi pysynyt olemattomalla tasolla. TOIVO-skenaario perustui tämän tuoteryhmän suureen kasvuun. Mikäli vienti jatkuu sekä sianlihan että tuotteiden osalta viime vuosien tahtiin, sianlihan vienti ei tule kasvamaan, päinvastoin, se laskee.

Naudanlihan osalta PERUS-skenaarion arviot ovat yllättävästi lähimpänä TOIVO-skenaarion tasoa. Sitä selittää viimeisinä vuosina tasaisesti kasvaneet vientivolyymit ja viennin arvo. Naudanlihan viennin kasvu on ollut suoraviivaisen tasaista kohdistuen erityisesti kahteen maahan, Ruotsiin ja Tanskaan. Ruotsin vienti on ensisijaisesti suuntautunut paikalliseen arvoketjuun jatkojalostettavaksi, kun taas Tanskaan viedyistä eristä merkittävä osa on viety eteenpäin muihin kohtemaihin. PERUS-skenaariossa tämän toimintamallin ja viennin rakenteen oletetaan jatkuvan.

Siipikarjan lihan osalta PERUS-skenaarion oletuksena on viennin jatkuminen Aasian maihin edellisen vuosien tuoteportfoliolla. Sitä hallitsevat vähempiarvoiset ruhonosat, joille kotimaan tai Euroopan markkinoilla ei ole selvää kysyntää. Samalla koipien ja siipien oletetaan jäävän kasvavassa määrin kotimaan markkinoille. PERUS-skenaariossa myös kotimaisen

siipikarjantuotannon oletetaan kasvavan ja lisäävän markkinaosuutta kotimaan markkinoista. Sen liikevaihdon nousu lisätään lihasektorin ennusteiden taulukkoon omana erillisenä rivinä.

Taulukko 6. Lihasektorin kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	143	28	143	28
2035	328	83	151	30
Nousu viennistä 2020–2035	193	55	8	2
Kotimaan siipikarja markkinoista johtuva nousu 2020–2035			174	35
Nousu yhteensä	193	55	190	37

* Arvonlisäkerroin vaihtelee 0,2–0,25 välillä tuoteryhmittäin ja jalostusasteittain. Vuoden 2020 lähtöluvut on päivitetty. Kotimaan markkinoiden nousu sisältää siipikarjanlihan sektorin kasvuarviot. Punaisen lihan kulutuksen laskun vaikutus otettiin huomioon kasviproteiinituotteiden laskelmissa vähentämällä sen arvon uuden arvoketjun kasvuluista.

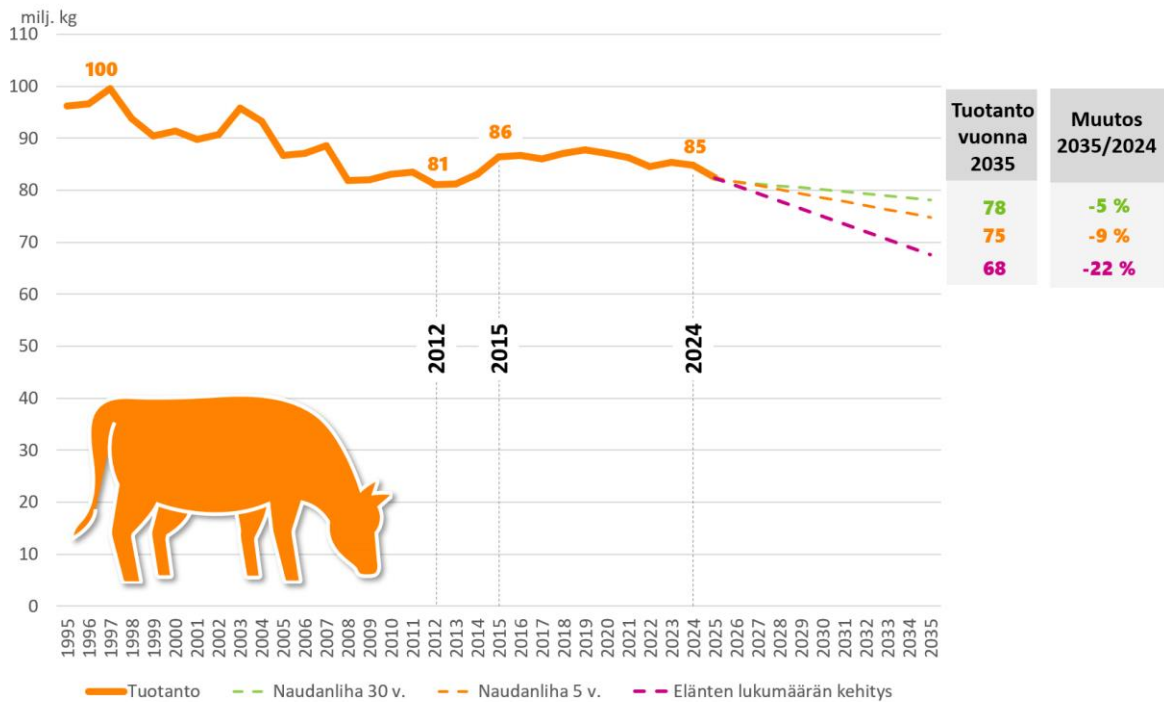
6.3.2. Vaikutukset tuotantoon - naudanliha

Naudanlihan tuotantoedellytykset Suomessa linkittyvät tiiviisti maitosektorin kehitykseen. Noin neljäviidesosa kasvatettavista vasikoista tulee lypsytaloista, mikä on huomattavasti isompi suhdeluku kuin muissa EU-jäsenmaissa. Maito ja naudanlihaketjujen tiivis kytkös, maitorotuisten vasikoiden suhteellisen suuri osuus, yhdessä nurmiruokinnan kanssa ovat Suomen nautakarjasektorin ilmastovaikutuksen kannalta merkityksellisiä rakenteellisia etuja.

Naudanlihan tuotanto laski EU-jäsenyyden alkupuoliskon aikana 100 milj. kilosta 80 milj. kiloon lypsylehmien laskiessa jyrkästi. 2010-luvulla lypsylehmien lukumäärä tasoittui ja vuonna 2015 emolehmiä lukumäärä lähti selkeään kasvuun. Samaan aikaan on nostettu naudan keskiteuraspainoa. Näiden yhteisvaikutuksena tuotanto nousi 85–87 milj. kilon tuntumaan vuosina 2015–2021.

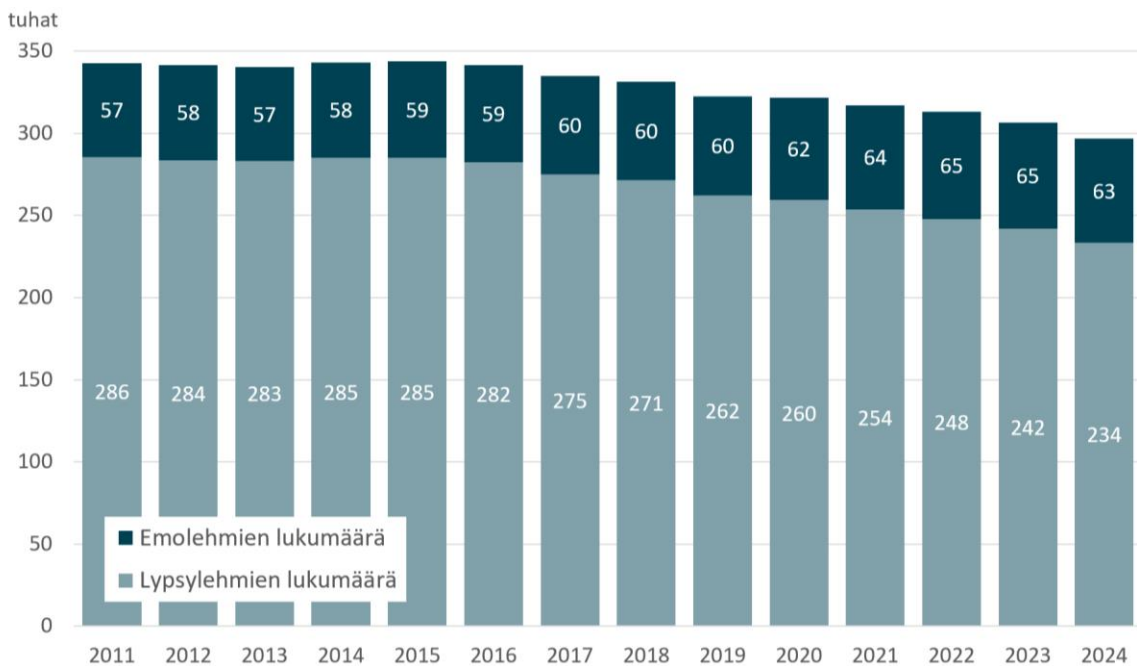
Naudanlihan tuotannon tasoa ovat määrittäneet kasvatettavien eläinten saatavuus ja nautakasvattamojen kapasiteetti sekä tuotantopanosten hintakehitys. Naudan kasvatus on pitkäjänteistä toimintaa, joten toimintaympäristön muutokset vaikuttavat hitaasti. Tilarakenne on suhteellisen pirstoutunut.

Naudanlihan tuotanto ei ole samalla tavalla vertikaalisen integraation ketjuohjauksessa kuin maidon, sian- tai siipikarjanlihan arvoketjut. Tuotantoa ei ole ollut mahdollista sopeuttaa yhtä tiukasti kysyntää vastaavasti kuin muissa ketjuissa. Silti kulutuksen muutokset ovat välillisesti vaikuttaneet tuotannon tasoon. Tuorein esimerkki on elintarvikkeiden hinnannousu, jonka vuoksi naudanliha kallistui tuntuvasti vuosina 2022 ja 2023. Hinnankorotus vähensi kulutusta, mikä verotti yhtä lailla niin kotimaista tuotantoa kuin tuontia.

Kuva 22. Naudanlihatuotannon kehitys ja PERUS-skenaarioiden ennusteet. Lähde: vuosien 1990–2024 luvut Luken tuotantotilastot, vuosien 2025–2035 arviot Luke.

Naudanlihan tuotannon kehityksestä on laskettu PERUS-skenaarioon kolme vaihtoehtoista kehityspolkua: (1) 30 vuoden trendin, (2) viimeisen viiden vuoden trendin, sekä (3) eläinten lukumäärän kehityksen perusteella lasketut. Ensimmäinen kehityspolku on lähinnä referenssi-periodi muille poluille. Se antaa loivimman arvion, jonka mukaan naudanlihan tuotanto laskee 5 % vuoteen 2035 mennessä.

Kuva 23. Lehmien lukumäärän kehitys vuosina 2011–2024. Lähde: Luke, Kotieläinten lukumäärä.

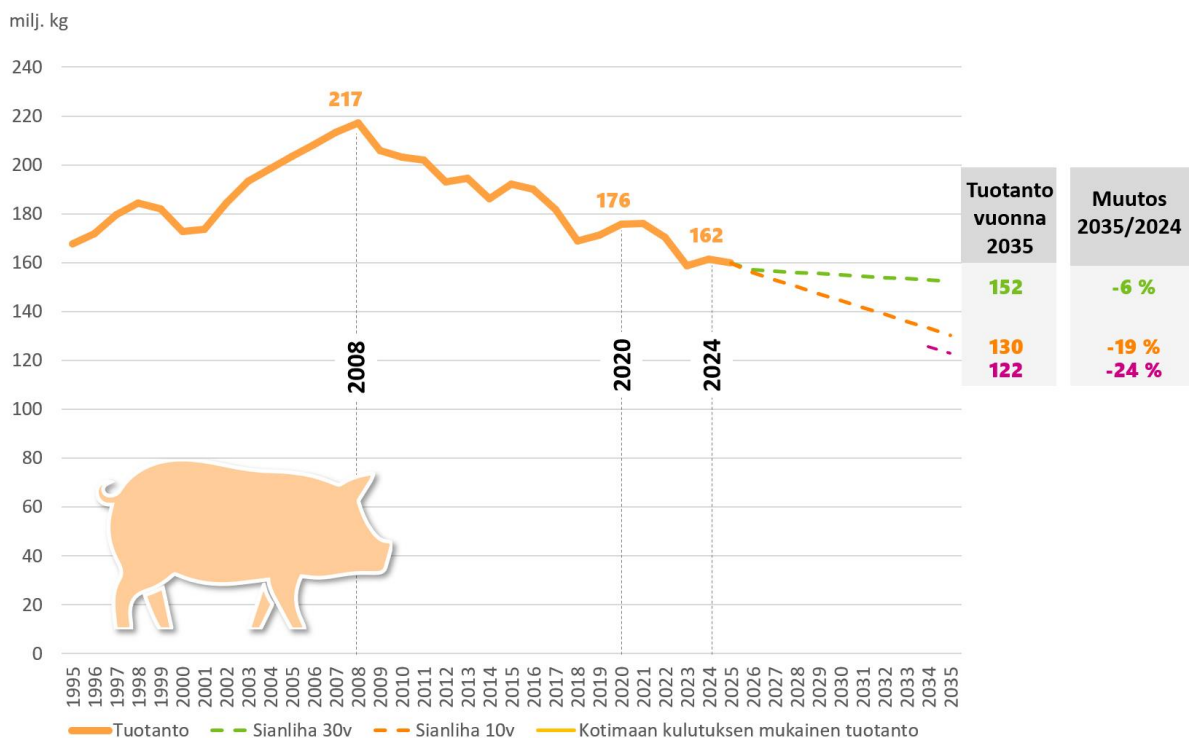
Toisessa – viiden vuoden trendiin perustuvassa – kehityspolussa lasku on jyrkempi ja tuotanto vähenee 9 %, noin 75 milj. kiloon. Yhtenä tuotantoa rajoittavana tekijänä on keski-teuraspainon kasvun pysähtyminen. Kasvua ei ole sitä kautta enää mahdollista saavuttaa.

Laskusuunnaltaan jyrkin skenaario on saatu eläinten lukumäärän kehityksen perusteella lasketun trendin pohjalta. Lypsylehmien lukumäärä kääntyi jälleen laskuun vuonna 2017. Sitä on vauhdittanut maidon tuotannon väheneminen ja keskituotoksen nousu. Emolehmien määrän nousukaan ei ole pystynyt enää laskutrendiä tasapainottamaan. Emolehmien määrät jopa laskevat vuosina 2023 ja 2023 ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen.

Vuoden 2016 jälkeen lehmien lukumäärä on tippunut 13 %, lähes 45 tuhannella. Mikäli lehmien lukumäärän kehitys jatkuu viimeisen kymmenen vuoden tahtiin, Suomen naudanlihan tuotanto putoaa 18 % ja laskee 68 milj. kiloon vuoteen 2035 mennessä.

6.3.3. Vaikutukset tuotantoon - sianliha

Suomen sianlihantuotanto kasvoi vauhdikkaasti etenkin 2000-luvulla kotimaan ja vientimarkkinoiden sekä tukipolitiikan vetäminä. Suurin tuotantomäärä, 217 milj. kg, saavutettiin vuonna 2008, jolloin peräti neljäsosa tuotannosta suuntautui vientiin. Tämän jälkeen tuotantomäärät lähtivät Suomessa laskuun. Siihen vaikuttivat erityisesti sianlihan kansallisten tukien irrottaminen tuotannosta vuoden 2009 alusta ja mahdollisuus luopumiskorvaukseen. Tämän kehityksen myötä myös vienti kuihtui suurimpaan kohdemarkkinaan, Venäjälle. Kotimainen kulutus saavutti huippunsa vuonna 2011 ja kääntyi ensin loivaan laskuun. Vuoden 2016 jälkeen kotimaan kulutuksen lasku kiihtyi.

Kuva 24. Sianlihatuotannon kehitys ja PERUS-skenaarion ennusteet

Viennin kehitys on kääntänyt pääosin laskusuuntaisen tuotannon ajoittain kasvuun. Merkittävintä vientialto koettiin vuosina 2019–2022, jolloin Suomen sianlihan vienti Kiinaan kasvoi

räjähdysmäisesti. Afrikkalaisen sikaruton (ASF-tauti) takia tuotanto Kiinassa väheni rajusti, mikä ajoi markkinahinnat ylös ja teki sianlihan viennin suomalaisille ja muille eurooppalaisille yrityksille kannattavaksi. Vienti koostui ensisijaisesti jalostamattomasta sianlihan ruhosta, joka kuitenkin menetti hintakilpailukykyä Kiinan vahvistettua omaa sianlihantuotantoaan.

Sianlihaa on viety Suomesta useampaan maahan, mutta Kiinan tuontikysynnän laannuttua muilla kohdemarkkinoilla ei ole pystytty saavuttamaan merkittävää kasvua. Tämän myötä vientivolyymit ja myös viennin arvo palautuivat 2010-luvun tasolle. Viimeisen kahden-kolmen vuoden aikana tuotantoa on supistettu kotimaan kulutuksen laskun vauhdissa.

6.3.4. Vaikutukset tuotantoon - siipikarjanliha

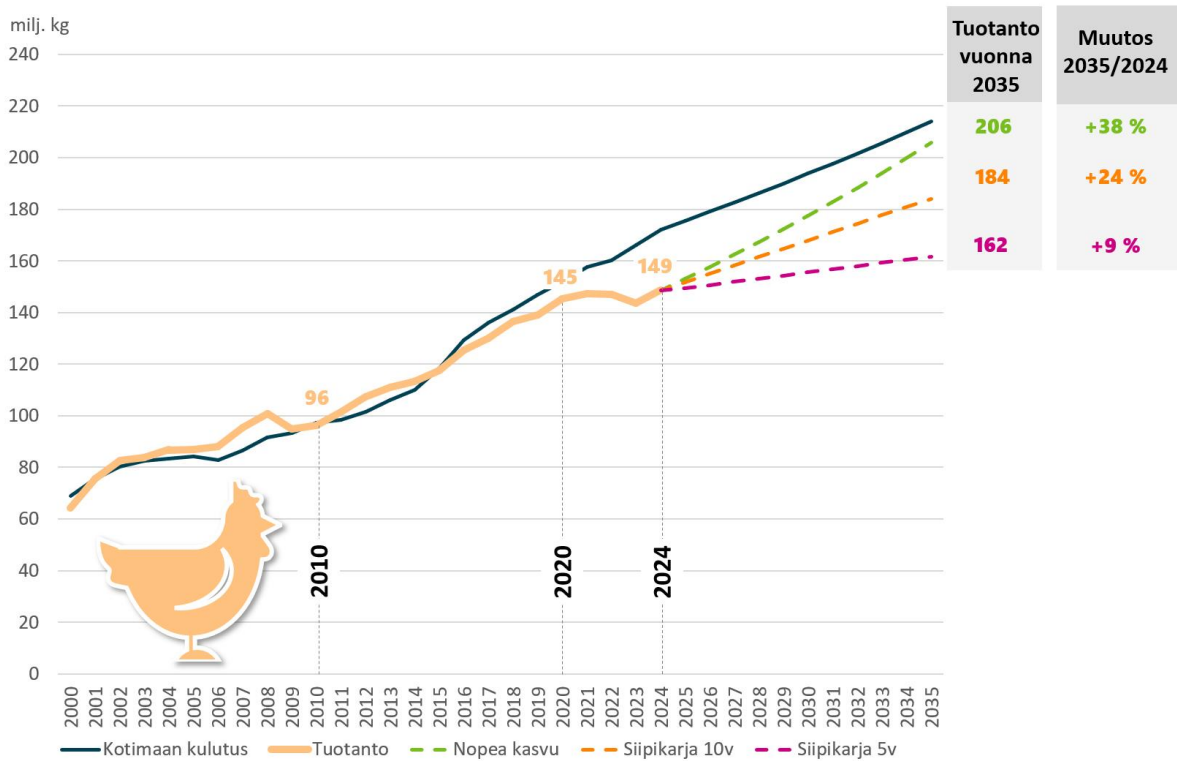
Siipikarjanlihan kotimaan markkinat ovat poikkeukselliset Suomen kotieläinsektorilla. Se on ainoa eläinperäinen tuote, joka on nauttinut vankasta kuluttajien suosion kasvusta jo yli kolmen vuosikymmenen ajan. Tästä huolimatta kamppailu kotimaan markkinaosuuden säilyttämisestä on muodostunut suureksi haasteeksi juuri tällä kasvavalla sektorilla.

Tuonti on tasaisesti lisääntynyt Suomen markkinoilla 2000-luvun puolivälistä lähtien. 2010-luvun lopussa kotimaan tuotannon kasvu hidastui ja jäi kulutuksen kasvun vauhdista. Alan teurastus- ja jalostuskapasiteettia uusittiin osin muutama vuosi sitten ja osin vuonna 2024. Uuden kapasiteetin käyttöönottoon on liittynyt teknisiä haasteita ja kahden uuden laitosten investoinnin ajoittuminen näin lähekkäin aiheutti hetkellisen hidastumisen. Kotimaan tuotannon ja kulutuksen välisen kasvaneen eron kauppa on korvannut tuonnilla.

Vuonna 2025 siipikarja-alan suurin kysymys on se, pystyykö vihdoin täydellä teholla ja modernilla kapasiteetilla toimiva kotimaan tuotanto kuromaan umpeen syntyneen takamatkan kotimaan kulutukseen nähden. PERUS-skenaarion olennaisin oletus on se, vertikaalisesti ohjattu ketjun ponnistelut ohjataan ensisijaisesti kotimaan markkinaosuuden kasvattamiseen. Se tulee rajoittamaan resursseja ja liikkumatilaa viennin kehittämisessä.

Siipikarjanlihan tarkasteluun on lisätty myös kotimaan kulutuksen trendiarvio. Kulutuksen oletetaan kasvavan kahden prosentin vuosivauhdilla vuosien 2024 ja 2035 välillä, mikä on huomattavasti maltillisempi tahti kuin viimeisen kahden vuosikymmenen 3,6 % tai viimeisen vuosikymmenen 4,6 %. Hidastuvasta kasvusta huolimatta kokonaiskulutus ylittäisi korkealle, 214 milj. kiloon, vuonna 2035.

Siipikarjanlihan tuotannolle on laskettu PERUS-skenaariossa kolme kehityspolkuja: (1) viiden vuoden tuotantotrendiin, (2) kymmenen vuoden tuotantotrendiin, sekä (3) nykyisen modernin tuotantokapasiteetin mahdollistamaan nopean tuotannon kasvuun perustuvan polun. Ensimmäinen, viiden vuoden trendin pohjalta laskettu kehityspolku on kaikista vaatimattomin. Siinä kiteytyvät kotimaan tuotannon viime vuosina koetut vaikeudet. Mikäli tuotanto jatkuisi samaa vauhtia, se erkaantuisi kulutuksen vauhdista entistä kauemmas. Vuoden 2035 tuotanto olisi vain 162 milj. kiloa, tuonti kasvaisi huomattavasti ja omavaraisuusaste luisuisi nykyisestä 86 %:sta 76 %:iin.

Kuva 25. Siipikarjanlihatuotannon kehitys ja PERUS-skenaarioiden ennusteet. Lähde: vuosien 1990–2024 luvut Luken tuotantotilastot, vuosien 2025–2035 arviot Luke.

Toinen kehityspolku on laskettu tuotannon kymmenen vuoden trendiin perustuen, jolloin tuotanto ylittäisi 184 milj. kiloon vuonna 2035. On huomionarvoista, että tulos on tästä trendistä lähes sama arvio kuin viimeisen 25 vuoden trendin perusteella laskettu. Tämä kehityspolku säilyttäisi omavaraisuusasteen 86 %:n tasolla.

Suomen siipikarjanlihan arvoketju kykenisi kuitenkin nykyisellä kapasiteetillaan kasvamaan huomattavasti nopeammin. Mikäli seuraavan reilun kymmenen vuoden aikana tuotanto lisääntyisi 3 % vuosittain, se ylittäisi 206 milj. kiloon vuoteen 2035 mennessä. Tämä on myös täysin mahdollista, sillä 2010–2019 välillä siipikarjanlihan tuotanto kasvoi keskimäärin 4,2 % vuosittain. Kolmannen kehityspolun seurauksena omavaraisuusaste kohoaisi nykyisestä 86 %:sta 96 %:iin.

6.4. Kauratuotteet

6.4.1. Kauratuotteiden kasvupotentiaali

TOIVO-skenaariossa on lueteltu 12 tuotetta, joiden myötä tuotantoa ja arvonlisää voisi nostaa. Osan näiden tuotteiden markkinoista odotetaan kasvavan myös kotimaassa, joten tämän tuoteryhmän kasvu jakautuu viennin ja kotimaan välillä.

Kaikista kauratuotteista kaurajuomat muodostivat TOIVO-skenaarioiden kasvupotentiaalisimman tuoteryhmän. PERUS-skenaariossa kasvuarviota on kuitenkin jouduttu madaltamaan 112 milj. euroon TOIVO-skenaariossa esitetystä 150 milj. eurosta. Matalampi taso johtuu ensisijaisesti kotimaan tuotantokapasiteetin lopettamisesta ja siirtämisestä ulkomaille. Kotimaassa

kasvijuomien markkinat ovat olleet suhteellisen matalakatteinen ja kilpailtu segmentti ja viimeisen parin vuoden aikana hyllyille on ilmestynyt monikansallisten yritysten eri kasveista kuten soijasta, mantelista ja kookoksesta ym. valmistettuja kilpailevia tuotesarjoja. Kaurajuomien valta-asema Suomen kasvijuomamarkkinoilla on säilynyt, mutta kasvuvauhti muista raaka-aineista tehtyihin tuotteisiin verrattuna on hieman hidastunut. Suomalaiset valmistajat ovat panostaneet sekä kotimaan että vientimarkkinoiden kehittämiseen.

Kaurahiutaleiden ja jauhojen kasvuennusteet pysyvät PERUS-skenaariossa TOIVO-skenaarion tasolla. Vuoden 2024 vientimäärät yli tuplaantuivat edellisvuoteen nähden, mikä on merkki vientiyriyten toiminnan vahvistumisen lisäksi uuden kauramylykapasiteetin onnistuneesta käyttöönotosta. Yksikköhintojen palautuminen historialliselle tasolla hillitsi hieman tuoteryhmän arvon nousuvauhtia, mutta kaiken kaikkiaan 135 milj. euron liikevaihdon saavuttaminen vuoteen 2035 näyttää edelleen todennäköiseltä.

Kuva 26. Kauratuotteiden liikevaihdon kasvupotentiaali tuoteryhmittäin – TOIVO-skenaario

Kauraleivän vientiarviota on oikaistu viime vuosien viennin arvon kehityksen mukaisesti alemmas. Viennin kasvu on edelleen mahdollista, mutta se toteutuu näillä näkymin vasta viiveellä. Vuoteen 2035 mennessä arvio liikevaihdosta on 65 milj. euroa.

Myslien ja granoloiden tuoteryhmän kulutus on ollut kotimarkkinoilla melko vakaata. Tuontivolyymit ovat 2020-luvun alkupuolen tasoa. Suomalaiset brändit ovat vahvistaneet asemiaan kotimaan markkinoilla. Kasvava osuus on tosin rahtivalmistettu tai tuotu ulkomailta konsernin sisäisen kaupan osana. Tämä tuonti ei näy – ainakaan täysmääräisesti – tilastoluvuissa. Huolestuttavinta on myslien ja granoloiden vientivolyymien pitkäaikainen lasku, mikä on tosin hieman hidastunut viimeisen kahden vuoden aikana. Viennin arvo on hyvin vaatimaton, alle 2,5 milj. euroa vuodessa. Arviota myslien ja granoloiden myynnin arvosta on alennettu PERUS-skenaariossa 10 milj. eurolla TOIVO-skenaarion vastaavasta.

Kuva 27. Kauratuotteiden liikevaihdon kasvupotentiaali tuoteryhmittäin – PERUS-skenaario

Huomattavasti isompi oikaisu on jouduttu tekemään myslipatukoiden tuoteryhmän myynnin arvoon. Vaikka tuoteryhmän kasvupotentiaali on kiistaton, Suomessa ei ole merkittävää valmistusta aloitettu tai edes suunniteltu. Segmenttiä hallitsevat edelleen yksinomaan monikansalliset yritykset. Keksienvälikauden arvio pysyy TOIVO-skenaariotason tasolla. Etenkin yksitaispakattujen välikauden tuotteiden tuotanto on kasvanut hyvin. Ne ovat myslipatukoiden kanssa samankaltaisia tuotteita.

Maitotuotteiden korvikkeiden tuoteryhmässä gurttien kasvu on kotimarkkinoilla hiipunut 2010-luvun lopun ja 2020-luvun alun nopean kasvun jälkeen. Suomalaisilla valmistajilla on vankat asemat kotimarkkinoilla. Kulutus on Suomessa vajaan kaksi kiloa henkeä kohden, mikä on edelleen selvästi korkein koko Euroopassa. Se on herättänyt myös ulkomaisten yritysten kiinnostusta. Tuonnin volyymit ovat nousseet hieman vuosina 2023–2024 ja kauppojen tuotevalikoima on laajentunut muidenkin kuin kauran raaka-aineiden tuotteilla. Vientikin on lisääntynyt odotusten mukaisesti, joten TOIVO-skenaariot ennusteet on perusteltua säilyttää myös PERUS-skenaariossa.

Aterialisukkeiden potentiaali on korkeampi kuin viime vuosien tuotantovolyymin kehitys antaa ymmärtää. Tuotesegmentin viimeaikaisin valopilkku on kauran käyttö aterialisukkeena valmisruoissa. Tämän innovatiivisen käyttömuodon lisääntyminen voi antaa tuotesegmentille lisäbuustia.

Juustokorvikkeiden kysyntä on edelleen melko vaatimaton ja viennin sekä kotimaan markkinoiden odotetaan kasvavan hyvin maltillisesti. Tämä madaltaa segmentin kasvuodotuksia merkittävästi.

Kauratuotteiden kasvupotentiaalissa TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden välillä on suuria eroja. TOIVO-skenaariot näyttävät toteutuvan parhaiten hiutaleiden, jauhojen ja gurttien tuoteryhmässä. Muissa tuoteryhmässä kasvu jää enemmän tai vähemmän TOIVO-skenaariota matalammaksi. PERUS-skenaariot liikevaihdon kasvupotentiaali on yli 200 milj. euroa matalampi kuin TOIVO-skenaariossa.

Taulukko 7. Kauratuotteiden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaariossa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	203	58	203	58
2035	768	246	556	170
Nousu 2020–2035	566	189	353	112

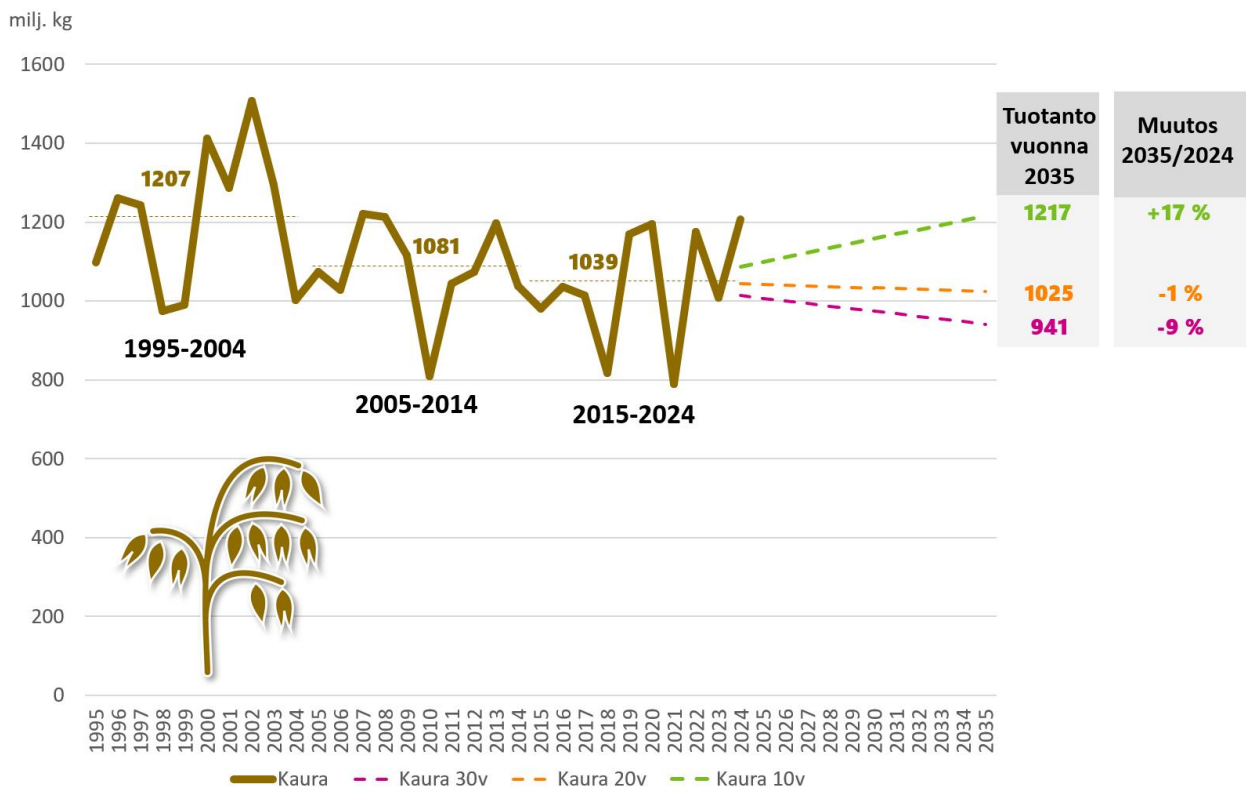
Huom. Laskelma sisältää 12 eri tuoteryhmää. * Arvonlisäkertoimet vaihtelevat 0,18–0,50 välillä tuoteryhmästä riippuen. Nousuluvut sisältävät kasvua kotimaan markkinoilla sekä viennissä.

6.4.2. Vaikutukset tuotantoon – kaura

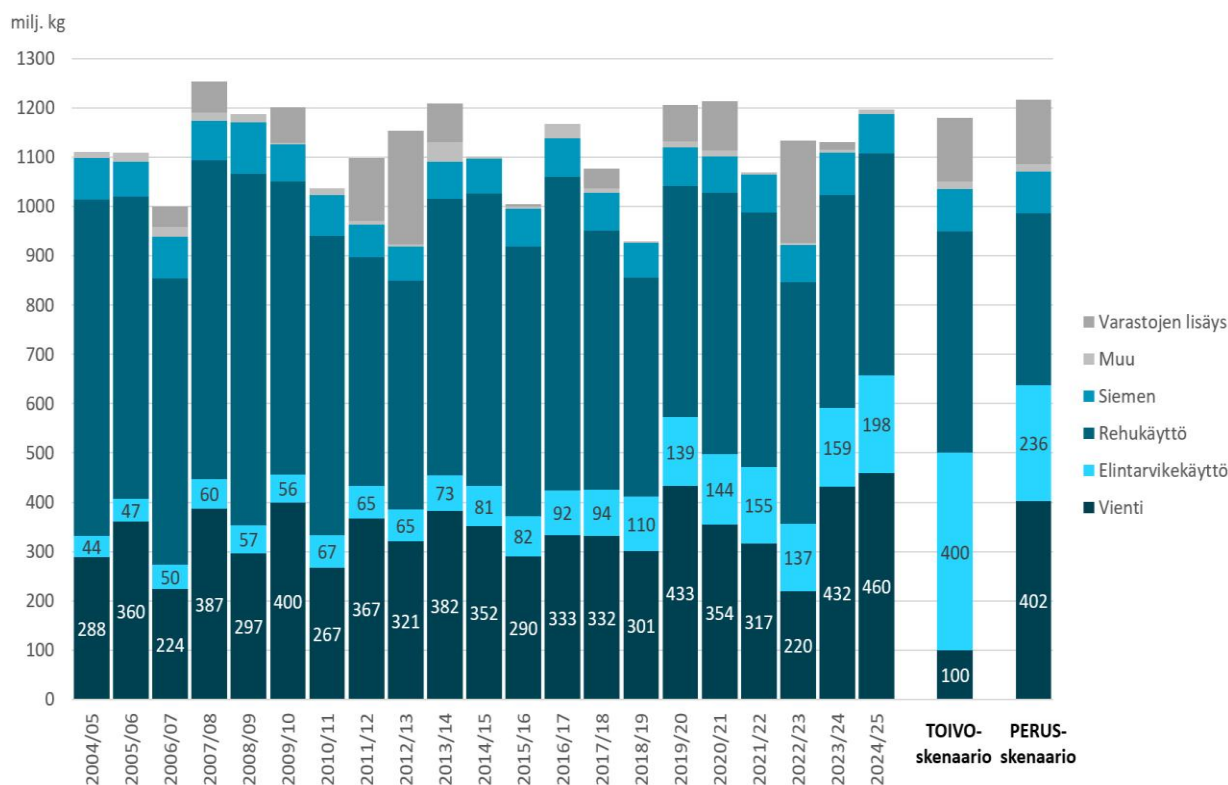
Kauran tuotantotasot ovat heilahdelleet suuresti. Suurin syy tähän on ollut sääolosuhteiden vaihtelu. Markkinaympäristö ja hintasuhteet ovat osin myös vaikuttaneet tuotannon tasoon, mutta pinta-alojen maltillisesta vaihtelusta päätellen huomattavasti vähemmän.

Pitkällä aikavälillä markkinamahdollisuuksien vaihtelulla on ollut selvä vaikutus kauran tuotannon tasoon. Vuosituhannen vaihteen tienoilla kauratuotantoa siivitti veto vientimarkkinoilla, ja parhaimpina vuosina kauraa vietiin yli puoli miljardia kiloa. Kauraa vietiin kymmeniin maihin, joista suurin kohdemaana oli USA. Viennin piikki oli hetkellinen, mutta markkinavetoinen ilmiö, koska myös kauran korjuuala kohosi, 400 tuhannesta 450 tuhanteen hehtaariin. 2000-luvun puolivälin jälkeen korjuuala laski nopeasti alle 350 tuhannen hehtaarin ja vienti tasoittui noin 300–400 miljoonaan kiloon.

Vuosina 2005–2015 kysyntää kannatteli puolestaan vakaasti kasvava kotieläinsektori. Vuodesta 2015 rehukysyntä hiipui hieman edelliseen kymmenvuotisjaksoon nähden ja kauran sadossa alkoi isojen vaihtelujen vaihe. Korjuualan muutokset olivat maltillisia, joten 800–1200 milj. kilon vaihteluväli satomäärissä selitty ennen kaikkea sääolosuhteilla. Viimeisen kymmenen vuoden sato on ollut keskimäärin nouseva, minkä taustalla löytyy elintarvikekäytön kasvu sekä osittain viennin elpyminen.

Kuva 28. Kauran tuotannon kehitys ja PERUS-skenaarion ennusteet. Lähde: vuosien 1990–2024 luvut Luken satotilastot, vuosien 2025–2035 arviot Luke.

Kuva 29. Kauran käyttövolyymit Suomessa käyttömuodoittain. Lähde: vuodet 2004–2025 Luke Satotilastot.

Kauratuotantoa koskevat arviot PERUS-skenaariossa vuoteen 2035 saakka on laskettu 30, 20 ja 10 vuoden trendien mukaisesti. Edellä kuvattu markkinakehitys selittää 30 vuoden ja 20 vuoden laskevaa trendiä. Jos nuo trendit jatkuisivat, kauratuotanto vähenisi 941 tai 1 024 milj. kiloon vuoteen 2035 mennessä. Pitkän aikajänteen, 30 vuoden ja 20 vuoden markkinailmiöt eivät kuitenkaan ole enää relevantteja, joten näiden trendien jatkuminen on epätodennäköistä.

Kauran tuotannon viimeisen 10 vuoden trendin jatkuminen on todennäköisin skenaario. Tuotannon liikkuva keskiarvo on kasvanut 2010-luvun puolivälin pohjakosketuksen jälkeen. On realistista odottaa, että 2010-luvulla alkanut elintarvikekäytön keskimääräinen kasvu tulee jatkumaan tulevana vuosina.

Vaikka elintarvikekäytön rooli kauran tuotannon kasvun ajurina näyttää varsin selvältä, kasvun taustalla on viimeisen 10 vuoden aikana ollut edelleen myös jyvien vienti. Kahden käyttömuodon tuleva suhde kasvavassa kauran tuotannossa on epäselvää. TOIVO-skenaariossa ruokakäytön arvioitiin yltävän peräti 400 milj. kiloon. PERUS-skenaarion maltillinen kasvukehitys tietyissä tuoteryhmissä jättää paljon enemmän varaa jyvaviennin jatkumiselle.

On jo pitkään ollut laaja konsensus siitä, että ruokakäytön suhdetta on pyrittävä kasvattamaan jyvaviennin kustannuksella, koska siitä jäisi paljon isompi arvonlisä ja hyöty Suomen kansantalouteen. Silti kaurassa ja kauratuotteissa piilevä kasvupotentiaali jää helposti hyödynnettyä ja arvonlisämahdollisuudet valuvat jyvavirtana ulos, mikäli tuoteryhmien kapasiteettia, TKI:tä ja markkinointia ei kehitetä.

6.5. Vihannekset, marjat ja hedelmät

TOIVO-skenaarion laskelmien keskiössä olivat marjat ja marjatuotteet, jotka jaettiin viljeltyihin ja luonnonmarjoihin. Suurimman kasvun arvioitiin tulevan luonnon marjojen ja marjatuotteiden viennistä sekä viljeltyjen marjojen lisääntyvästä kotimaan myynnistä. Myynnin arvon odotettiin kasvavan yhteensä 155 milj. eurolla ja arvonlisän 50 milj. eurolla.

PERUS-skenaariossa viljeltyjen marjojen arvon kasvu on samalla tasolla, koska se tulee pääosin kotimaan markkinoilta. Mansikan omavaraisuusaste oli Suomessa vuonna 2023 noin 70 % ja sitä voi nostaa mm. satokautta laajentamalla. Vadelmassa on suuri arvon nousupotentiaali. Kulutus on kasvanut vuosi vuodelta, mutta se on edelleen alle yhden kilon henkeä kohti. Omavaraisuusaste on ollut 30 %:n tienoilla. Tunnelituotanto tarjoaa vadelman osalta kilpailukykyiset teknologiset ratkaisut ja tuottavuuden parantumisen tuontiin nähden.

Omena on tällä hetkellä ainoa kaupallisesti merkittävä kotimainen hedelmä. Kulutus on viime vuosina laskenut ja samalla kotimainen tuotanto noussut niin, että vuonna 2023 jo viidesosa kulutetusta omenasta oli kotimaasta. Tuotannon kasvun voidaan olettaa jatkuvan. Tulevina vuosina myös kotimaisen päärynän ja luumun odotetaan lisääntyvän kaupan tarjonnassa ja kasvattavan markkinaosuutta tuonnin kustannuksella.

Luonnon marjojen ja niistä valmistettujen tuotteiden kasvun suurin pullonkaula on ollut keuruukapasiteetti. Ulkomainen työvoima on tuonut tähän helpotusta, ja marjojen kaupan tu- lomäärät ovat kasvaneet 2010-luvulla, mutta 2020-luvun alkuvuosina työvoiman saatavuudessa on esiintynyt suurta vaihtelua. Pandemian haasteiden jälkeen ulkomaisen työvoiman työoloihin liittyvät epäkohdat ovat ravistelleet alan yrityksiä. Viennin kehittäminen on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tuoreen marjan vienti on ollut hyvin satoriippuvainen ja jäädytetyn marjan vienti on myös vaihdellut merkittävästi. Esimerkiksi jäädytetyn luonnonmustikan vuosittaisen viennin arvo on vaihdellut välillä 3–15 milj. euroa.

Marjatuotteissa ei ole havaittavissa kasvun merkkejä. Hillojen viennin arvo on aaltoillut 1,5–4 milj. euron välillä viimeisen 20 vuoden aikana. Marjamehuista ainoastaan puolukkamehun viennin arvo on kohonnut selvästi, mutta sen taustalla on ollut yksikköhinnan vahva nousu. Vientimäärät ovat pysyneet samalla tasolla viimeisen kuuden vuoden aikana. Luonnon marjojen ja niistä valmistettavien tuotteiden kasvun arvioidaan olevan PERUS-skenaariossa 40 % matalampi kuin TOIVO-skenaariossa.

Vihannesten kasvupotentiaalia ei arvioitu TOIVO-skenaariossa, mutta tuoteryhmässä on selkeä mahdollisuus kasvuun ennen kaikkea kotimaan markkinoilla. Vihannesten kulutus on kasvanut viimeisen 30 vuoden aikana runsaasta 40 kilosta noin 60–65 kiloon henkeä kohden. Vuonna 2023 kulutus putosi äkillisesti, minkä taustalla oli mm. heikko kotimaan sato. Yhden vuoden pudotuksesta huolimatta on todennäköistä, että pitkäaikainen trendi jatkuu myös vuoteen 2035. Lisääntyvän kulutuksen ohella kasvua odotetaan omavaraisuusasteen noususta. Viimeisten vuosien aikana esimerkiksi porkkanan ja kurkun omavaraisuusaste on noussut 100 prosenttiin tai lähelle sitä. Kotimaisella tuotannolla on mahdollisuuksia kasvattaa markkinaosuuksia esim. tomaatin, sipulin ja muiden vihannesten myynnissä tuonnin kustannuksella.

Vihannesten arvoketjussa voi avautua tie vientimarkkinoille. Suurin potentiaali löytyy kasvi- huonetuotannosta. Esimerkiksi erikoistomaateissa, erikoisyrteissä ja -salaateissa on varteen- otettavia markkinamahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Kasvihuoneinvestointien maantieteellisen keskittymisen myötä Pohjanmaan tuotantoklusteri on Alankomaiden jälkeen merkittävimpiä alan ryhmittymiä EU:ssa. Pohjanmaalle kumuloitunut osaaminen ja käytetty teknologia on harvinaista koko Euroopassa. Suomen kasvihuoneiden energiankäyttö on tehostunut ja siirtynyt asteittain vihreään energiaan. Myös tuottavuus neliometriä kohden on kansainvälisessä vertailussa korkea. Kasvitautien hallinta on huipputasoa, joten tautien vuoksi kärsityt satotappiot ovat olleet Suomessa hyvin vähäisiä.

PERUS-skenaariossa vihannesten myynnin arvon nousu korvaa pitkälti luonnon marjojen ja marjatuotteiden myynnin arvon maltillisemmän kasvuodotuksen. Lopputuloksena puutarhasektorin osalta saadaan lähes sama kasvuarvio kuin TOIVO-skenaariossa.

Taulukko 8. Vihannesten ja marjojen kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä	Myynnin arvo	Arvonlisä
2020 Viljellyt marjat	150	50	150	50
2020 Luonnon marjat ja tuotteet	25	8	25	8
2035 Viljellyt marjat	230	75	200	65
2035 Luonnon marjat ja tuotteet	100	33	60	20
Nousu vihannesten myynnin arvossa	-	-	60	20
Nousu yhteensä	155	50	145	45

6.6. Leipomoteollisuus

Leipomoteollisuuden kaksi päätuoteryhmää viennissä ovat olleet pehmeät ruokaleivät ja kuivatut tuotteet. TOIVO-skenaariossa kummaltakin tuoteryhmältä odotettiin melko tasapuolista kasvua.

Taulukko 9. Leipomotuotteiden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	68	29	68	29
2035	136	64	106	49
Nousu 2020–2035	68	35	38	20

Huom. * Arvonlisäkerroin leipomoteollisuudessa on 0,43. Arvio ruokaleivän arvonlisäkertoimesta on 0,46.

PERUS-skenaariossa viennin kehitys jää TOIVO-skenaariossa arvioitua matalammaksi, ja kasvusta toteutuisi vain runsaat puolet. Noin puolet PERUS-skenaarion kasvusta tulisi pehmeästä ruokaleivästä ja puolet näkkileivästä. Sen sijaan korppujen ja paahdetun leivän viennin arvo saattaisi jopa laskea. Viennin arvo nousisi viimeisten vuosien kehityksen tahdissa yhteensä 106 milj. euroon vuoteen 2035 mennessä.

6.7. Makeisteollisuus

Makeisteollisuuden päätuoteryhmät ovat karkit ja suklaa, joilla on hyviä kasvumahdollisuuksia vientimarkkinoilla. TOIVO-skenaariossa Suomen makeisteollisuuden viennin arvon arvioitiin kaksinkertaistuvan vuoteen 2035 mennessä vuoden 2020 noin 100 milj. euron tasosta 200 milj. euroon. Tämän edellytyksenä on alan kasvua hidastaneen kapasiteettipullonkaulan lievittäminen. Makeisteollisuuden johtavan yrityksen suuren investoinnin toteutumisen odotetaan nostavan viennin aivan uudelle tasolle.

PERUS-skenaariosta on poikkeuksellisesti tehty kaksi vaihtoehtoa. Kehityspolku no 1: meneen vuosikymmenen keskimääräisellä kasvuvauhdilla laskettu kasvu saavuttaisi lähes TOIVO-skenaariossa ennustetun tahdin. Investoinnin toteutuminen Suomeen nostaisi alan viennin arvoa oletettavasti jopa ohi TOIVO-skenaariossa esitetyn arvion.

Kehityspolku no 2:n oletuksena on nykyisen investointisuunnitelman toteuttamatta jättäminen Suomessa ja investoinnin siirtäminen ulkomaille. Taustalla on makeisalaa ravistellut hallituksen suunnitteilla oleva makeisvero. Yritykset ovat ilmoittaneet julkisesti tai veroesitykseen liittyvissä lausunnoissaan jo päätettyjen investointien keskeyttämisestä tai uusien suunnitelmien vaikeutumisesta. Tässä skenaariossa Suomen makeisviennin arvo vähenisi 80 milj. eurolla vuoden 2020 tasosta. Mikäli johtavan yrityksen kotimaan liikevaihto siirtyisi osin tai kokonaan investoinnin mukana ulkomaille, elintarviketeollisuuden kotimaan liikevaihto voisi vähentää tämän lisäksi jopa 300 milj. eurolla.

Hallitus luopui makeisveroehdotuksesta maaliskuun alussa 2025. Tuoreimpien tietojen valossa kehityspolku 1 näyttää realistiselta vaihtoehdolta, joten sen luvut sisällytettiin PERUS-skenaarion kokonaislaskentaan (Kuva 32).

Taulukko 10. Makeisteollisuuden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario Kehityspolku no 1		PERUS-skenaario Kehityspolku no 2	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020 vienti	100	43	100	43	100	43
2035 vienti	200	86	200	86	20	9
Kotimaan markkinoiden vaikutus					-300	-126
Nousu 2020–2035	100	43	100	43	-380	-115

Huom. * Makeisten arvioitu arvonlisäkerroin on 0,43.

6.8. Kananmunat ja munatuotteet

Kananmunien vienti koostuu kuorikananmunien sekä jalostettujen kananmunatuotteiden viennistä. Viime vuosien kehityksen pohjalta lasketun PERUS-skenaarion kasvuluvut ovat noin 25–30 % TOIVO-skenaariossa esitetyjä pienemmät.

Tuoreiden kananmunien viennin reipas kasvuvauhti toteuttaisi TOIVO-skenaariossa esitetyn viennin arvon kasvun vuoteen 2035 mennessä. Kananmunatuotteiden viennin kehitys on kuitenkin ollut laskusuuntainen. Mikäli sama trendi jatkuu, tuoteryhmän viennin arvo olisi vain kuudesosa TOIVO-skenaariossa esitetystä. Kahden tuoteryhmän viennin kehityksen yhteisvaikutuksena viennin arvo kasvaisi yhteensä 38 milj. eurolla.

Taulukko 11. Kananmunien ja tuotteiden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	12	3	12	3
2035	62	15	50	11
Nousu 2020–2035	50	12	38	8

* Kananmunien arvonlisäkerroin on 0,2 ja kananmunatuotteiden on 0,4.

6.9. Juomateollisuuden tuotteet

6.9.1. Väkevät alkoholijuomat

Väkevien alkoholijuomien tärkein tuote on ollut vodka, jonka myynti vastasi kahta kolmasosaa koko tuoteryhmän viennin arvosta. Viskit, liköörit, ginit, muut alkoholit ja etanoli kattivat yhteensä kolmasosan viennin arvosta. TOIVO-skenaariossa oletettiin jokaisen tuoteryhmän viennin arvon kaksinkertaistuvan tasapuolisesti.

Taulukko 12. Väkevien alkoholijuomien kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	63	25	63	25
2035	198	79	125	50
Nousu 2020–2035	135	52	62	25

* Väkevien alkoholituotteiden arvioitu arvonlisäkerroin on 0,4.

PERUS-skenaarion alkoholiviennissä vodkan painoarvo vähenee, sen osuus vuoden 2035 viennissä olisi vain noin puolet. Viskit, liköörit, ginit, muut alkoholit ja etanoli vastaisivat puolestaan vajaasta puolikkaasta. Kokonaisuudessaan viime vuosien kehityksen pohjalta lasketun PERUS-skenaarion kasvuluvut ovat vain puolet TOIVO-skenaariossa esitettyyn nähden.

6.9.2. Panimoteollisuuden tuotteet

Euroopan olutmarkkinoita hallitsevat pääsääntöisesti kotimaiset brändit. Tästä syystä TOIVO-skenaarion ennusteissa panimoalalta odotettiin maltillista viennin kasvua. Eniten kasvupotentiaalia povattiin erikoisjuomille, kuten luomu- tai gluteenittomille oluille sekä energiajuomille.

Panimoalan vienti on kasvanut ripeästi. Viimeisten vuosien kasvuvauhdin jatkuessa sekä viennin arvo että arvonlisä kasvaisivat PERUS-skenaariossa lähes kolme kertaa enemmän kuin TOIVO-skenaariossa. Yhteenlaskettu viennin arvo ylittäisi peräti 93 milj. euroon.

PERUS-skenaariossa oluiden vienti kasvaisi vuoteen 2020 verrattuna yli kuusinkertaiseksi vuoteen 2035 mennessä ja vuoteen 2024 nähden 1,6 kertaiseksi vuoden 2024 hinnoin laskettuna. Veden ja virvoitusjuomien viennin kasvukertoimet ovat hieman maltillisemmat, yli kolmenkertainen kasvu vuoteen 2020 ja puolitoistakertainen vuoteen 2024 nähden.

Taulukko 13. Panimoteollisuuden tuotteiden kasvuennusteet 2020–2035 ajanjaksolla TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

	TOIVO-skenaario		PERUS-skenaario	
	Myynnin arvo	Arvonlisä*	Myynnin arvo	Arvonlisä*
2020	21	9	21	9
2035	49	19	93	37
Nousu 2020–2035	27	11	72	29

* Juomien keskimääräinen arvonlisäkerroin on 0,4.

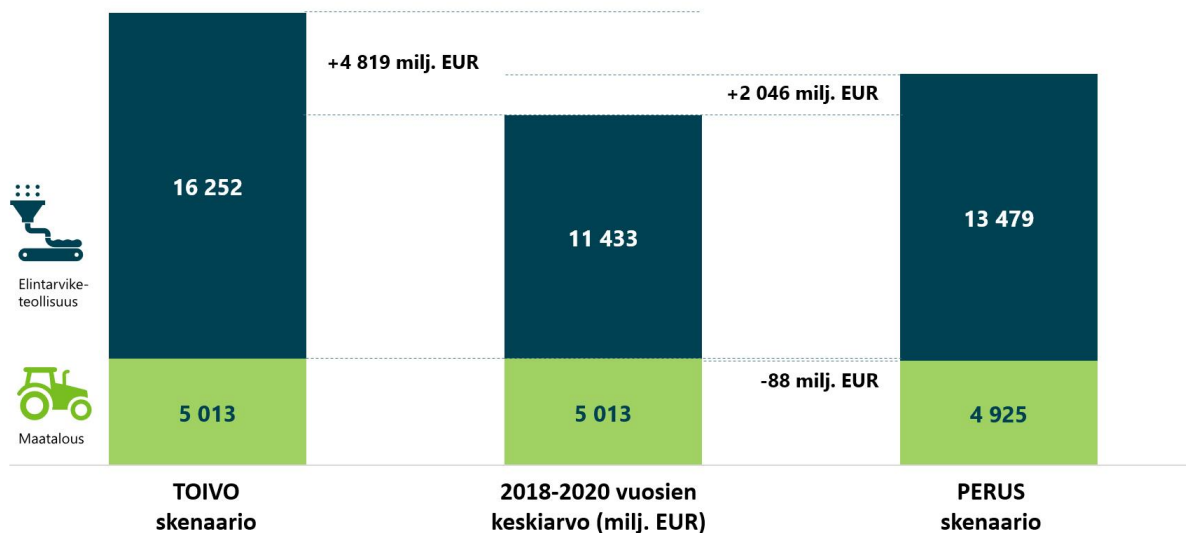
7. TOIVO- ja PERUS-skenaarioiden vertailu

7.1. Liikevaihdon kasvu

TOIVO-skenaarion arvioista ruokasektorille johdettu liikevaihdon kasvu oli 4,8 mrd. euron luokkaa. PERUS-skenaarion laskelmista saadaan huomattavasti maltillisempi kasvulukema. Liikevaihdon kasvu jää runsaaseen 1,8 mrd. euroon.

Tarkasteltujen maataloustuotteiden yhteenlaskettu markkinatuotto olisi vuonna 2035 PERUS-skenaariossa 88 milj. euroa matalampi kuin vuonna 2024. Tämä arvio perustuu tuotannon 5-10 vuoden trendien perusteella laskettuihin kehityspolkuihin, lukuun ottamatta palkokasveja, jossa se perustuu rehavetoiseen kehityspolkuun. Maidon, naudan- ja sianlihan yhteenlaskettu markkinatuotto laskisi 205 milj. eurolla. Siipikarjanlihan, kauran ja palkokasvien markkinatuotto puolestaan nousisi yhteensä 117 milj. eurolla.

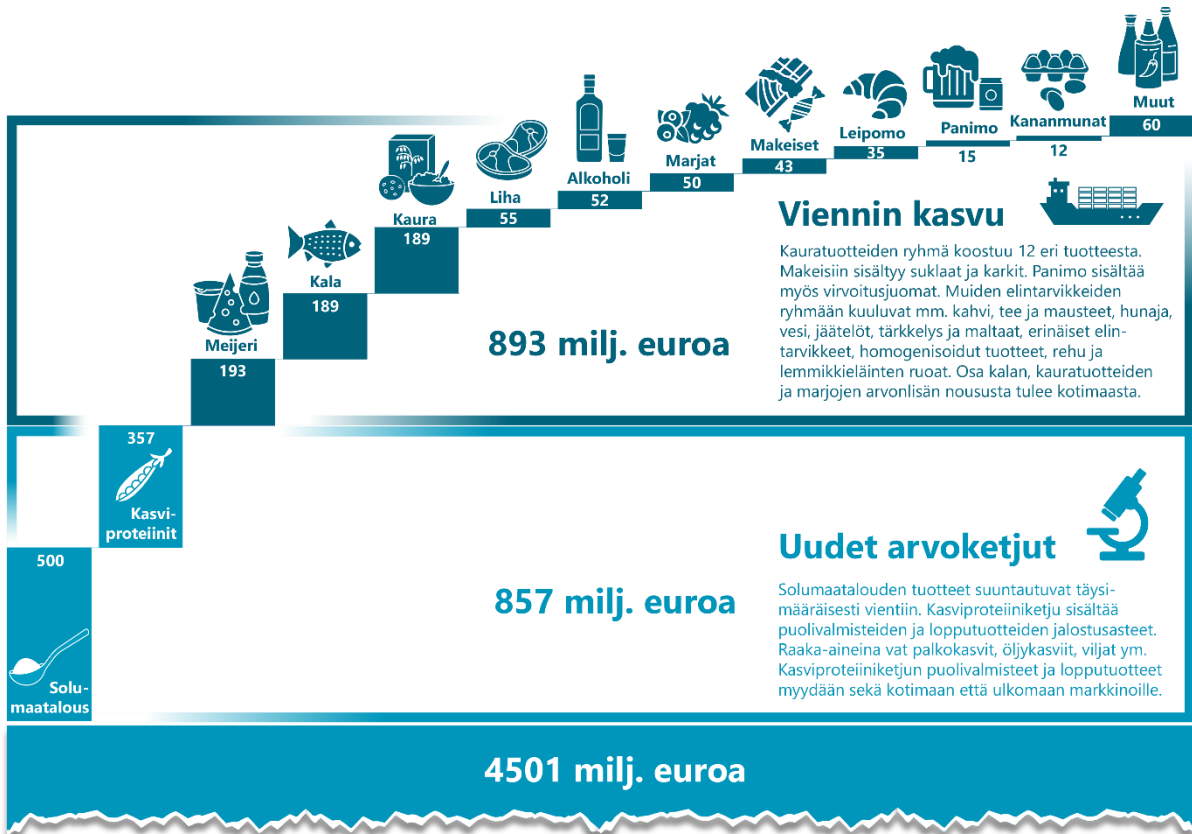
Elintarviketeollisuuden liikevaihto kohoaisi PERUS-skenaariossa yhteensä 2046 milj. eurolla. Tästä 900 milj. euroa olisi peräisin kotimaan markkinoiden kasvusta ja 1046 milj. euroa viennin kasvusta. Kotimaan kasvu koostuisi pääosin kalan, siipikarjanlihan ja kauratuotteiden sekä kasviproteiinituotteiden lisääntyvästä myynnistä. Vaihtoehtoisena alaskenaariona laskettu makeisteollisuuden investoinnin siirto ulkomaille olisi vähentänyt liikevaihdon kasvua rajusti, 1441 milj. euroon.

Kuva 30. Liikevaihdon kasvuennusteet TOIVO- ja PERUS-skenaarioissa (milj. EUR)

7.2. Arvonlisän kasvu

Arvonlisä nousi TOIVO-skenaarion kasvuennusteessa 1,75 mrd. eurolla, PERUS-skenaariossa nousu jäisi siitä kolmasosaan, 571 milj. euroon, josta 500 milj. euroa tulisi perinteisten toimialojen myynnistä sekä kotimaan että ulkomaan markkinoille. Loput 71 milj. euroa olisi peräisin kasviproteiiniketjun kasvusta.

Kuva 31. Arvonlisän kasvuennusteet TOIVO-skenaarioissa tuoteryhmittäin (milj. EUR)

Kuva 32. Arvonlisän kasvuennusteet PERUS-skenaarioissa tuoteryhmittäin (milj. EUR)

8. Johtopäätökset

Suomen ruokasektorin kasvupotentiaalia määrittelevät yritysten ja julkisen sektorin toiminta sekä ulkoiset muutostekijät. Näiden keskinäinen suhde vaikuttaa niin kasvuvauhtiin kuin vo-lyymeissa, myynnin arvossa tai arvonlisässä saavutettavaan tasoon vuonna 2035. Luken hel-mikuussa 2024 julkaisema TOIVO-skenaario visioi parasta mahdollista kasvupotentiaalia, mutta peräänkuulutti samalla sen välttämättöminä edellytyksinä sektorin yritysten ja eri hal-linnonalojen proaktiivisuutta sekä oman toiminnan määrätietoista kehittämistä.

PERUS-skenaariossa eli "business-as-usual" -kehityspolussa liiketoimintaa jatketaan entiseen malliin. Siinä ulkoiset muutostekijät ovat vaikuttamismekanismien keskiössä ja alan toimijoi-den tekeminen reaktiivista. Toimintaympäristön muutoksiin ja haasteisiin oletetaan reagoita-van vähiten resursseja ja ponnistuksia vaativilla tavoilla, mikä ei ole erityisen kasvuhakuinen lähestymistapa. Klassisena esimerkkinä tuotantoa sopeutetaan kysynnässä tapahtuviin muu-toksiin ja kotimaan kysynnän laskiessa tuotantoa supistetaan sen sijaan, että haettaisiin lisä-markkinoita muualta.

8.1. Yhteisenä nimittäjänä on talousvaikeudet

TOIVO-skenaariossa analysoitiin ruokasektoriin pitkällä aikavälillä vaikuttavia tekijöitä. Geopo-liittisen tilanteen kärjistymisen ja vuoden 2022 ruoan rajun hinnannousun myötä toimintaym-päristöä lyhyellä aikavälillä nopeasti muovaavat ilmiöt ovat kuitenkin vallanneet huomiota ja resursseja pitkällä aikavälillä vaikuttavilta tekijöiltä. Mullistavimmat muutokset koettiin ko-ronapandemian laannuttua ja Venäjän hyökkäyssodan alettua Ukrainassa. Ruoka-alan toimin-taympäristö onkin muuttunut viime vuosina varsin dramaattisesti.

Lyhyellä aikavälillä vaikuttavien ulkoisten muutostekijöiden yhteisenä nimittäjänä voidaan pi-tää taloudellisia vaikeuksia ja haasteita, joita toimijat eri tasoilla (kansantaloudet, ruokasekto-rin toimijat ja myös kuluttajat) joutuvat kohtaamaan. Taustalla ovat Euroopan turvallisuusti-lanteen muutos, puolustusmenojen kasvattamispaaineet, energian ja muiden tuotantopanosten hankintareittien uudelleen järjestely, eri hyödykkeiden hintavaihtelut, kilpailukyvyn hei-kentyminen sekä korkea korko- ja kustannustaso. Näiden reunaehtojen sanelemana on pys-tyttävä löytämään keinot myös Euroopan kannalta suotuisaan ratkaisuun Ukrainassa. Tämä edellyttää riittäviä avustuksia ja tukia sodan aikana sekä apua Ukrainan EU-jäsenyyteen val-mistautumiseen ja aikanaan maan jälleenrakentamiseen.

Suomessa eri tason toimijat kamppailevat samojen haasteiden kanssa kuin muualla Euroo-passa. Valtion menojen karkaaminen tuloihin nähden on verrattavissa yritysten tuotantopa-nosten kustannusnousuun omien myyntihintojen suhteen sekä kuluttajien elinkustannusten kallistumiseen ansiotuloihin nähden. Muutaman vuoden aikana mullistunut toimintaympä-ristö on asettanut Suomen ruokasektorin toimijat aivan uudenlaisen tilanteen eteen.

8.2. Ulkoiset tekijät pakottavat toimintamallien muutoksiin

Ulkoisista muutostekijöistä maatalouspolitiikan budjettipaineet EU:ssa ja Suomessa tarkoitta-vat vaiheittain niukkenevia resursseja maataloudelle. Muutos ei tule todennäköisesti olemaan nopea tai äkillinen, vaan tähän asti havaittavissa ollut kehitys tulee jatkumaan, mikä tarkoittaa tukituottojen laskemista suhteessa markkinatuottoihin. Alkutuotannossa joudutaan

toimimaan enenevässä määrin markkinatuottojen varassa ja teollisuusyrityksissä taas pitää tottua suhteellisesti kallistuviin raaka-aineisiin. Tämä pitkän aikavälin muutos haastaa toimijoita maataloista elintarvikeyrityksiin tehostamaan toimintoja ja parantamaan kilpailukykyä huomattavasti aktiivisemmin kuin aiempina vuosina.

Suomen elintarviketeollisuus on kiistatta hyvin kotimarkkinakeskeinen toimiala verrattuna sekä elintarviketeollisuuteen muissa EU-maissa että kansantalouden muihin sektoreihin Suomessa. Kolme ulkoista tekijää uhkaa turvallisina linnakkeina pidettyjä kotimarkkinoita: tuonnin voimistuminen, kuluttajan heikentynyt ostovoima sekä kulutustottumusten muutos. Kotimaan ruokamarkkinat ovat lähtökohtaisesti kypsät, ja tämän takia monen tuotteen osalta jopa supistuvat. Se puolestaan herättää epävarmuutta, voiko tulevaisuuden toimintaa enää rakentaa pelkästään kotimaan kysynnän varaan.

Kotimaan markkinoiden riittämättömyyttä on tarkasteltava kahden asiayhteyden, sekä (1) riskien hallinnan että (2) kasvun näkökulmasta.

1. Kansainvälisissä tarkasteluissa liiketoiminnan rakentamista yhden ainoan markkinan varaan pidetään hyvin riskialttiina. Suuret kansainväliset yritykset pyrkivät yleensä hajauttamaan riskejään usean eri markkina-alueen kesken seuraamalla ja analysoimalla niiden riskitasoa säännöllisesti. Suomen elintarviketeollisuuden toimijoilla ei ole perinteitä tällaisten markkinariskien hallinnassa, koska kotimarkkinoita on pidetty suhteellisen riskittöminä. Markkinariski on realisoitunutkin yllättävien tekijöiden summana. Siihen on vaikuttanut sekä tuonnin kasvu että kotimaisten toimijoiden välisen kilpailun kiristyminen. Se on pakottanut siirtämään tuotannon painopistettä aiempaa edullisempiin ja matalakatteisempiin tuotteisiin. Yksi tai useampi vaihtoehtoinen markkina olisi voinut helpottaa tilannetta. Vaikka samat talousvaikeudet vaikuttavat globaalisti, eri maiden markkinoiden kehitys niin tuotteiden kuin kuluttajasegmenttien osalta eroaa silti aina jonkin verran toisistaan.
2. Kasvua tavoitteleva ja toteuttava yritys on muita muutosjoustavampi, kun ikävät ja ennalta arvaamattomat ulkoiset tekijät haastavat sitä kotimarkkinoilla. Suomen elintarviketeollisuudessa moni yritys on kuitenkin pitkään aikaan pyrkinyt tai tyytynyt vain säilyttämään markkina-asemansa. Kasvuhakuisuus on ollut hyvin harvojen suomalaisten yritysten strateginen tavoite, vaikka juuri se on ominaisuus, joka mahdollistaa yrityksen näkökentän laajentamisen Suomen kypsiltä markkinoilta kauemmas.

Sekä riskien hallinnan että kasvun näkökulmat korostavat vientimarkkinoiden tärkeyttä.

8.3. Vientitoimet on ymmärrettävä oikein

Vienti ei kuitenkaan itsessään tee ihmeitä ja samalla on syytä hälventää väärinkäsityksiä ja oikaista menneitä toimintatapoja. "Vienti ei ole kannattavaa" on yksi useimmiten kuulluista väitteistä. Massatuotteiden tai puolivalmisteiden myynnissä maailmanmarkkinahinnoin kannattavuutta ei voikaan yleensä saavuttaa. Kannattavuutta ei myöskään synny viemällä kotimaan markkinoilla myymättä jääneitä eriä, eikä kannattava vienti voi välttämättä perustua ollenkaan kotimaan markkinoille kehitettyihin tuotteisiin.

Suomessa yksi suuri ongelma on ollut viennin strategisen kehittämisen puute. Strategista kehittämistä ei ole nähty kotimaan markkinoiden arvoisena painopistealueena. Toinen suuri ongelma on ollut vientitoimintojen krooninen aliresursointi yrityksissä. Kotimaan markkinoiden

tarpeisiin viritetyissä organisaatioissa yksittäiset viennistä vastaavat henkilöt yrityksissä ovat monesti joutuneet käymään ”tuulimyllytaistelua” viennin puolesta. Vaikka vientimahdollisuuksia olisi jopa tunnistettu, yritysten tuotekehitys-, myynti- ja markkinointi, logistiikka- ja muita osastoja ei ole valjastettu niihin tarttumiseen.

Vientiin on aina panostettava suhteessa enemmän kuin kotimaan myyntiin. Menestys edellyttää omistajien ja yritysjohton strategista sitoutumista vientitavoitteeseen sekä riittäviä ja asianmukaisia resursseja vientitoimintaan. Niiden tulisi olla tasapainossa yrityksen kotimaan markkinoihin allokoitujen resurssien kanssa, sillä muuten ei ole realistista odottaa menestystä.

Vientiin soveltuvien tuotteiden joukko on saatettu myös ymmärtää väärin. Eri selvityksissä on toki korostettu pitkälle jalostettujen ja brändättyjen kuluttajatuotteiden korkeaa potentiaalia, koska kyseinen tuoteryhmä tarjoaa parasta kannattavuutta. Se kuitenkin vaatii myös eniten panostusta. Markkinointiin ja brändäykseen voi kuluja runsaasti niin aikaa kuin rahaakin ennen kuin ponnistukset alkavat kantaa hedelmää. Harvoilla suomalaisilla elintarvikeyrityksillä on realistisesti katsottuna taloudellisia valmiuksia lähteä omilla brändituotteillaan ulkomaiden kuluttajamarkkinoille.

Eryteisesti vientiä aloitteleville ja kustannustehokkuutta hakeville toimijoille vaihtoehtoiset myyntikanavat ja erilaiset yhteistyömuodot voivat toimia ensisijaisina viennin väylinä. Vientiyhteistyötä voi tehdä kotimaisten yritysten kanssa, jolloin resurssien jakamisella voidaan lisätä niin kustannustehokkuutta kuin vähentää riskejäkin. Kattobrändin käyttö, myynti ruokapalvelusektoriin tai teollisuusostajille voivat olla yhtä lailla viennin ensiaskeleita kuin ovat valmistussopimukset ulkomaisen brändinomistajan tai kaupan oman merkin omistajan kanssa. Vientiväylien monipuolisella käytöllä voidaan hallita riskejä.

Viennin kasvattaminen lisäarvotuotteissa on kuitenkin oltava pidemmän ajan tavoitteena. Brändätyt kuluttajatuotteet muodostavat kategorian, jossa vientiyritykset menestyksekkäissä maissa saavuttavat parhaita tuloksia. Brändättyjen tuotteiden osuus lisääntyikin kuluttajatuotteita vievien yritysten toiminnan kypsyessä ja kasvaessa.

Suomen yrityksille taloudellisesti sopivin tuoteryhmä on erikoiselintarvikkeet. Niitä voi myydä vientikanavista riippumatta niin kuluttajatuotteiksi, kuin valmistussopimusten kohteiksi tai ruokapalvelusektorille.

8.4. Vienninedistämisessä huima harppaus

Helmikuussa 2024 julkaistun TOIVO-skenaarion jälkeen on edetty isoin harppauksin suomalaisen ruoan viennin edistämisessä. Ennen kaikkea yleinen ilmapiiri on parantunut. Viennistä ja kasvusta puhutaan yhä avoimemmin ja myönteisemmin. Elintarvikeyritykset ovat järjestäytyneet vientivetoisen yhteistyön merkeissä ja sitoutuneet viennin edistämiseen näkyvästi.

Myös hallinnon puolella on tapahtunut paljon rakenteellista kehitystä. Ruokaviennin arkkitehtuurin rakentaminen on ollut historiallisen suuri tehtävä. Viimeisen vuoden aikana aiheesta on myös tehty useita selvityksiä. MTK:n toukokuussa 2024 julkaisemassa selvityksessä on jäsenelty hyvin perusteellisesti arkkitehtuurin peruskäsitteet kuten yritysten vientitoiminnot sekä julkisten palvelujen kokonaisuus (Ninios ym. 2024). Tämän jäsentelyn yhteydessä on hyödynnetty laajasti tietoja ja kokemuksia verrokkimaiden hyvin toimivista järjestelmistä.

Lokakuussa 2024 valmistuneessa konsulttiraportissa (Spring Advisor, 2024) vastuuta viennistä tosin suositeltiin vieritettävän vahvasti viejäyritysten harteille - jopa sellaisissa toiminnoissa, joita verrokkimaissa julkinen sektori hoitaa. Yritysten ja julkisen sektorin välisiä rooleja viennin edistämässä arvioitiin ja selkeytettiin kuitenkin uudelleen tammikuussa 2025 riippumattoman selvitysmiehen toimesta valmistuneessa raportissa (Timonen 2025). Sen mukaan neljä palvelukokonaisuutta – ikään kuin auton neljä rengasta – ovat tasapuolisen tärkeitä tukipilareita viennin edistämistyössä. Näitä ovat (1) vientiä mahdollistava viranomaistoiminta, (2) yritysten vientiin tähtäävän kehitystoiminnan tukeminen, (3) markkinoille pyrkiminen ja (4) markkinoille pääseminen. Yhdenkin puuttumisen julkisen sektorin vienninedistämistoimista katsotaan tekevän kokonaisuudesta vajavaisen ja aiheuttavan kilpailuhaittaa suomalaisille elintarvikeviejille kansainvälisillä markkinoilla.

Timosen (2025) raportin toinen tärkeä elementti on valtion tukisääntöjen tulkinnan selkeyttäminen ja niiden soveltamismahdollisuuksien osoittaminen edellä lueteltuihin palvelukokonaisuuksiin. Raportin suositukset osuivat ajallisesti yhteen valtion jo hallitusohjelmassa linjattujen rakenteellisten uudistusten kanssa. Business Finlandin kansainvälinen verkosto ja henkilöstö on siirretty Ulkoministeriön alaisuuteen ja helmikuussa 2025 tehdyn periaatepäätöksen mukaan siirto koskee myös kotimaan henkilöstöä. Tämä avasi ainutlaatuisen mahdollisuuden jälleerakentaa Suomeen vuonna 2013 lakkautetun Finpron kaltainen monipuolinen ja tehokas kansainvälistymisen ja viennin edistämisen organisaatio.

Tammikuussa 2025 selvitysten sarja on jatkunut vientivalmennuskonseptilla, joka nosti esiin yritysten välisessä yhteistyössä ja konkreettisemmin vertaistuessa sekä johtavien ja menestyvien yritysten inspiroivassa vaikutuksessa piilevät mahdollisuudet (Vuorisalmi 2025).

8.5. Ruokasektorin kasvu vaatii toimia

PERUS-skenaarion perimmäisenä tarkoituksena on välittää ruokasektorin toimijoille kuvaa siitä, minkälainen kasvu odottaa, mikäli liiketoimintaa jatketaan edelliseen malliin. Tulokset osoittavat, että kasvu jää hyvin vaatimattomaksi ja jollain aloilla jopa negatiiviseksi. Tämä pätee myös alkutuotantoon. Etenkin vertikaalisesti tiivistä integroidut maito- ja sianlihaketjut tarvitsevat kasvun tueksi markkinaperspektiivin laajentamista Suomen rajojen ulkopuolelle. Toimialat, kuten kauran, palkokasvien ja siipikarjanlihan arvoketjut, joissa kasvumahdollisuudet ovat lähtökohtaisesti edellä mainittuja paremmat, eivät myöskään saavuta kasvua ilman määrätietoista kehittämistoimia. Näitä toimia ovat panostukset uuteen kapasiteettiin, tuotteiden markkinointiin ja sen tehostamiseen sekä vientiin.

Viennin edistämässä varsinainen työ on vielä edessä. Yritysten on pystyttävä lunastamaan lupauksensa viennin kasvattamisesta konkreettisilla toimilla. Julkisella sektorilla ruokaviennin arkkitehtuurin rakentaminen alkaa toden teolla vasta, kun UM:n alle siirtyvälle Business Finlandin henkilöstölle määritellään selkeät tehtävät ja sen tarjoamalle palvelukokonaisuudelle luodaan yksityiskohtainen sisältö. Edellytykset tehdä Suomesta elintarvikeviennin mallimaa yritysten ja julkisen sektorin välisen yhteistyön saralla ovat kuitenkin edelleen olemassa.

Viitteet

- Arola, M. & Heikkinen, S. 2022. Suomen valtionvelkakriisien lyhyt historia. Kansantalouden aikakauskirja 2/2022. s. 240–258.
- Arovuori, K., Karikallio, H., Kiviholma, S., Jansik, C., Niemi, J. & Piipponen, J. 2019. Suomalaisen maitosektorin rakenteet ja niiden muutokset vuosina 1995–2018. PTT työpapereita 198. 63 s. <https://www.ptt.fi/julkaisut/suomalaisen-maitosektorin-rakenteet-ja-niiden-muutokset-vuosina-1995-2018>
- Arovuori, K. & Niemi, J. 2024. Market and policy impacts of the accession of Ukraine to the EU. A contribution prepared for presentation at the 189th EAAE Seminar “EU enlargement by (post-) war Ukraine: Implications for the Agri-Food Markets”, September 18–20, 2024, Warsaw, Poland.
- Arovuori, K. & Valtiala, J. 2025. Vihreä kasvu ja kestävää ruokajärjestelmää edistävät ohjelmat. Julkaisussa: Kujala, P. ym. 2025. Keskustelualoitteita EU:n maatalouspolitiikan muutos-paineista. PTT raportteja 297. s. 28–39. <https://www.ptt.fi/julkaisut/keskustelualoitteita-eun-maatalouspolitiikan-muutospaineista/>
- Darvas, Z., Dabrowski, M., Grabbe, H., Léry Moffat, L., Sapir, A. & Zachmann, G. 2024. Ukraine’s path to European Union membership and its long-term implications, Policy Brief 05/24. Bruegel. 31 s. <https://www.bruegel.org/policy-brief/ukraines-path-european-union-membership-and-its-long-term-implications>
- Draghi, M. 2024 The future of European competitiveness. Part A. A competitiveness strategy for Europe 73 p. Part B. In-depth analysis and recommendations 328 p. European Union, September 2024. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en
- Emerson, M. 2023. The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU’s Budget – and the Importance of Control Valves. Policy Paper, International Centre for Defence and Security. 23 s. https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/11/2023_17_PolicyPaper_web-1.pdf
- European Commission 2022. Commission Communication “Ensuring availability and affordability of fertilizers. COM (2022)590 final. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:6882c821-60e2-11ed-92ed-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
- European Commission 2023. EU budget 2024: Enabling Europe to address its priorities. Pub Affairs Brussels. EU debates, News and Opinions, June 8, 2023
- European Commission 2024. Ukraine Facility https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/ukraine-facility_en?prefLang=fi
- European Commission 2025. A Vision for Agriculture and Food. Shaping together an attractive farming and agri-food sector for future generations. Brussels 19.2.2025. https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/33467d24-3123-4118-816e-1782f4872c3d_en?filename=communication-vision-agriculture-food_en.pdf

- Euroopan komissio 2019. Komissio tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. COM (2019) 640 final. Brussels 11.12.2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX%3A52019DC0640>
- Euroopan komissio 2020a. Komissio tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa neuvostolle, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Pelolta pöytään -strategia oikeudenmukaista, terveyttä edistävää ja ympäristöä säästävää elintarvikkejärjestelmää varten. Bryssel 20.5.2020 COM (2020) 381 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>
- Euroopan komissio 2020b. Komissio tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa neuvostolle, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Vuoteen 2030 ulottuva EU:n biodiversiteettistrategia. Luonto takaisin osaksi elämäämme. Bryssel 20.5.2020 COM (2020) 380 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0380&from=EN>
- EU Regulation 2021/2115 <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj/eng>
- EU Mercosur sopimus https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_24_6244
- EU Ukraine trade agreements https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en?prefLang=fi
- EU Yritysvastuudirektiivi 2023 https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/financial-services-legislation/implementing-and-delegated-acts/corporate-sustainability-reporting-directive_en
- Eurostat 2025. Utilised Agricultural Area, Arable land, <https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/tag00025/default/table?lang=en>
- Forsman-Hugg, S., Kinnunen, P. & Yli-Liipola, M. 2024. Kuluttajien näkemyksiä ruuan hinnan nousun vaikutuksista kulutukseen ja ostokäyttäytymiseen. PTT raportteja 288. 36 s. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/2024/04/PTTraportteja288.pdf>
- Ghiotto, L. & Echaide, J. 2019. Analysis of the Agreement between the European Union and the Mercosur. The Greens/EFA & PowerShift e.V. Berlin, Buenos Aires, Brussels. 130 s. https://www.researchgate.net/publication/340413318_Analysis_of_the_agreement_between_the_European_Union_and_the_Mercosur
- Huan-Niemi, E. & Niemi, J. 2015. Maatalous kiistakapulana EU:n ja Yhdysvaltain välisissä vapaakauppaneuvotteluissa. Julkaisussa: Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2015. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 25/2015. Luonnonvarakeskus. Helsinki. s. 58–59.
- Jansik, C., Kaukovirta, A., Knuuttila, M., Kohl, J., Koivisto, A., Lehtonen, H., Niemi, J., Pesonen, L., Rikkinen, P., Saarni, K., Setälä, J. & Wejberg, H. 2024a. Ruoka-ala kasvuun viennin ja ruokainnovaatioiden vetämänä: Keskustelunavaus ruokasektorin arvonnällän kasvattamiseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 7/2020. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 83 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-873-7>

- Jansik, C., Karikallio, H., Kotilainen, T., Känkänen, H., Pihlanto, A., Rokka, S. & Vahvaselkä, M. 2024b. Kasviproteiini kasvun tiellä: Tiekartta ruoan korkeampaan kasviproteiiniomavaraisuuteen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 68/2024. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 76 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-948-2>
- Kniivilä, M., Niskanen, O., Mutanen, A., Jansik, C., Korhonen, K.T., Koskivaara, A., Lehtonen, H., Karhula, T., Sauvula-Seppälä, T., Siitonen, J. ja Tuominen, S. EU:n metsäkatoasetuksen mahdolliset vaikutukset Suomessa. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 39/2024. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 123 s. <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/554964>
- Lintunen, J., Kohl, J., Buchert, J., Asikainen, A., Jyske, T., Maunuksela, J. & Lehto, J. 2023. Suomi elää metsästä myös 2035 – Keskustelunavaus metsäsektorin arvonlisän kaksinkertaistamiseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 14/2023. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 21 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-620-7>
- Loi, A., Gentile, M., Bradley, D., Maria Christodoulou, M., Bracken, J., Knuuttila, M., Niemi, J. & Wejberg, H. 2024. Research for AGRI Committee – The dependency of the EU’s food system on inputs and their sources. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Brussels. 73 s. [https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/STUD/2024/747272/IPOL_STU\(2024\)747272_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/STUD/2024/747272/IPOL_STU(2024)747272_EN.pdf)
- Luke 2025. Taloustohtori. Maatalouden kokonaislaskenta -palvelu. Luke kannattavuuskirjanpilotulokset. 9.2.2025 Luonnonvarakeskus. <https://www.luke.fi/fi/palvelut/taloustohtori-sivusto>
- Martin, E. 2024 The anatomy of the EU’s farm policy crisis, GIS <https://www.gisreportsonline.com/r/eu-cap-farmer-protests/>
- Matthews, A. 2024. Adjusting the CAP for new EU members: Lessons from previous enlargements. Swedish Institute for European Policy Studies. https://www.sieps.se/globalassets/publikationer/2024/2024_20epa.pdf
- Niemi, J. & Arovuori, K. 2025. Ukrainan mahdollisen EU-jäsenyyden aiheuttamat muutostarpeet EU:n maatalouspolitiikkaan. Julkaisussa: Kujala, P. ym. 2025. Keskustelualoitteita EU:n maatalouspolitiikan muutospainesta. PTT raportteja 297. s. 51-61. <https://www.ptt.fi/julkaisut/keskustelualoitteita-eu-maatalouspolitiikan-muutospaineista/>
- Niemi, J. & Huan-Niemi, E. 2025. EU-Mercosur-kauppasopimus tarjoaa mahdollisuuksia uhkien sijasta. Luke blogi 10.1.2025, Luonnonvarakeskus. <https://www.luke.fi/fi/blogit/eumercosur-kauppasopimus-tarjoaa-mahdollisuuksia-uhkien-sijasta>
- Ninios, T., Tynjälä, H. & Jansik, C. 2024. Ruokaviennin kaksinkertaistaminen – kuinka se tehdään? Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry. <https://www.mtk.fi/-/ruokaviennin-kaksinkertaistaminen>
- Niskanen, O. & Latukka, A. 2025. Maataloussektorin tilajoukko on moninainen. Julkaisussa: Niskanen, O. & Karikallio, H.-M. 2025 (toim.). Synteesiraportti: Maatalouden rakenne- muutoksesta yritystoiminnan muutokseen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 3/2025. Luonnonvarakeskus. Helsinki. s. 11–21. <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/-556020>

- Roman, A. 2024. Ukrainian agriculture: From Russian invasion to EU integration, Briefing, European Parliamentary Research Service (EPRS) <https://epthinktank.eu/2024/04/15/ukrainian-agriculture-from-russian-invasion-to-eu-integration/>. 12 p.
- Spring Advisor 2024. Elintarvikeviennin toimintamalli perustuen yritysten yhteistyöhön. Maa- ja metsätalousministeriö 1.10.2024.
- Toivonen, J. 2025. Tokmannista tulee Suomen neljäs ruokakaupan ketju – julkisti yhteistyön Sparin kanssa, myymälät muuttuvat, YLE Uutiset, 14.1.2025. <https://yle.fi/a/74-20136762>
- Timonen, P. 2025 Elintarvikeviennin kasvua tukeva rakenne ja valtion tehtävä viennin edistämässä, Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki. https://mmm.fi/documents/1410837-/231922846/Selvityshenkilo%CC%88raportti_2025.pdf/e43676ed-de5f-324a-efb3-9a83a9ed7289/Selvityshenkilo%CC%88raportti_2025.pdf?t=1737963702556
- Valtioneuvosto 2023. Vahva ja välittävä Suomi - Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58, 244 s. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165042/Paaministeri-Petteri-Orpon-hallituksen-ohjelma-20062023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Vuorisalmi, M. 2025. Kansainvälistymisvalmennuskonsepti. MMM. https://mmm.fi/documents/203616873/0/MikiLINK_KV_valmennuskonsepti_VN_25851_2024.pdf/-987e6163-9bde-ebae-6c5c-be5c7933b7ae/MikiLINK_KV_valmennuskonsepti_VN_25851_2024.pdf?t=1738577156086
- Wilhelmus, I. & Osipova, E. 2023. EU päätti aloittaa jäsenyysneuvottelut Ukrainan kanssa – Zelenskyi: "Voitto Ukrainalle ja koko Euroopalle" YLE, 14.12.2023 <https://yle.fi/a/74-20065157>
- Yanatma, S. 2024. EU budget: Who pays the most into the EU and who gains the most? Euronews 09.12.2024 <https://www.euronews.com/business/2024/12/09/eu-budget-who-pays-the-most-into-the-eu-and-who-gains-the-most>

**Löydät meidät
verkosta**

luke.fi

Luonnonvarakeskus (Luke) Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki